

10
11
12

MINNAPOLIS

MINNAPOLIS

**ПЯТРО
ГЛЕБКА**

**ЗБОР
ТВОРАЎ**

**збор
твораў**

ШЯТНРО

**у чатырох
тамах**

**ТОМ
ТРЭЦІ**

ІНДЭБІКА

**ДРАМАТЫЧНЫЯ
ТВОРЫ**

**МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1985**

Бел 2
Г 53

Укладальнік
А. І. ДЗЕМЧАНКА

Заўвагі
Ц. Б. ВАТАЦЫ

Г $\frac{4702120200-119}{M302(05)-85}$ 111-85

© Выдавецтва «Мастацкая літаратура», 1985.

НАД БЯРОЗАЙ-РАКОЇ

Драматычная паэма

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

- Сярго Арджанікідзе — член Рэўваецсавета 16-й арміі.
Тарас Іванавіч Азорыч — камісар чырвонаармейскай часці.
Наста — яго маці.
Тацяна Марыч — маладая дзяўчына, сідата, Азорычава выхаванка.
Адась Валашын — рабочы-чыгуначнік, камандзір атрада абароны.
Даніла Карабан — матрос, памочнік камандзіра атрада.
Сімха Штэйнар }
Васіль Шчырэц } байцы атрада абароны
Баяновіч — камандзір чырвонаармейскай брыгады.
Макарэнка }
Кузьмін } чырвонаармейцы
Нічынар Мелех }
Алёшка Семізвон }
Сёмка Бегунок — местачковы бабыль.
Алепа — жонка Васіля Шчырца.
Нохім — бацька Сімхі Штэйнара.
Зяма — хлапчук, сын Сімхі Штэйнара.
Марыся — маці Данілы Карабана.
Казімер Бэсман — начальнік разведкі чырвонаармейскай часці.
Браніслаў Свідэрскі — капітан польскай арміі.
Дамброўскі — палкоўнік польскай арміі.
Дамейка — камандзір чырвонаармейскага батальёна.
Ксаверы Стрыж — вясковы стараста.
Матрона Ксаверыха — яго жонка.
Мікола — іхні сын, настаўнік.
Тэклія — местачковая баба.
Сержант польскай арміі.
Сяляне, чырвонаармейцы, партызаны, жабракі, легіянеры.

Дзея адбываецца на Барысаўшчыне пад восень 1919 года, у час вайны з беларускай Польшчай.

АКТ ПЕРШЫ

Малюнак першы

Ускраіна певялікага мястэчка. Справа на ўзгорку — бедная адзінокая сяліба, каля яе ў лагчыне — студня. Злева — у поле ідуць старадаўнія ліпавыя прысады. Дзесьці блізка за мястэчкам — бой: стракочуць кулямёты, грываць вінтовачныя залпы. Прысадамі брыдуць бежапцы, раненыя чырвонаармейцы і партызаны. З хаты выходзяць Адаць Валошыні і Даніла Карабаці.

В а л о ш ы н

Пакінь пра гэта нават гаварыць!
Ты зразумей, што наша адступленне
Аголіць фланг дзевятага палка,
Адкрые ворагу шляхі ў Барысаў.
А варта ім прабрацца за Бярозу,
Як проты ход на Оршу і Смаленск.
Вось для чаго Сярго Арджанікідзе
І загадаў: Барысаў і Бярозу
Абараняць, наколькі хопіць сіл.

К а р а б а н

І гэтых сіл у нас ужо няма:
Наспех згуртаваны адзін атрад
Не затрымае рэгулярнай часці.
І лешы б'іць у лоб ці адступіць.

В а л о ш ы н

Нам данамогу дасць дзевяты полк.
Трымацца трэба, Карабаці, зубамі.

К а р а б а н

Пакуль апошняга не выб'юць зуба,
Папробуем трымацца, камандзір.
Уваходзіць ранены баец.

В а л о ш ы н

Ну што?.. Ты ранены?..

Б а е ц

Полк адступіў...
Учора Рудню занялі наны.

В а л о ш ы н

Не можна быць! Адкуль жа там наны?

К а р а б а н

Цяпер адна надзея на Барысаў.

Б а е ц

Гавораць, і ў Барысаве пань.

В а л о ш ы н

Хлусня! Учора горад быў у нас.

Барысава без бою не здадуць.

Б а е ц

Ратуйце лепш... людзей...

(Падае мёртвы.)

В а л о ш ы н

Памёр?

К а р а б а н

Памёр.

В а л о ш ы н

Нясіце пахавайце.

Мёртвага выносяць.

К а р а б а н

Камандзір,

А што, калі Барысаў паў сапраўды?

В а л о ш ы н

Тады дарэмна губім мы людзей.

Уваходзіць ледзь жывая Тацяна.

Т а ц я н а

Адась!..

В а л о ш ы н

Тацяна? Ну, Барысаў наш?

Падмога будзе нам? Чаго ж ты плачаш?

Т а ц я н а

Хіба я плачу? Не...

В а л о ш ы н

А слёзы?

Т а ц я н а

Слёзы? *(Рыдае.)*

В а л о ш ы н

Ды ты не плач, а гавары хутчэй!

Т а ц я н а

Барысаў... занялі белапалякі.

В а л о ш ы н

Дык, значыць, праўда!

К а р а б а н

Што ж цяпер рабіць?

Убягае С і м х а Ш т э й н а р.

С і м х а

Таварыш камандзір, давай патроны.

В а л о ш ы н

Патронаў больш няма.

С і м х а

А полк?

В а л о ш ы н

Полк адступіў, пас абышлі кругом.

К а р а б а н

(выхапіўшы гранату і рвануўшыся ісці).

Не, я жыўцом не здамся ім ніколі!

Я напралом пайду і лепш загіну...

В а л о ш ы н

(стрымліваючы Данілу Карабана).

Не вар'яцей! Загінуць вельмі лёгка,

Падумай лепш, як ратаваць людзей.

К а р а б а н

Усё загінула...

В а л о ш ы н

Яшчэ не ўсё.

У нас яшчэ адзін застаўся шлях:

Прабіцца на балота, у лясы
І пробаваць адтуль прайсці да пашых.
Бяры, Даніла, зараз жа людзей
І адступай. Я з часткаю атрада
Прыкрыю з тылу ваша адступленне.
Спяшайце.

К а р а б а н і С і м х а
Слухаем!
(Выходзяць.)

В а л о ш ы н
А ты, Тацяпа...

Т а ц я н а
Я слухаю цябе, Адаць.

В а л о ш ы н
Ды не,
Рызыкаваць тваім жыццём пяможна.

Т а ц я н а
Я застануся тут.

В а л о ш ы н
Не дазваляю!
Збірайся зараз жа і пойдзеш з намі.

Т а ц я н а
Я не магу пайсці.

В а л о ш ы н
Чаму не можаш?

Т а ц я н а
Ты ж ведаеш, што на маіх руках
Нядужая Азорычава маці.
А для мяне Азорыч — быццам брат:
Ён выхаваў мяне, памог вучыцца,
І за дабро я заплачу дабром.

В а л о ш ы н
Дарма! Азорыч так не разважае:
Сам адступіў, а нас, нябось, пакінуў.

Т а ц я н а

Калі Тарас Іванавіч жывы,
Я ведаю, ён дапаможа нам!

В а л о ш ы н

Надзеі маршыя! Нам вельмі цяжка,
І страшна мне цябе адну пакінуць.
Ты ведаеш, чым гэта пагражае?

Т а ц я н а

Я буду асцярожная.

В а л о ш ы н

Тацяна,
Я гавару пра гэта пазнарок.
Нам трэба тут пакінуць чалавека.
Калі ты не спужасся застацца —
Тады я дам табе прыпаручэпце.

Т а ц я н а

Які ты недаверлівы, Адась!

В а л о ш ы н

Збяры дакладныя, як можна, весткі,
Якія будуць часці, колькі сіл,
І перадай, калі сустрэнеш нашых,
Куды, калі і як мы адступілі.
Без вестак ад цябе — нам некуды ісці.

Т а ц я н а

Я ўсё зраблю, Адасьь... А ты глядзі,
Любі мяне, як ты любіў заўсёды,
Успамінай у вольныя хвіліны,
Што я адна, сумую па табе.

В а л о ш ы н

Тацяна, я цябе магу забыць
Хіба тады, як анямее сэрца.
А покуль я змагаюся, жыву —
Ты будзеш жыць са мной у кожнай думцы.
І вер, настане некалі часіна,
Калі мы зноў спаткаемся з табой.
Я буду гладзіць валасы твае,
Глядзець у вочы сінія, як неба,

І гаварыць аб шчасці. Помні ж, Таця,
Калі з табою здарыцца што-небудзь,
Мне будзе вельмі цяжка і балюча.
Бывай!

Тацяна
Бывай і беражы жыццё!
Убягае Алена.

Алена
Дзе камандзір? Чаго ж вы стаіце?
Раты разявілі сабе й стаяць...
Параненых жа трэба адпраўляць.

Валошыні
Пра гэта мы і гутарым, Алена.
Ідзіце й падрыхтуйце іх.

Алена

Ах, божа!

І колькі іх сягоння наглумілі,
Здаровых, маладых... Хадзем, Тацяна!

Тацяна выходзіць. Алена на момант затрымліваецца.

А мой жа там стары жывы?

Валошыні

Жывы.

Алена

Скажы яму, няхай не вельмі лезе,
Але няхай не вельмі й паддаецца,
Няхай трымаецца.

(Выходзіць.)

Валошыні

Карысці мала.

Ні зброі, ні людзей... Эх, падвялі!

Выходзіць. Да студні з вёдрамі падыходзіць Тэклія.

Тэклія

Вось навіна дык навіна,
А расказаць каму й цяма!
Э! Сёмка Бегупок ідзе.
Вы не чулі?

С ё м к а
Што?

Т э к л я
Не чулі?!
Весці дрэшыя лятаюць:
Кажуць, нашых падманулі,
Кажуць, нашы адступаюць.

С ё м к а
Хто сказаў, што адступаюць?
Пэўна бабы байкі баюць.

Уваходзяць змораныя п а р т ы з а н ы.

Ш ч ы р э ц
Ох, стаміўся, хоць напіцца,
Дай нам, Тэклечка, вадзіцы.

Партызаны прагна п'юць ваду.
Ля студні збіраюцца с я л я н е.

С ё м к а
Праўда, хлопцы, ваша войска
Не пакіне нашай вёскі?

Ш ч ы р э ц
Дзе там нам ужо змагацца,
Каб хоць як уратавацца?

С і м х а
Ай, ваяка-небарака,
Перастань ты ныць і плакаць!
Уваходзіць Д а н і л а К а р а б а н.

К а р а б а н
Гатовы?

С і м х а
Гатовы, вядзі, Карабан,
Пакуль не апаў на дарогі туман.

К а р а б а н
Нам трэба да почвы дайсці да балот,
Дарога благая, і трудны паход.

Сняшайцеся ж, хлопцы, не гутарце шмат,
Цалуіце бацькоў і каханых дзяўчат.
Бывайце, старыя, маўклівыя хаты!
Бывай, мая маці! Бывайце, дзяўчаты!

М а р ы с я

А куды ж вы ад нас адлятаеце?
На каго ж вы нас пакідаеце?
А хто ж нашы палоскі ўзарэ,
А хто ж нашы нівы ўбярэ,
Хто нашы вочы пяском прысыпле?

К а р а б а п

Не плачце, мы прыйдзем,
мы вернемся к вам.

І гэтых вась слёз не даруем панам.

Б а й ц ы развітваюцца і адыходзяць. Нехта дзесьці за-
спяваў. Яго падхапілі другія, і пакацілася журботная, але
магутная песня. Песня паволі аддаляецца. Байцоў пра-
водзяць сяляне. Апошнімі ідуць Тэкля, Васіль Шчырэц,
Алена, Сімха Штэйпар, Нохім, Зяма і Тацяна.

Ш ч ы р э ц

Ты, значыць... гэта... беражы сям'ю.

А л е п а

Пра нас не думай, а глядзі свайго.
На, хлеба хоць вазьмі. От чалавек!

С і м х а

Ну, Зяма, будзь, сыноч, гаспадаром...
І дзеда слухайся. Бывайце, бацька!

Н о х і м

Шчасліва, сыне мой!

С і м х а

Хадзем, Шчырэц!

Ш ч ы р э ц

Ды я вась з бабай не дайду ладу.

А л е н а

Васіль, не гавары чаго не трэба.

С і м х а

І не забудзься, што цябе чакаюць.

С і м х а, Н о х і м і З я м а выходзяць.

Т э к л я

А божа ж мой, і я ж забыла,

Што мне Матрона гаварыла

Усё разведаць і дазнаць.

Ну, пабягу ж ёй расказаць.

(Шпарка бяжыць у мястэчка.)

Ш ч ы р э ц

Я гавару табе, Алена, слухна:

Не забывайся замыкаць гумна...

А л е н а

А божа мой, калі ты гэта скончыш?

Нібы ў яго вялікае багацце!

Ш ч ы р э ц

Якое ёсць, і тое можа згінуць.

Бывай здарова!

А л е н а

Будзь і ты здароў!

Выходзяць. Застаецца адна Тацяна.

Т а ц я н а

Вось і адзінокая... Дзе ж вы, хлопцы, дзе?

Труднымі дарогамі доля вас вядзе.

З кім я прывітаюся, як не будзе вас?

Дзе я з вамі стрэнуся ў гэты цяжкі час?

А ні смеху ветлага, а ні ветлых слоў

Я ад вас увечары не пачую зноў.

Ціхая, самотная буду скрозь блукаць,

Пра свайго каханага стану ўспамінаць.

А ці ён паранены у баях ідзе,

Ці яго забітага пахавалі дзе.

Сэрца адзінокае апапус сум,

І ніхто не ўзрадуе, не развее дум.

У задуменні садзіцца на ўзмежку дарогі. Праз момант паказваюцца М а т р о н а К с а в е р ы х а і Т э к л я.

Тэкл я
Няма... А вуць, глядзі, засумавала!

Ксаверыха
Нябось, цяпер ёй горка стала.

Тэкл я
Не дзіва, быўшы партызанкай
І камісарскай выхаванкай.

Ксаверыха
Якая чорта выхаванка!
Яна была яго каханкай.

З мястэчка з бел-чырвона-белай павязкай на рукаве блыць узбуджаны Мікола Стрыж.

Мікола
А вы чаго тут? Смерці захацелі?!

Ксаверыха
Сыноч!.. Мікола!

Мікола
Марш адгэтуль, маці.

Ксаверыха і Тэкл я выбягаюць. Мікола заўважыў Тацяну.

Мікола
Вы? Гэта вы? Вось не чакаў... Ані!
Дык, значыць, засталіся? Не паспелі?

Тацяна
Я й не спяшалася нікуды.

Мікола
Што?
Ах, кінулі! Вас кінулі? Ну, так?

Тацяна
Не ваша справа, Стрыж.

Мікола
Чакайце, што вы?
Я цэлы год гапяюся за вамі.

Т а ц я п а

Настаўнік, а займаецеся глупствам.
Адстаўце вы!.. Я пенавіджу вас.

М і к о л а

Не, выслухайце да капца. Я знаю,
Што вы не любіце мяне. І я
Не дамагаюся ад вас каханця.
Але... але я не дазволю вам
Быць здрадніцай і прадаваць краіну.

Т а ц я п а

Заявіце улапам?

М і к о л а

Заяўлю.

Падумаўце і помніце, Тацяна,
Што я, дзеля майго да вас каханця,
Заўсёды буду рад вам памагчы.

Т а ц я п а

Мне не патрэбна вашай дапамогі:
Мяне абараняе мой народ. *(Выходзіць.)*

М і к о л а

Цяпер ты будзеш у маіх руках,
А пасле звыкнешся і пакахаеш.

Выходзіць. Страляніна ўзмацняецца. На чале з В а л о ш ы н ы м, адстрэльваючыся, цераз дарогу перабягаюць апошнія партызаны. Праз момант каля адзінокай сялібы з'яўляецца некалькі жаўнераў з кулямётам і Мікола Стрыж. Ён паказвае белапалякам, у якім кірунку пабеглі партызаны. Выбух гарматнага снарада пылам і дымам засцілае ўсё далейшае. Калі ж гэтая заслона знікае, мы бачым, што на ўзгорку каля разбуранай сялібы стаіць ужо капітан С в і д э р с к і і перад ім натоўп маўклівых сялян, ачэплены кругом белапольскімі салдатамі.

С в і д э р с к і

Па-першае, я мушу вам зазначыць,
Што я люблю вясёлы гоман, шум
І мілыя, прыветлівыя твары.
Пасля... Ага, нарэшце, з хлебам-соллю...

Уваходзяць М а т р о н а і К с а в е р ы С т р ы ж.

К с а в е р ы

Дазвольце, пане, прывітаць,
Хлеб-соль з пашанай перадаць.
Дай бог, каб вы запанавалі,
Ніколі б мы бяды не зналі.

С в і д э р с к і

Дзенькуе вам за соль, за хлеб,
Але нам мала для патрэб;
Павіншы мець мае жаўнеры
І хлеб, і мяса, і кватэры.

К с а в е р ы

Усё, усё, паночак, будзе.
Вось толькі... ёсць благія людзі.

С в і д э р с к і

Перапішы мне ўсіх западазроных.

М і к о л а

Аб гэтым з паважаным капітанам
За гонар меў бы гаварыць я сам.

С в і д э р с к і

Ага, я разумею пана... Добра!

А л е н а

Нячыстая вы сіла!

Ж а ў н е р

Цыц, баба, цыц!

С в і д э р с к і

Чаго вы, людзі, крычыце? Цішэй.
Я з вамі гутарыць хачу паціху.
Збярыце мне пудоў паўсотні мяса,
Аўса пудоў чатырыста, пшаніцы
І пойдзеце, як добрыя суседзі.

С ё м к а

Дай хлеба ды гуляй колькі трэба.

С в і д э р с к і

А ты вясёлы, я такіх люблю.

С ё м к а

Трэба жыць, як набяжыць.

С в і д э р с к і

Дык чулі, людзі, мой загад пра хлеб?

А л е н а

А дзе ж яго, скажы, панок, узяць?

С в і д э р с к і

А тым бальшавікам, адкуль вы бралі?

С ё м к а

За Саса было хлеба і мяса,
А прыйшоў Папятоўскі —
Стаў хлеб не такоўскі.

С в і д э р с к і

Я — чалавек спакойны вельмі і вясёлы.
Але мяне, стары, у злосць не ўводзь.

С ё м к а

(наказваючы ўгару на неба).
Бога хвалі, дый чорта не гняві!

С в і д э р с к і

(убачыўшы на дрэве чырвоны сцяг).
А гэта што яшчэ?

А л е н а

А гэта сцяг.

Ці пац такі стары, што не дабачыць?

С ё м к а

Чырвоны колер вока коле,
А мужыку, што чырвона — то й хораша.

С в і д э р с к і

Зняць зараз жа, зняць, лайдакі!

З я м а

Давай!

Пашто дабром мазоліць пану вочы.
(Спрытна ўзлазіць на дрэва.)

А з о р ы ч

Мы вас не ведаем, не знаем...
З Барысава дарэмна адышлі.

С е р ж а н т

Прэч адыдзі! У штаб яго, у штаб!
А з о р ы ч а і Б э с м а н а выводзяць.

Т а ц я н а

На смерць, на ганьбу павялі
І слова не далі сказаць...
А што хацеў ён перадаць?

Уваходзіць Н а с т а.

Н а с т а

Ты тут? А я цябе шукаю...
Чаго сумуеш?

Т а ц я н а

Гора душыць.

Н а с т а

Не выплачаш, Тацяна, слёз,
Маліся лепш, каб грэшных душы
Да неба бог святы данёс.

Т а ц я н а

Маліцца мне? За што? За слёзы?
За здзек? За гора і за кроў?

Н а с т а

Маліся за няшчасных мёртвых,
Забітых тут тваіх сяброў,
За Тараса...

Т а ц я н а

Яму да бога
Няма патрэбы на зямлі.

Н а с т а

Тацяна!

Т а ц я н а

Гэтаю дарогай
Яго уланы павялі.

Н а с т а

Што ты гаворыш?.. Божа, божа,
Што ж мне рабіць? Што дзеяць мне?
Ісці прасіць?

Т а ц я н а

Не дапаможа,
Іх сэрцаў просьба не кране.

Н а с т а

Тарас... Ратуй яго, Тацяна!

Т а ц я н а

Цішэй!

Н а с т а

Прашу цябе, маю...

Т а ц я н а

Не плачце, бедная, не плачце.
Я ўсё, што здолею, зраблю.
Я пабягу ў атрад да хлопцаў,
Яны тут блізка, я знайду...

Н а с т а

Бяжы ж хутчэй, бяжы, Тацяна,
Нясі да іх маю бяду,
Скажы ты ім пра наша гора.

Т а ц я н а

А што ж я ім магу сказаць?
Не, я павінна тут дазнацца,
Што ён хацеў мне перадаць?
І я дазнаюся. Ні краты,
Ні вартавыя, ні турма,
Нішто, нішто на гэтым свеце
Мяне не зможа затрымаць.

Т а ц я н а і Н а с т а выходзяць.

З я м а

(прытайўся на дрэве).

Калі дайшло, што і жапчышы
Пайшлі таксама ваяваць,

То, мне здаецца, можна смела
Чырвоны сцяг ізноў узняць.
(Ізноў вешае чырвоны сцяг.)

Малюнак другі

Мураваны склеп у панскім маёнтку, ператвораны бела-налякамі ў турму. Праз невялікае акно, што знаходзіцца амаль над зямлёй, відаць, як за сцяною ходзіць вартавы. У склепе напуче густы змрок. На цаглянай падлозе сядзяць і ляжаць арыштаваныя. Сярод іх: А з о р ы ч, Б э с м а н, А л е н а з д з і ц е м, М а р ы с я і Н о х і м.

А з о р ы ч

Ах, каб зламаць,

разбіць глухія краты,

Каб вырвацца на волю і сказаць:

Смялей наперад —

перамога наша!

За гэта я не толькі рад памерці,

Гатоў на кроплі кроў сваю аддаць.

Б э с м а н

А ты упэўнены, што гэта здрада?

А з о р ы ч

Ты бачыў сам. З табою мы прайшлі

З Барысава семнаццаць кіламетраў —

І хоць бы дзе адна буйная часць!

Разведка толькі, рэдкія заставы.

Скажы, якія ж тут былі падставы

Аб адступленні выдаваць загад.

Павесіць мала за такую здраду!

Б э с м а н

Ты не хвалойся — разбяруцца з часам.

А з о р ы ч

Ды позна будзе, Бэсман! Зразумей,

Калі б цяпер мы перадалі весткі,

Што сілы польскія малыя тут,

Што покуль навядуць яны масты

І перакінуць за Бярозу войска —

Барысаў лёгка можна ўзяць назад.

Б э с м а н

Ты гэта і хацеў сказаць дзяўчыне,
Калі нас вуліцай з табой вялі?

А з о р ы ч

На жаль, яна не зразумела нас.

Б э с м а н

Твая знаёмая?

А з о р ы ч

Дзяўчына? Так!

М а р ы с я

Ой... піць...

А з о р ы ч

Спакойнай почы.

(Ад Бэсмана падыходзіць да Марысі.)

Што вам?

М а р ы с я

Піць...

А з о р ы ч

Вады няма. Вы сядзьце вось сюды

І голаў прытуліце да сцяны.

Каменне тут халоднае як лёд.

Вам будзе так лягчэй. Во-во, вось так.

М а р ы с я

Дачушка!.. Дзеці!.. Бедныя сіроты,

І хто ж вас без мяне дагледзіць там?!

Пагінеце адны малыя...

А л е п а

Годзе,

Не плач, нейк выжывуць. Глядзі сябе,

А то вунь бачыш, як уся змарнела.

А з о р ы ч

Дзяцей суседзі вашыя дагледзяць,

Свет не без добрых, кажуць жа, людзей.

А вас саміх за што ж арыштавалі?

Н о х і м

За што? За што і ўсіх — за праўду, сыне.

А з о р ы ч

Не любяць, значыць, праўды?

Н о х і м

Ой, не любяць!

А з о р ы ч

Якую ж праўду вы казалі ім?

Н о х і м

Сыны, яе і мой, пайшлі к чырвоным,
Дык вось пытаюцца: куды пайшлі?
Як быццам гэта нам яны казалі!

А з о р ы ч

Канечне, дзе ж яны вам гэта скажуць!

Н о х і м

А я гляджу на вас, гляджу, і здэцца,
Як быццам вы Азорыч. Не?

А з о р ы ч

О, не!

Н о х і м

Ну, не — дык не. Стары, відаць, змыліўся.

А л е н а

Сваіх цурацца стаў. Хоць запытаўся б,
Як маці там жыве...

А з о р ы ч

Не трэба, ціха!

Я вас не ведаю, а вы — мяне.

Н о х і м

Ці ж я малы!

М а р ы с я

А я і не пазнала.

А з о р ы ч

Не трэба й пазнаваць. Ну, добрай ночы!
Кладзіцеся ды адпачніце трохі.
А як яна? Здаровая? Жыве?

А л е н а

Жыве... Ты выбач мне, дурной.

А з о р ы ч

Дармо.

Стала зусім цёмпа. Бэсмап і арыштаваныя дрэмлюць. Азорыч пазірае ў турэмнае акно. Заплакала дзіця; Алепа пачынае яго калыхаць і спявае калыханку. Спачатку чуваць толькі адна мелодыя, а пасля вылучаюцца і словы.

А л е н а

Спі, мой хлопчык, ноч малая.
Ходзіць вецер, казкі бае.

А з о р ы ч

Калісьці так пра нашу долю
Спявала маці часта й мне.
Матуля добрая, піколі
Ты не пабачыш больш мяне.

А л е н а

На галінцы ў чыстым полі
Ён калыша тваю долю.

А з о р ы ч

Як выйдзеш рапа да крыніцы
Вады сцюдзёнае пабраць,—
Зазвоняць тройчы на званіцы
І павядуць мяне страляць.

А л е н а

Няхай доля не прачнецца,
Горкай слёзкай захлынецца.

А з о р ы ч

Апошні раз пабачыў вёску,
Дзе гадаваўся, падрастаў,
Дзе на крывых шнурах-палосках
Хадзіў за плугам, жыта жаў...

А л е н а

Можка, збудзеш ты напасці,
Можка, будзеш меці шчасце.

А з о р ы ч

Мне выкапаюць дол за месам,
І ўжо ніхто з тае пары
Не перадасць вам гэтых вестак,
Мае далёкія сябры.

А л е п а

Спі, мой хлопчык, ноч малая.
Ходзіць вецер, казкі бае.

А з о р ы ч

Куды ж, чаго імчышся, сэрца?!
Навокал мёртва, ціха скрозь.
Ды што такое? Мне здасца
Ці там сапраўды ходзіць хтось?
Пяма. Схаваўся за будынкам.
Ідзе сюды... Тацяна?.. Ты?

У акне наказваецца Т а ц я н а.

Т а ц я н а

Тарас Іванавіч?

А з о р ы ч

Дзяўчынка,
Як ты патрапіла сюды?

Т а ц я н а

Я слоў не зразумела вашых.
Што вы казалі ідучы?

А з о р ы ч

Спяшайся як мага да нашых.
Ідзі сягоння ж уначы
І перадай Арджанікідзе,
Што горад здраднікі здалі.
Пакуль сюды ж падмога прыйдзе,
Пакуль мастоў не навялі
І фронт яшчэ не ўмацаваны —
Барысаў можна ўзяць назад.

Бяжы ж хутчэй, бяжы, Тацяна,
Ад гэтых страшных цесных крат.
Бывай!

Т а ц я н а
А як жа вы?

А з о р ы ч
Нічога,
Пяхай сябры успомняць нас.
Шчаслівая табе дарога.
Спянай!

Т а ц я н а
Бывайце! *(Выходзіць.)*

А з о р ы ч
Добры час!
Вось маладзец! Устань, прачніся, Бэсман.

Б э с м а н
Што сталася?

А з о р ы ч
Паслухай, Бэсман, радасць:
Са мной пядаўна гаварылі з волі.

Б э с м а н
Дзяўчына тая?

А з о р ы ч
Так, мая дзяўчынка.
Пядарам я узгадаваў яе!

Б э с м а н
І ты ёй перадаў свае здагадкі?

А з о р ы ч
Не бойся, брат, яна іх данясе.
Цяпер спакойна можам і намерці.

Б э с м а н
Намерці? Не! Жыць! Жыць! Гэй, вартавы!
(Барабаніць кулакамі ў дзверы.)
Хутчэй, хутчэй вядзі мяне на допыт!

А з о р ы ч
Ты звар'яцеў?

М а р ы с я
Што з ім такое?

Н о х і м
Хворы.

А л е н а
Ну й чалавек!

Ж а ў н е р адчыняе дзверы.

Ж а ў н е р
Хто падымае лямант?

Б э с м а н
Не смей мяне чапаць! Вядзі на допыт.
Ідзі скажы, арыштаваны Бэсман
На допыт просіцца.

Ж а ў н е р
(зачыняе дзверы).
От свалата!

А з о р ы ч
Ты гэтым толькі сам сабе пашкодзіў.

Б э с м а н
Душа баліць. Я не магу цярпець.
Ты паглядзі, што робіцца, Азорыч:
Навокал кроў, пажары, здзекі... Людзі
Мруць на дарогах, гінуць у баях...
Дзяўчына, рызыкуючы жыццём,
Ідзе праведаць нас і памагчы,
А мы сядзім у гэтым сутарэнні.
Я не магу! І я ім не дарую
Іі вёсак спаленых, іі слёз дзяцей,
Іі гэтай крыўды і няволі нашай.
За ўсё адпомшчуся. Гэй, вартавы!
Вядзі мяне на допыт! Вартавы!
(Барабаніць кулакамі ў дзверы.)

Малюнак трэці

Вялікі і раскошны пакой у панскіх палацах пад Барысавам. Тут змяшчаецца штаб белапольскай часці. У штабе палкоўнік Дамброўскі і капітан Свідэрскі. Дамброўскі чытае спісак.

Д а м б р о ў с к і
Шчырэц Алепа?

С в і д э р с к і

Ёсць такая

Д а м б р о ў с к і

Штэйпар?

С в і д э р с к і

І гэты ў нас.

Д а м б р о ў с к і

Марыся Карабап?

С в і д э р с к і

Таксама тут.

Д а м б р о ў с к і

Чаму ў вас толькі бабы?

С в і д э р с к і

Мужчыны, пап палкоўнік, там, у іх...

Д а м б р о ў с к і

Тацяна Марыч! Дзе Тацяна Марыч?

У спіску сказана, што праз яе

Вядуцца сувязі з атрадам?

С в і д э р с к і

Так.

Д а м б р о ў с к і

Чаму ж яе дагэтуль не забралі?

С в і д э р с к і

Шукалі цэлы дзень і не знайшлі.

Д а м б р о ў с к і

Шукайце поч, але знайсці павінны!
Пап капітан залішне бесклапотны:
У вас пад бокам тоіцца атрад,
Большавікі гуляюць на свабодзе,
А вы спакойна седзіце ў палацах.
Атрад патрэбна выведаць і знішчыць,
Тыл арміі павінен быць надзейны,
Іначай мы не зможам наступаць.

Уваходзіць с е р ж а н т.

С е р ж а н т

Дазвольце, пан палкоўнік, далажыць.

Д а м б р о ў с к і

Што там яшчэ?

С е р ж а н т

Арыштаваны Бэсман
На допыт просіцца.

Д а м б р о ў с к і

То дапытай,
А ці ў тваіх жаўнераў рук няма?!

С е р ж а н т выходзіць.

Д а м б р о ў с к і

Не забывайцеся, што ў іх цяпер
Камандуе Арджанікідзе сам,
І нашым прыяцелям у чырвоных
Пялёгка будзе нам дапамагчы.
А Оршу і Смаленск нам трэба ўзяць,
Пакуль яшчэ трымаецца Дзянікін.

С в і д э р с к і

Там чалавек прыйшоў з мясцовай рады,
Ён можа быць у гэтым нам карысны.

Д а м б р о ў с к і

Малая з іх карыць! Паклічце.

С в і д э р с к і выходзіць і прыводзіць Міколу.

М і к о л а

Добры вечар.

Мікола Стрыж, настаўнік, прадстаўнік
Тутэйшай беларускай рады.

Д а м б р о ў с к і

Вельмі рад.

Чым вам магу служыць, пан прадстаўнік?

М і к о л а

У Мінску, пан палкоўнік, ёсць кантакт
Паміж уладай панскаю і нашай.
Хацелася б наладзіць гэта й тут.

Д а м б р о ў с к і

А для чаго?

М і к о л а

Каб разам кіраваць.

Д а м б р о ў с к і

Чым кіраваць?

М і к о л а

Народам, пан палкоўнік.

Д а м б р о ў с к і

Народ увесь найшоў к большавікам,
А з рэштаю мы справімся і самі.

М і к о л а

Дарэмна адмаўляеце падмогу.

Д а м б р о ў с к і

А чым вы нам паможаце? Вось гляньце,
Усе запісаны большавікі?

М і к о л а

(прагледзеўшы спісак).

Па воласці іх пабярэцца болей.

Д а м б р о ў с к і

Назваць іх можаце?

М і к о л а

Магу назваць.

Д а м б р о ў с к і

Тады ільга наладзіць і кантакт.
Скажыце, пане Стрыж, Тацяна Марыч
Вядома вам?

М і к о л а

Тацяна Марыч?.. Так...

Яна папала пад благі уплыў,
І я хацеў вас сам прасіць аб тым,
Каб дзеўчыне чым-небудзь прыгразіць.

Д а м б р о ў с к і

Вы штосьці да яе пераўнадушшы?

М і к о л а

У нас свае асобыя разлікі.

Д а м б р о ў с к і

Ну што ж, для вас мы зробім ласку, Стрыж.
Вы заўтра нам пакажаце дзяўчыну,
І мы яе пасадзім у турму.

М і к о л а

Завошта ж?.. Ах, я разумею... Добра.
Я вельмі й вельмі буду вам удзячны.
Вы толькі дайце мне, палкоўнік, слова,
Што патрымаеце Тацяну трохі
І аддадзіце мне на парукі яе.

Д а м б р о ў с к і

Вы забываецеся, пане Стрыж!
Калі Дамброўскі скажа — значыць, свята.

М і к о л а

Даруйце, пап палкоўнік!

Д а м б р о ў с к і

Непрыстойна
Не давяраць таму, хто вам даверыў.

М і к о л а

Я ваша давер'е апраўдаю:
Тацяна Марыч заўтра будзе тут.

Уваходзіць с е р ж а н т.

С е р ж а н т

Дазвольце, пан палкоўнік, далажыць:
Арыштаваны Бэсман пагражае...

Д а м б р о ў с к і

Ізноў?

С е р ж а н т

Ён проста разбівае дзверы.

Д а м б р о ў с к і

Давай!

С е р ж а н т

Я слухаюся, пан палкоўнік. *(Выходзіць.)*

Д а м б р о ў с к і

Пан капітан, вы правядзіце пана
І там складзіце новы спіс людзей.

М і к о л а

А як жа мы дамовімся наконт?..

Д а м б р о ў с к і

Наконт чаго?

М і к о л а

Наконт сумеснай працы?

Д а м б р о ў с к і

А хіба не дамовіліся мы?!
У вас надзвычай важная работа,
Адно старайцеся. Пасля пабачым.
Усё. Бывайце, пане Стрыж.

М і к о л а

Бывайце.

Свідэрскі і Мікола Стрыж выходзяць; праз
другія дзверы прыводзяць Бэсман; ён адпыхвае вар-
тавых і ўрываецца ў пакой.

Бэсман
Злачышцы!

Дамброўскі
Стой! Назад! Застрэлю!

Бэсман
Я — польскі афіцэр. Злачышцы вы!

Дамброўскі
Няма дурных, таварыш камісар.

Бэсман
Найбольшы дураць, пан палкоўнік, вы!
Маё імя — Казімер Завішынскі.

Дамброўскі
Даруйце. Выйдзіце!

Вартавыя выходзяць.

Бэсман
Вады падайце.
З турмы нядаўна перадалі весткі...

Дамброўскі
Хто перадаў? Каму?

Бэсман
Дзяўчыне...

Дамброўскі
Што?
Тацяне Марыч?

Бэсман
Прозвішча не знаю.
Пашліце зараз жа услед пагоню,
І вы захопіце яе ў мястэчку.

Д а м б р о ў с к і

Пан капітан!

Уваходзіць Свідэрскі.

С в і д э р с к і

Я слухаю... Казімер?

Б э с м а н

Свідэрскі?

С в і д э р с к і

Друг!

Д а м б р о ў с к і

Ваш друг?

Б э с м а н

Пасля, пасля!

Не трацьце марна часу на размовы.

Д а м б р о ў с к і

Пан капітан, мястэчка ачапіць,
Паслаць нарад... А дзе яна жыве?

С в і д э р с к і

Хто?

Д а м б р о ў с к і

Марыч.

С в і д э р с к і

Не магу сказаць, палкоўнік.

Д а м б р о ў с к і

Вярніце зараз жа мне гэту птушку...
Стрыжа.

С в і д э р с к і

Я слухаюся, пан палкоўнік.
(*Выходзіць.*)

Д а м б р о ў с к і

Даруйце, выйшла цяжкая педарэчка.

Бэсман

У замшавых пальчатках не ваююць.

Уваходзяць Свідэрскі і Стрыж.

Мікола

Вы клікалі, палкоўнік?

Дамброўскі

Пане Стрыж,

Асоба ваша зараз, здэцца, дома.

Вы пакажыце, дзе яна жыве,

І будзе так, як мы і гаварылі.

Мікола

Я вельмі шчыра буду вам удзячны.

Дамброўскі

Спяшайцеся!

Свідэрскі і Мікола выходзяць.

Бэсман

Марудзіце, палкоўнік!

Дамброўскі

Вы, як агонь, гарачы, Завішынскі.

Бэсман

Халодныя сядзяць на печы дома.

Дамброўскі

Ну, мы таксама сёе-тое робім,

Бярэм вось гарадок за гарадком.

Бэсман

Вы думаеце, вы ўзялі Барысаў?!
Барысаў бралі мы і нашы людзі,

Не на пазіцыях, а ў штабах армій,

У кабінеце Троцкага. І вы

Ледзь-ледзь не загубілі нашай справы.

Калі брыгадны даў палкам загад

З Бярозы адступіць на бераг Схі —

Наш камісар стаў штосьці сумнявацца

І вырашыў праверыць вашы сілы.

Я, будучы начальнікам разведкі,

Яго праводзіў і прывёў сюды.
Вучыцеся, як трэба ваяваць!
Вы нават нас яшчэ не дапыталі,
А камісар паспеў ужо звязацца
З тутэйшымі людзьмі і перадаць,
Што горад здраднікі здалі без бою,
Што сілы вашыя малыя тут
І што Барысаў можна ўзяць назад.
Вы разумеце цяпер, якія
Пацесла весткі гэтая дзяўчыца?
Калі іх дацясуць Арджанікідзе —
Не бачыць нам ні Оршы, ні Смаленска.
Я ператросся ўвесь за гэты час,
Я рукі пазбіваў аб вашы дзверы,
Я сцены грызці мог... А вы... А вы...
Як мокрыя анучы, прабачайце.

Уваходзіць Свідэрскі.

Свідэрскі
Нарад паслапы, пан палкоўнік.

Дамброўскі

Дзякуй.

Свідэрскі
Абдымемся, Казімер.

Бэсман

Добры вечар.

Я вельмі рад, што стрэў цябе, Брапіслаў.
Дай, дружа мой, пераадзецца мне.
Апрыкрала ўсё гэта барахло.

Свідэрскі
Я прыясу табе сюды, Казімер. *(Выходзіць.)*

Бэсман

Далёка да мястэчка?

Дамброўскі

Паўварсты.

Бэсман

Паслалі конных?

Д а м б р о ў с к і

Копных, пап паручнік.

Б э с м а н

Шмат нашых сіл па гэты бок Бярозы?

Д а м б р о ў с к і

Дзевятага ля Паліка прайшло
Тры сотні чалавек. За поч і дзень
Мы перакінулі яшчэ пяцьсот.

Б э с м а н

І гэта ўсё? Марудзіце, палкоўнік.

Д а м б р о ў с к і

Ды зразумейце ж, што няма мастоў,
Сіл супраціўніка ніхто не знае...

Б э с м а н

Па гэта камісар Азорыч ёсць.

Д а м б р о ў с к і

Вы думаеце, ён раскажа што?

Б э с м а н

Я думаю, што ёсць заўсёды сродкі
Прымусіць чалавека гаварыць.

Д а м б р о ў с к і

Па жаль, існуюць звычай вайны,
Якія берагуць жыццё палонных.

Б э с м а н

Азорыч быццам бы адгэтуль родам.
Калі яго дзяўчына апазнае
І дасць пры пэўных сведках паказанні,
Што ён ёй перадаў якіясь весткі,
Мы будзем мець фармальную прычыну
Вініць палоннага у шпіянажы.
А перад карай смерцю за шпіёнства,
Я думаю, што загаворыць кожны.

С в і д э р е к і прыносіць Бэсману польскую афіцэрскую
вопратку.

С в і д э р с к і
Пу, вось уборы, вартыя героя.

Б э с м а н
(*выходзячы пераапруцуца*).
Бронь божа, дзеўкі гэтай не захопяць,
Барысава не адстаяць, палкоўнік.

Д а м б р о ў с к і
Я штосьці сумняваюся ў Стрыжы.

С в і д э р с к і
Калі ён прадстаўнік мясцовай рады,
Дык сумнявацца ў ім няма чаго.

Д а м б р о ў с к і
А друг ваш маладзец.

С в і д э р с к і
Не мне раўня?
Я ж не ваяка, пап палкоўнік, так...

Д а м б р о ў с к і
Але затое першы між гуляк!

С в і д э р с к і
Вы адгадалі, пан палкоўнік...

На дварэ чуваць нейкі гоман.

Д а м б р о ў с к і
(*ціха*).
Здаецца, на дварэ гамоніць хтосьці.

Б э с м а н
Выбягаючы з сумежнага пакоя; ён ужо ў вопратцы польскага афіцэра.

Дазнайцеся! Бронь божа, упусцілі!..
Уваходзіць с е р ж а н т.

С е р ж а н т
Дазвольце, пан палкоўнік, далажыць,
Дзяўчыца, значыць...

Б э с м а н
Дзе?

С е р ж а н т

Дзяўчына?

Б э с м а н

Дзе?

С е р ж а н т

Дзяўчына тут.

Д а м б р о ў с к і

Хвалю!

Б э с м а н

Праверыць трэба:

Яны маглі схапіць любую дзеўку.

Д а м б р о ў с к і

А гэты... праваднік ваш з вамі?

С е р ж а н т

Так.

Д а м б р о ў с к і

Паклічце.

С в і д э р с к і

Пане Стрыж!

Уваходзіць Мікола Стрыж.

Д а м б р о ў с к і

Яна?

М і к о л а

Яна.

Б э с м а н

Ну, дзякуй богу, тут.

Д а м б р о ў с к і

Вядзі, сержант!

Б э с м а н

(да Міколы Стрыжа).

А вы сядайце, будзеце за сведку.

Д а м б р о ў с к і
Прыняць яе, папове, трэба ветла:
Ад іх пагрозаю не возьмеш анічога,
А ласкаю дасягнеш вельмі шмат.

С в і д э р с к і
А пап палкоўнік ведае дзяўчат.

У пакой прыводзяць Т а ц я н у.

С в і д э р с к і
О, пекная!

Д а м б р о ў с к і
Сядайце, проша, папна.
Як ваша прозвішча?

Т а ц я н а
Тацяна Марыч.

Д а м б р о ў с к і
Адкуль?

Т а ц я н а
Тутэйшая.

Д а м б р о ў с к і
Занятак ваш?

Т а ц я н а
Раней вучылася, цяпер без працы.

Д а м б р о ў с к і
За што вас затрымалі?

Т а ц я н а
Я не знаю.

Д а м б р о ў с к і
Сержант, за што вы затрымалі паніцу?

С е р ж а н т
Яе? За гутарку з арыштаваным.

Д а м б р о ў с к і
Вы чуеце? Ён што, каханак ваш?
Знаёмы? Брат?

Т а ц я н а
Не ведаю, аб кім
Вы мне гаворыце.

Б э с м а н
Якая святасць!
Палкоўнік пра Азорыча гаворыць.

Т а ц я н а
Азорыч? Так? Такого я не знаю.

Б э с м а н
Адкуль жа вам імя яго вядома?

Т а ц я н а
Імя? Я першы раз ад вас пачула.

Б э с м а н
Ды ён жа з гэтага мястэчка родам.
Яго пад вартаю вялі,
А вы на вуліцы былі,
І вы яго тады ж пазналі,
Азорычам яшчэ назвалі.

Т а ц я н а
Вы памыліліся.

Б э с м а н
Ты хлусіш, дзеўка!

Д а м б р о ў с к і
Навошта гэты гоман, пап паручнік?
Дзяўчынцы трэба проста растлумачыць:
Калі б ён быў каханак ваш,
Тады было б нам зразумела,
Што вы ішлі спаткацца з ім,
І мы маглі б вам дараваць,
А так — вас трэба затрымаць.
Дык не каханак?

Тацяна

Не.

Дамброўскі

Шкада.

Вы гэткая прыгожая дзяўчына
І марна губіце сваё жыццё.
Даводзіцца замкнуць вас у турму,
А так свабодна вы маглі б ісці.
Сержант, вазьмі!

Тацяна

Чакайце! Дайце слова,
Што вы адпусціце мяне на волю,
І я скажу вам праўду.

Дамброўскі

Слова, панна!

Тацяна Марыч, што ж вы маўчыце?

Тацяна

Вы здагадаліся: ён мой жапіх.

Бэсмап

І ён вам перадаў якіясь весткі?

Тацяна

Няпраўда, вестак ён не перадаў.

Бэсмап

А мы вось запытаем у яго.

Дамброўскі

Пан капітан, прывесці камісара.

Свідэрскі выходзіць.

Тацяна

Дазналіся. Дарэмна я сказала.

Дамброўскі

Вы не хвалойцеся, нічога
Не зробім мы яму благога.
Вы толькі скажаце,

што ён — Азорыч.

Тацяна
Я не знаёма з ім!

Бэсман
Як вам не сорам:
Сказаць і адрачыся ўласных слоў!

Тацяна
А як не сорам вам...

Бэсман
Маўчаць! Маўчаць!

Дамброўскі
Ды спакайней жа, пане Завішынскі.

Мікола
Дарма, пяхай, няхай прыгрозядь трохі.
Вартавыя прыводзяць Азорыча.

Дамброўскі
А вось і камісар. Смялей, Азорыч,
Вас хоча бачыць ваша дзяўчына.
Пазнаеце? Жаніх!

Азорыч
Адкуль ёй знаць.
Я першы раз яе цяпер страчаю.

Дамброўскі
Пытаюць не ў цябе. Пазнаеце?
Азорыч гэта, ваш жаніх ці не?

Тацяна
Не ведаю, а мой жаніх другі.

Дамброўскі
Не хочаш гаварыць? Прызнайся лепш!

Азорыч
Я пра сябе усё скажу вам сам.

Дамброўскі
Ты не Азорыч? Не? Не камісар?

А з о р ы ч

Ну і здзівілі! Быццам я не ведаў,
Што раз папаўся я сюды да вас,
Дык вы мяне павесіце напэўна.
Скажу па шчырасці: калі б і вы
Патрапілі, палкоўнік, да мяне,
Я расстраляў бы вас...

Д а м б р о ў с к і

(б'е Азорыча па твары).

О, брудны пёс!

Т а ц я н а

Тарас Іванавіч!.. Няшчасны, бедны...

Д а м б р о ў с к і

Цяпер і ты пазнала. Позна!
Якая гацьба, жах! Дзяўчына
Зракаецца сваіх беларусоў,
Ганебна здраджвае айчыне,
Ідзе за бандай мужыкоў.
Дзе ж сорам твой і дзе твой гонар?

Т а ц я н а

Мой гонар на маіх руках:
Яны пакрыты мазалямі...
І горка мне цяпер адно,
Што я вось гэтымі рукамі
Вінтоўкі мужна не ўзяла
І супраць вас жа не пайшла,
У гэтым сорам мой. Даруй,
Даруй, Тарас Іванавіч, за слабасць:
Я ратаваць хацела нашу справу
І выдала цябе.

А з о р ы ч

Не ты, дзяўчынка,
А вось прадажны гад!
(Кідаецца да Бэсмана.)

Д а м б р о ў с к і

Сержант, забраць!

А з о р ы ч а і Т а ц я н у выводзяць.

А вы, мой пане, падпішыце акт.

М і к о л а

Я падпішу, але Тацяну Марыч
Вы аддадзіце, спадзяюся, мне?

Д а м б р о ў с к і

Пасля — вядома... А на нейкі час
Яе цяпер адправіць трэба ў тыл.

М і к о л а

Я вельмі дзякую.
(Падпісвае акт.)

Д а м б р о ў с к і

Бывайце, Стрыж.

М і к о л а

Бывайце, пан палкоўнік, вельмі дзякуй.

М і к о л а Стрыж выходзіць.

Д а м б р о ў с к і

Пан капітан, цяпер у камісара
З-пад языка дастацьце ўсё, што трэба.
А Марыч заўтра раніцой у тыл,
Хай у Стрыжа не будзе на вачах.
Як вы мяркуеце?

Б э с м а н

Рабіце так,
Каб весткі аб Барысаве навек
Памерлі тут.

Д а м б р о ў с к і

Ды гэта зразумела.
Цяпер прашу, паручнік, да мяне.

Б э с м а н

Дзенькуе, пан палкоўнік, не магу:
Мяне, на жаль, чакаюць у чырвоных,
А служба — перш за ўсё.

С в і д э р с к і

Калі ты рушыш?

Бэсман

Вось адначну гадзінку — і ў дарогу.

Дамброўскі

Ну што ж, няхай вам дапаможа бог!

АКТ ДРУГІ

Малюнак чацвёрты

Туманная вераспёўская раніца. На ўзлессі па-асенняму шумяць хвоі. Каля іх прытаіўся партызанскі дзор: пад кашлатай сасной Сімха Штэйнар, а высока на дрэве — Зяма. Углыбіні — нізіна, парослая балотным хмызняком. Там размясціўся атрад абароны, і адтуль час ад часу даносіцца ціхая песня:

Пад цёмным ляском
Бяроза з лістком
Усё лета шумела:
— Ты, мой лісточак,
Ты, мой зялёны,
Ты мяне кідаць будзеш.
Ветры павеюць,
Цябе абвеюць,
Я адна застапуся.
— Мая бярозка,
Мая белая,
Я ж цябе не забуду,
На вясну к табе буду
І шумець з табой буду.

А ў цёмным ляску
Дзяўчына дружку
У слязах гаварыла:
— Ты, мой малойчык,
Ты, мой саколiк,
Ты мяне кідаць будзеш.
Трубы зайграюць,
У бой паклічуць,
Я адна застапуся.

— Мая дзяўчынка,
Мая каханка,
Я ж цябе не забуду,
Па вясне к табе буду
І гуляць з табой буду.

С і м х а

Ты маеш вочы лепшыя, сыноч,
Прыгледзься добра:
там ніхто не ходзіць?
Ну, не відаць нікога?

З я м а

Не відаць.

С і м х а

Каб там не сталася якой бяды:
Ужо мінула досыць многа часу,
Данілу з хлопцамі пара б вярнуцца.
Як думаеш, удала ім сягоння
З няволі панскай вызваліць Тацяну?

З я м а

Яны ж з віптоўкамі, дык дзіва што!..

С і м х а

А ці на верны мы напалі след:
Сюдою павязуць яе ці не?
Ты раскажы яшчэ раз мне аб тым,
Як ты дазнаўся.

З я м а

Я ж казаў. Учора
Вялі палякі двух арыштаваных...

С і м х а

Я гэта ведаю, ты раскажы,
Што гаварыў людзям Мікола Стрыж.

З я м а

Ён выхваляўся, быццам бы Тацяну
Узяў на парукі, і сёння рана
Яе адправяць педзе ў тыл, у штаб.

С і м х а

Відаць, у штаб дывізіі. Тады
Яны паедуць толькі гэтым шляхам,
І пашы могуць вызваліць Тацяну.
А весткі, мусіць, важныя былі.

З я м а

Напэўна важныя, калі за Таняй
Па ўсіх дарогах выслалі ганцоў,
Мястэчка ачапілі ланцугом
І ператрэслі кожны двор і хату.

Уваходзіць А д а с ь В а л о ш ы н.

В а л о ш ы н

Ну што, Данілы не відаць з хлапцамі?

С і м х а

Не, не відаць.

В а л о ш ы н

Няшчасная дзяўчына!

С і м х а

Ты не гаруй, таварыш камандзір,
Тацяну вызваляць.

В а л о ш ы н

Ты верыш, Сімха?

Я веру, брат, і сам. А ўсё ж часамі
Туга на часткі разрывае сэрца.
Я так любіў яе і так нядбайна
Рызыкаваў яе жыццём і маладосцю.

Дзесьці далёка чуваць глухія стрэлы.

З я м а

Вы чуеце, страляюць!

В а л о ш ы н

Мусіць, нашы...

С і м х а

Пацілі ім, доля, добрую удачу.

Крадучыся, ідзе Шчырэц і яшчэ некалькі
п а р т ы з а н.

В а л о ш ы н

А вы куды?

Ш ч ы р э ц

Куды? Дахаты.

В а л о ш ы н

Стой!

Спужаўся, баязлівая душа?
Уласную сваю ратуеш скуру,
Калі нам трэба ратаваць другіх?

Ш ч ы р э ц

А для чаго нам лезці на пагібель?
Ты ведаеш, на што ішла Тацяна:
Каб весткі важныя прынесці нам
Ці каб пабачыцца з сваім каханкам?

В а л о ш ы н

З каханкам, ты сказаў?! Васіль Шчырэц!
Я куляю заткну тваё старое горла!

Ш ч ы р э ц

Не пойдзем мы на верную пагібель,
Каб ратаваць для некага дзяўчат.
Нам трэба ратаваць саміх сябе.

В а л о ш ы н

А як жа, як ты будзеш ратавацца?
Пакуль не маем мы ніякіх вестак,
Дзе нашы часці, дзе свабодны шлях,—
Не рушым мы адгэтуль ні на крок.
І мы павінны вызваліць Тацяну.

Ш ч ы р э ц

А нашы дзеці, хаты і палеткі?
Ты — гарадскі, табе бяда малая:
Тваіх палёў жаўнеры не патопчуць,
Дзяцей не скрыўдзяць, хаты не запыляць...
Хто ж абароніць нас і нашы сем'і?

П а р т ы з а н

Ён праўду кажа: трэба ратавацца.

В а л о ш ы н

Вар'яты вы! Малыя дзеці! Смешна:
Як будзеце вы ратаваць сям'ю,
Калі сям'я твая даўно ў турме?
Як будзеце вы ратаваць сябе,
Калі адгэтуль вам дарог няма?

Ш ч ы р э ц

Нячыстая мяне звязала з вамі.

З я м а

Ой, там ідуць.

В а л о ш ы н

Ідуць? Чужыя? Нашы?

С і м х а

Даніла Карабан, Даніла... Нашы!

В а л о ш ы н

Тацяна з імі, там?

З я м а

Тацяна? Там!

В а л о ш ы н

Якія ж весткі ў іх. Пайду насустрач.

Выходзіць. Зяма злазіць з дрэва.

Ш ч ы р э ц

Пры нас і сустракацца не жадае.

С і м х а

А ты, Васіль Шчырэц, ізноў сваё.
А бачыш, як ты горка памыліўся?

Ш ч ы р э ц

Ды чорт яго тут разбярэцца з вамі!

Уваходзіць Даніла Карабан, за ім група партызан, Тацяна і Валашын.

К а р а б а н

Здарова, малайцы!

Ш ч ы р э ц

Здароў! А дзе ж Тацяна?

К а р а б а н

А мы яе пад варту ўзялі,
Каб з папамі не гуляла,
Нашых душ не засмучала.

С і м х а

Тацяначка, хадзі пад мой нагляд,
І не падступіцца піякі гад.

В а л о ш ы н

Яна змарылася.

К а р а б а н

Пусціце сесці.

С і м х а

А можа, Таня хочаш есці?
Я тут за кухара слыву
І крупнік, брат, такі звару,
Што пан палкоўнік будзе есці...

К а р а б а н

Калі над ім з вінтоўкай сесці.

Т а ц я н а

Сябры мае, нічога мне не трэба,
Я не стамілася, я проста — рада,
Расчулена увагай вашай, ласкай...
Ды горка мне што зараз недзе там
Азорыча караюць, б'юць і мучаць.
Таварышы, ратуйце вы яго
Усімі сіламі, якія ёсць.

В а л о ш ы н

Пагібельная справа: мы не можам
Ахвяраваць усім за аднаго.

Т а ц я н а

Бесчалавечны ты!

В а л о ш ы н

Не я, а ты:

Я бараню жыццё людзей і справу,
А ты свайго...

Т а ц я н а

Каго? Валошын,
Відаць, ты мала ведаеш мяне
І забываешся, што пам Азорыч
Дастаў каштоўныя надзвычай весткі,
А мы яго кідаем на пакуты.

В а л о ш ы н

Павошта кроіш ты маю душу?
Ты ведаеш, я сам яго люблю,
Аднак ніякага не маю права
Рызыкаваць. Асудзіць і Азорыч,
Калі яго наказаў не даставім.
Сябры, Тацяна атрымала весткі,
Што горад здраднікі здалі без бою.
На шчасце, у паноў не многа сіл.
Калі б цяпер па іх ударыць дружна,
Напэўна, што Барысаў быў бы наш.
Вось гэта трэба перадаць у штаб,
А лепш за ўсё — Сяргю Арджанікідзе.
Што ж нам рабіць?

К а р а б а н

Прабіцца цераз фронт!
Ударыць і прарвацца!

В а л о ш ы н

Рызыкаўна.
Загінем самі і загубім справу.
Я думаю, што лепш наслаць людзей тайком,
Так... Чалавекі два, а можа, тры.
Адзін загіне — данясе другі,
Другі загіне — трэці дабярэцца.
Для гэтай труднай і пачэснай справы
Мне трэба двух адважных чалавек.

Т а ц я н а

Я папясу сама.

К а р а б а н

І я не зломак.

С і м х а

Няхай Валошын выбірае сам.

В а л о ш ы н

Даніла двое сутак па нагах.
Ён застапецца тут за камандзіра.
А пойдзе... Штэйпар і... Тацяна Марыч.
Збірайцеся, мы зараз жа і рушым.
Даніла, падрыхтуй Тацяне зброю.
У с е, апрача Валошына і Тацяны, выходзяць.
А ў чым ты пойдзеш? Ты ж уся азябла.
Бяры пішжак.

Т а ц я н а

А як жа ты, Адазь?
Ты ж можаш прастудзіцца праз мяне.

В а л о ш ы н

Бяры, бяры. Я праз цябе, на жаль,
Заўсёды гарачуся, а не стыпу.
Даруй, Тацяна, мне.

Т а ц я н а

За што?..

В а л о ш ы н

Скажы,
Ён вельмі мучыцца?

Т а ц я н а

Азорыч? Вельмі.
Хоць і стараецца не паказаць.

В а л о ш ы н

Я страціў шмат сяброў, але ніколі
Мне гэтак цяжка не было, Тацяна.
Азорыч — мой старэйшы друг. Калісьці
Ён першы вочы мне раскрыў на праўду,
Наўчыў змагацца з крыўдай і няволяй.
Успамінаецца, як у вайну
Мы з ім ляжалі разам у акопах,
Чыталі ўпотаі розныя лістоўкі
І марылі аб новых, лепшых днях.
І вось... разбіты нашы мары. Цяжка!

Т а ц я н а

Ты не сумуй, Адазь. А можа быць,
Што нашы часці скора падаспеюць
І выратуюць.

В а л о ш ы н

Будзем спадзявацца,
Калі ён выжыве да тых часоў.

Уваходзіць Д а н і л а К а р а б а н.

К а р а б а н

А вось і я. Аб кім ідзе размова?

В а л о ш ы н

Ну, я найду збірацца, будзьце тут.
(*Выходзіць.*)

Тацяна сядзіць задуменная.

Т а ц я н а

Які ён слаўны!

К а р а б а н

Хто?

Т а ц я н а

Адась.

К а р а б а н

Валошын?

Звычайны чалавек, такі, як я.

Т а ц я н а

Гарачы толькі.

К а р а б а н

Ён? Як рыба, што ты!
Вось я — гарачы гэта праўда. Знаеш.
Калі б мяне любілі, як яго,
Я не пінжак, кашулю зняў бы з плеч
І то не змёрз бы. Гэта, значыць, сэрца!

Т а ц я н а

Я не пра тое гавару, Даніла,
Я гавару, што ён залішне строгі.

К а р а б а н

І асабліва, мусіць, да цябе.
Таму, відаць, баішся ты сказаць,
Як ты яго кахаш.

Тацяна

Карабан,
Навошта ты жартуеш так няўдала?

Карабан

Даруй, даруй, Тацяна, мір. Давай
Узброю я цябе, пібы Антанту.
Страляць умеш? Вось табе паган,
А вось патроны. Захавай іх добра.
Уваходзяць Валашыні і партызаны.

Валашыні

Гатовы?

Тацяна

Я гатова.

Валашыні

Сімха Штэйнар?

Штэйнар

(уваходзячы з некалькімі партызанамі).

Тут, камандзір.

Валашыні

Пайшли, таварышы,
Пайшли. Да скорога спаткання, хлопцы.
Жывіце дружна, слухайце Данілу,
Трымайце сувязь цесную з мястэчкам,
Сачыце за Азорычам. А мы...
Мы пастараемся зрабіць усё,
Каб падаспець яму і вам на помач.

Галасы.

Шчасліва вам! Да скорога спаткання!

Валашыні, Тацяна і Штэйнар выходзяць.

Малюнак пяты

Станцыя Прыяміна. Штаб чырвопаармейскай часці. Два
вакзальныя пакоі: пасажырская зала і пакой дзяжурна-
га. У пакой дзяжурнага тэлеграф і тэлефон, а ў зале
стаіць стол, завалены паперамі, на сцяне вісяць карта
і розныя плакаты. У штабе Баяновіч і Казімер
Бэсман.

Баяновіч

Пакіньце жартаваць!

Б э с м а н

Я не жартую.

Б а я н о в і ч
Вы самі бачылі?

Б э с м а н

Я сам не бачыў,
Але мне перадалі нашы людзі:
Тарас Азорыч перайшоў к папам.

Б а я н о в і ч
Якая здрада!.. Не магу паверыць.

Б э с м а н

Паверыць цяжка. Сам бы не паверыў,
Ды мне назвалі вельмі падрабязна
І час і месца, дзе ён перайшоў,
І тут ужо сумненняў быць не можа.

Б а я н о в і ч

Падлец! Нанесці гэтакі удар!
Вы разумееце, таварыш Бэсман,
Былы камбрыг і камандзір палка
За здачу горада пайшлі пад суд.
Я — павы чалавек, кругом разлад,
Байцы стаміліся, рэзерваў мала,
Дзе супраціўнік наш — ніхто не знае...
У нас была надзея, што Азорыч
Дастане весткі, выручыць з бяды...
Зарэзаў ён мяне!

Б э с м а н

А вы пры чым?

Б а я н о в і ч

Ды мне ж загад узяць пазад Барысаў.

Б э с м а н

Узяць Барысаў? Я не разумею:
Ці я вар'ят, ці ў штабе звар'яцелі.
Каля Барысава стаіць брыгада,
Уланы абышлі наш правы фланг,
У тыле з бандай ходзіць Семянюк,
І думаць аб Барысаве — вар'яцтва.

Б а я н о в і ч

А што ж мне выбіраць — ісці пад суд?

Б э с м а н

А вы ім давядзіце, што загад
Аб наступленні зараз на Барысаў —
Фантазія штабных. Каб наступаць,
На падрыхтоўку трэба тыдні два.
Я гавару вам на падставе вестак,
Якія сам сабраў.

Б а я н о в і ч

Вы — маладзец!

Уваходзіць М е л е х.

М е л е х

Таварыш камандзір, у трэцім батальёне
Пяць чалавек не выйшла на паверку.

Б а я н о в і ч

У дэзерцірах?

М е л е х

Не, на месцы ўсе.

Б а я н о в і ч

Хто батальённы камандзір?

М е л е х

Дамейка.

Б а я н о в і ч

Пяць чалавек арыштаваць. Дамейку...
Вы, здэцца, добра знаеце Дамейку?

Б э с м а н

Былі у школе прапаршчыкаў разам.

Б а я н о в і ч

Што ён за чалавек?

Б э с м а н

Ну, як сказаць...

Ён чалавек не падазроны.

Б а я н о в і ч

Мелех,

Паведаміце, што я там буду сам.

М е л е х

Я слухаю.

(Выходзіць.)

Б э с м а н

Мне можна ў часць ісці?

Б а я н о в і ч

Пакіньце зводку вашых вестак мне

І можаце ісці. Ну, я паехаў.

(Выходзіць.)

Б э с м а н

Дамейка маладзец, не спіць у шапку.

А весткі я вам дам. *(Піша.)* Нічыпар Мелех!

Уваходзіць Нічыпар Мелех.

М е л е х

Я слухаю.

Б э с м а н

Перадасі камбрыгу.

(Кладзе напісаную ім зводку на стол.)

А ты усё, гаротнік, служыш? А?

М е л е х

Служу.

Б э с м а н

Эх, шкода мне цябе, службіст!

Стары салдат, у доме жонка, дзеці,

А бачыць іх не давядзецца, мусіць...

Ты чуеш, а?

М е л е х

Я слухаю цябе.

Б э с м а н

Нам вельмі крута, брат. Азорыч збег.

А мы, дурныя, будзем ваяваць,

Пакуль і не пагінем. Ну, бывай!
(*Выходзіць.*)

М е л е х
Вось і мяркуй, як хочаш тут. Алёшка!

Уваходзіць Алёшка Семізвон.

С е м і з в о н
Ну што?

М е л е х
Хадзі сюды. Ты чуў ці не?

С е м і з в о н
А што?

М е л е х
Азорыч, кажуць, педзе збег.

С е м і з в о н
Давай дамоў, Нічыпар!

М е л е х
Не магу,
Я шосты год ваюю, і нязручна
Пабітаму варочацца дамоў.

А л ё ш к а
Яно, канечна, трэба ваяваць...
Гавораць, сам Арджанікідзе тут.

М е л е х
Каб ён прыехаў, ён бы разабраўся!
Пабудзь, а я пайду вазьму вячэру.
(*Бярэ кацялок і выходзіць.*)

А л ё ш к а
Эх, чорт, благія справы, Аляксей!
Ісці дахаты нейк не выпадае,
А заставацца тут таксама страшна...

Уваходзіць Сярго Арджанікідзе.
Ён у армейскім шыпялі і шлеме.

С я р г о
Дзень добры, друг!

А л ё ш к а
Дзень добры і табе!

С я р г о
Ну, як ваюецца?

А л ё ш к а
А паспрабуй,
Пазнаеш сам.

С я р г о
Я спрабаваў.

А л ё ш к а
І што ж?

С я р г о
Нішто, дармо, калі умела біцца.

А л ё ш к а
За пяць гадоў наўчыліся.

С я р г о
Не вельмі!
Барысава, нябось, не адстаялі?

А л ё ш к а
Папробуй адстаяць, калі іх процьма.

С я р г о
Каго?

А л ё ш к а
Паноў.

С я р г о
А колькі іх? Дакладна?

А л ё ш к а
А чорт іх ведае!

С я р г о
А дзе стаяць?

А л ё ш к а

(да Нічыпара Мелеха, які пры гэтым зайшоў у пакой з кацялкам у руках):

Глянь, прычапіўся чалавек! Стаяць...
Калі б мы ведалі!..

С я р г о

А што ж разведка?

Хадзілі вы да іх?

А л ё ш к а

Схадзі, брат, сам,

Калі ты гэтакі храбрэц.

С я р г о

А ты?

Баішся? А?

А л ё ш к а

Баюся.

С я р г о

(да Нічыпара Мелеха).

Ну, а ты?

Няўжо ж у вас сярод усіх людзей
Ніводнага адважнага пяма?

М е л е х

А ты чаго выпытваеш тут?

Ты хто такі? Падай дакумант мне.

С я р г о

Я з штаба арміі, Арджанікідзе.

А л ё ш к а

Арджанікідзе? Сам Арджанікідзе?

Не можа быць! Чытай, Нічыпар. Ну?

М е л е х

(прачытайшы пасведчанне).

Паперы быццам бы ў парадку ўсе.

А л ё ш к а

Уліц.

Ся р г о

А ты, скажы мне, хто такі?

М е л е х

А я, таварыш камісар, дзяжурны...
Па сувязі... Нічыпар Мелех.

Ся р г о

Добра.

М е л е х

Нядобра нейк я вас прыняў, таварыш...

Ся р г о

Нічога, дарагі, нічога, добра.
А ты... як зваць?

А л ё ш к а

Алёшка Семізвон.

Ся р г о

А ты, Алёшка Семізвон, глядзі,
Не гавары, не ведаючы з кім.

А л ё ш к а

Ёсць, камісар!

Ся р г о

Пакліч камбрыга.

А л ё ш к а

Ёсць!

Алёшка Семізвон выбягае.

Ся р г о

Сядай, таварыш Мелех, закусі.

М е л е х

А можа... вы?

Ся р г о

А хоціць нам на двух?

М е л е х

Павінна.

С я р г о
Што ж, дай лыжку, паспрабую.
У арміі даўно?

М е л е х
Пяць год ужо.

С я р г о
Абрыдала?

М е л е х
Абрыдала нашчэнт.

С я р г о
Дадому хочацца?

М е л е х
Не гавары.

С я р г о
А дома як, жывуць нішто?

М е л е х
Нішто...
Ды крыўдзяць іх, зямлі не хочуць даць.

С я р г о
Ты камандзіру гаварыў?

М е л е х
Казаў...

Малы ім клопат.

С я р г о
Дай твой адрас.
Папробую табе дапамагчы.

М е л е х
Сяло Высокае, Цвярской губерні.

С я р г о
Так, вельмі добра. А скажы мне, Мелех,
Чаму парадку тут у вас няма?

М е л е х
Змарыліся.

С я р г о
Не тое, хтосьці шкодзіць...

М е л е х
І кожны шкуру беражэ сваю.

С я р г о
Вось, вось! Такіх пяшчадна трэба біць!

М е л е х
Ды людзі ж гэта, камісар! Дармо,
Што ўсе яны з зварынаю душой,
А глянеш, як яны дубеюць, мокнуць,
І шкода неяк стане. Як жа біць?

С я р г о
А пемцаў біў? Белапалякаў б'еш?

М е л е х
Там — ворагі...

С я р г о
А тут? А гэта? Той,
Хто разлагае армію знутры,
Той самы подлы, самы страшны вораг.

Уваходзіць камбрыг Б а я н о в і ч.

Б а я н о в і ч
З'явіўся згодна вашаму загаду.

С я р г о
Вы камандзір брыгады, Баяновіч?
Вы можаце ісці, таварыш Мелех.

Н і ч ы п а р М е л е х выходзіць.

Сядайце. Я даволі пахадзіў,
Пагаварыў з байцамі вашай часці
І не магу павіншаваць вас з тым,
Што я застаў. Няма парадку ў вас.

Б а я н о в і ч
Таварыш...

С я р г о

Пачакайце! Часць старая,
Народ абучаны, страляць умее,
А поспехаў у вас чамусь пяма.
У чым жа справа тут? Дзе корашь зла?
Хто вінаваты? Мы — і ты і я.
Так, дарагі таварыш, толькі мы.
Не ўмеце камандаваць як след.

Б а я н о в і ч

Я два гады камандаваў палком.

С я р г о

Я сам з вусамі? Вусы, сапраўды,
Вялікія ў цябе, а дысцыпліны —
Усё ж няма. Вось і хадзі з вусамі.

Б а я н о в і ч

Вы крыўдзіце, таварыш камісар.

С я р г о

Крыўдуйце не крыўдуйце — ваша справа,
А ўсё, што бачу я, — не дысцыпліна.

Б а я н о в і ч

На жаль, адзін у полі не ваяка.

С я р г о

Чаму адзін?

Б а я н о в і ч

Таму, што камісар
Наважыў сам чамусь ісці ў разведку
І перайшоў да ворага.

С я р г о

Азорыч?

Як вам не сорам паўтараць паклёп?!

Б а я н о в і ч

Здаецца, гэта не паклёп, а праўда:
Азорыча няма чацвёрты дзень.
Начальнік пашай кошае разведкі
Паведаміў сягоння, што яму
Сказалі, быццам бы Азорыч там.

С я р г о

Азорыча я знаю асабіста:
Калі ён там, дык не па ўласнай волі, —
Напэўна здарылася з ім няшчасце.
Тым больш вы абавязаны былі
Рассеяць паніку, зрабіць парадак
І згуртаваць увесь народ.

Б а я н о в і ч

Народ

Не пра вайну гамопіць, а пра дом.

С я р г о

Мой дарагі, а вы пра іхні дом
Хоць трохі думаеце?
Вам вядома,
Ці далі сем'ям іх зямлю, ці не?

Б а я н о в і ч

Не наша гэта справа.

С я р г о

Наша справа!

Аб дзецях і бацьках тваіх байцоў
Павінен першы кланаціцца ты.

Б а я н о в і ч

За няпьку быць і ваяваць — не ўмею.

С я р г о

Я гэтага ад вас не патрабую!
Але вам трэба ведаць, што байцы
Пакінулі бацькоў, дзяцей і жонак
І думаюць: а як яны жывуць?
Ці ёсць у іх там хлеб? карова? хата?
І ты павінен ім дапамагаць
У іхніх клопатах.
Павінен ведаць,
Чым ты камандуеш, таварыш мой.
Так, дарагі.

Б а я н о в і ч

Я толькі трэці дзень
Камандую брыгадай.

С я р г о

Часу досыць,
Каб выканаць загад і ўзяць Барысаў.
Вы разумееце, мяне таксама
За гэта на галоўцы не паглядзяць,
І вашаму накорнаму слуго
Даць справаздачу прыйдзецца ЦК.
Сягоння я пытанне стаўлю рубам:
Праз колькі дзён вы зоймеце Барысаў?

Б а я н о в і ч

На гэта мне спатрэбіцца два тыдні.

С я р г о

Барысаў будзе наш праз дні... чатыры.
Я цвёрда ведаю. Не знаю толькі,
Вы будзеце камбрыгам там ці не.
Тут ваша справа, выбіраіце самі.

Б а я н о в і ч

Праз дні чатыры нельга аніяк.
Праз тыдзень — можа...

С я р г о

А праз трое сутак?
Які на гэта будзе ваш адказ?

Б а я н о в і ч

Я пастараюся...

С я р г о

Тады запішам:
Барысаў зоймем цераз двое сутак,
Чаго ж вы маўчыце? Не зоймем, а?

Б а я н о в і ч

Не ведаю.

С я р г о

Патрэбна толькі верыць,
І перамога будзе паша, друг.
Якая вам патрэбна дапамога?

Б а я н о в і ч

Людзей няма, асноўнае — людзей.

С я р г о

Людзей я абяцаць вам не магу.
Што вам яшчэ?

Б а я п о в і ч

З харчамі, з хлебам дрэнна.

С я р г о

Я знаю, хлеб даставяць. Што яшчэ?

Б а я п о в і ч

Абутку малавата.

С я р г о

Колькі трэба?

Б а я п о в і ч

Ну, хоць для самых босых — трыста пар.

С я р г о

Не будзе многа?

Б а я п о в і ч

Гэта сама меней.

С я р г о

Я дам усё, але глядзіце мне,
Каб цераз двое сутак быў Барысаў.
З пазіцыі якія весткі ёсць?

Б а я п о в і ч

Вось самыя апошнія павіны.

Падае зводкі, Сярго чытае.

С я р г о

Дзе ж супраціўнік ваш? То ён вось тут,
То ён вось там. Нядобра! Што? Мана!
Там столькі сіл не можа быць.
Туды пасланы быў бронецягнік,
Бронецягнік дайшоў да вёскі Стайкі
І супраціўніка пйдзе не стрэў.
Разведка хлусіць! Хто прыносіў весткі?

Б а я п о в і ч

Пачальнік коннае разведкі Бэсман...

С я р г о

Той самы, значыць, што даставіў чуткі
І пра Азорыча?

Б а я н о в і ч

Той самы, так.

С я р г о

Відаць, ён толькі чуткамі й жыве.
А гэта?

Б а я н о в і ч

Макарэнка.

С я р г о

Макарэнка.

Што затрымаў адзін узвод папоў?

Б а я н о в і ч

Ён сам.

С я р г о

А ну, паклічце!

Б а я н о в і ч

Зараз.

(Выходзіць.)

С я р г о

Мелех!

Уваходзіць Нічынар Мелех.

М е л е х

Я слухаю.

С я р г о

Звяжыся, друг, са штабам
І пазаві начальніка снабжэння.

М е л е х

Я слухаю.

(Выходзіць.)

С я р г о

Пяўжо за гэты час
Папы маглі сабраць такія сілы?
Не можа быць.

М е л е х

(З суседняга пакоя.)

Таварыш камісар,
Пачальнік ёсць.

Сярго ідзе да тэлефона.

С я р г о

Начальнік па снабжэнню?
Дзень добры! Што? Арджанікідзе, так.
Вы чым займаецеся? Вам вядома,
Што людзі тут сядзяць зусім без хлеба?!
Няма — чаго? Вагоны скоро будуць:
Я сёння з Оршы выслаў тры пляцоўкі.
Паклапаціцеся адправіць так,
Каб раніцой былі прадукты тут.
Пад вашу адказнасць. Па-другое,
Прышліце мне абутку трыста пар.
Няма? А ў Віцебску? Вось гэта блага.
Ну што ж, пічога не папішаш. Так...
Усё. Бывайце. Блага!
Як жа быць?
Дзе нам дастаць абутку, Мелех, а?

М е л е х

Я слухаю.

С я р г о

А ты мне лепш скажы.

М е л е х

Не ведаю.

С я р г о

І я таксама, друг. *(Задумаўся.)*

Уваходзіць Б а я н о в і ч.

С я р г о

Чакай, знайшли! Таварыш Баяновіч,
А што ў кавалерыйскай ёсць абутак?

Б а я н о в і ч
Напэўна, ёсць.

С я р г о
Пазычце.

Б а я н о в і ч
Не дадуць.

С я р г о
Чаму? Што за мясцовыя настроі!

Б а я н о в і ч
А хто ж ім будзе аддаваць?

С я р г о
Я сам.
Аддам вось гэтыя свае лакіркi.
Чаго ўсміхаешся, таварыш Мелех?

М е л е х
Няважныя лакеркі, камісар.
Не возьмуць іх.

С я р г о
Нічога, возьмуць, Мелех.

М е л е х
Вы падашліце іх увечар нам,
Дык нашы хлопцы тут паставяць латку.

С я р г о
А гэта ўжо хіба пасля вайны.

М е л е х
Як знаеце, таварыш камісар. *(Выходзіць.)*

Сяргo штосьці піша.

С я р г о
Таварыш Баяновіч, вось запіска,
Пашліце з ёю зараз чалавека,
І ён даставіць вам абутак.

Б а я н о в і ч
Добра.

Сярг о

Вы па людзей паслалі?

Баяновіч

Бэсман тут.

Сярг о

Гукніце, хай заходзіць.

Баяновіч

Зараз клікну. *(Выходзіць.)*

Сярг о разглядае карту.

Сярг о

Няважныя, зусім благія справы.

Без вестак палкаводзец не ваяка.

І як магло зрабіцца, што Азорыч

Так па-дзівацку трапіў да папоў?

Уваходзіць Бэсман. Ён пільна прыглядаецца да Арджанікідзе. Сярг о заўважае яго толькі праз нейкі час.

Сярг о

Ты хто такі?

Бэсман

Казімер Бэсман.

Сярг о

Чын?

Бэсман

Начальнік коншае разведкі.

Сярг о

Ты!..

Ты як стаіш?! Ты перад кім стаіш?!

Расхлістацы, абвіслы... Камандзір!

Паправіць рэмень, зашпіліцца. Так.

Сядайце, Бэсман, раскажыце мне,

Адкуль дасталі вы такія весткі?

Бэсман

Я сам хадзіў на фронт.

Ся р г о

І асабіста
Сабралі весткі там?

Б э с м а н

Канечна, так.

Ся р г о

Дык пад Барысавам стаіць брыгада?
Вы самі бачылі?

Б э с м а н

Так, бачыў сам.

Ся р г о

Не разумею. А скажыце мне,
Масты наведзены?

Б э с м а н

Паромы ходзяць.

Ся р г о

А як на правым флангу — многа сіл?

Б э с м а н

Дакладна не магу сказаць, але...
Наш правы фланг глыбока абышлі:
У Хохлаве,
у Рудні — скрозь пацы.

Ся р г о

А пад Барысавам?

Б э с м а н

Я ўжо сказаў,
Што пад Барысавам стаіць брыгада.

Ся р г о

А наш бронецягнік дайшоў да Стаск
І супраціўніка падзе не стрэў.

Б э с м а н

Не ведаю.

С я р г о

Відаць, што пан схаваўся.
Вы што ж такі пануры, невясёлы?

Б э с м а н

У нас вясёлага не вельмі шмат.

С я р г о

Пачуцце гумару прыпосіць сілу.
Нічога больш не скажаце, пачальнік?

Б э с м а н

Я раскажаў усё.

С я р г о

А што Азорыч?

Б э с м а н

Я думаў, гэта вам ужо вядома.

С я р г о

Мне хочацца пачуць ад вас саміх.

Б э с м а н

Я новага нічога не дадам,
Бо мы з ім развіталіся ля Стаек:
Я ўзяў кірунак проста ўздоўж чыгункі,
А камісар пайшоў па Слабаду.
Крыху пазней, у Рудні, я дачуўся,
Нібы Азорыч перайшоў к панам.

С я р г о

Ён быў адзін?

Б э с м а н

Здаецца... Не! Чакайце...
За ім пайшоў яшчэ адзін басц.

С я р г о

І гэта ўсё?

Б э с м а н

Усё.

Ся р г о

Шу, што ж, ідзіце.

Бэсман выходзіць; у дзвярах ён сутыкаецца з Баяновічам.

Бэсман

Што за камедыя?

Баяновіч

Якая? Дзе?

Бэсман

Здасца, мне не хочучь давяраць?
(Ён крута павярнуўся і выйшаў.)

Ся р г о

Таварыш Баяновіч...

Баяновіч

Я.

Ся р г о

Скажы,

Хто гэты Бэсман?

Баяновіч

Быўшы афіцэр.

У нас ён, здэцца, больш ужо за год.

Ся р г о

Ён рэдка усміхаецца.

Баяновіч

Не, ён вясёлы,

З байцамі ён жартуе вельмі часта.

Ся р г о

А Макарэшка ёсць?

Баяновіч

Прышоў.

Ся р г о

Пакліч.

Б а я н о в і ч виходзіць; з-за сцэны чуваць яго голас.

Б а я н о в і ч
Таварыш Макарэнка, к камісару!

Уваходзіць малады баец М а к а р э н к а.

М а к а р э н к а
Дазволіце зайсці?

С я р г о
Давай, давай.

М а к а р э н к а
Баец дзевятай роты Макарэнка.

С я р г о
Прыемна. Рад. Сядай. Глядзі які!
А мне здавалася, што ты асілак.

М а к а р э н к а
Я й не слабы, таварыш камісар,
Хаця звычайны, гэтакі ж, як быў...
І вы такі ж, як і рапей былі.

С я р г о
А дзе мы сустрэкаліся з табой?

М а к а р э н к а
У васемнацятым... На Украіне...
Не помніце? Зімой, як немцаў білі?

С я р г о
Успамінаю, верна... Памужпеў!
А я памнога пастарэў?

М а к а р э н к а
Ані.

С я р г о
Ну, гавары! Глядзі, маршчыны скрозь.

М а к а р э н к а
Жыццё заўсёды пакідае след.

С я р г о
Філософ!

М а к а р э н к а
Што ж, даводзіцца часамі думаць,
Без гэтага жывым маркотна жыць.

С я р г о
Вось гэта ісціна. А расказы,
Як ты адзін супроць папоў змагаўся.

М а к а р э н к а
Даруйце мне, таварыш камісар.
Ну, праўда, быў загад нам адступіць.
А глянуў я кругом — прыгожы край,
Зялёны, залацісты, поўны песень...
І вось яго патопчуць капытамі,
Зальюць крывёй людскою і слязьмі.
І зашчымела сэрца моцна, моцна.
Забыўся на загад, на ўсё на свеце,
За кулямётам лёг і гавару:
Нічога не ўступлю папам —
Ні лесу цёмнага, ні жоўтых стэпаў,
Ні ясных зор, ні спелых вішань,
Ні песень нашых, сумных і вясёлых.
Усё — маё, усё — народнае і наша!
Канечна, быў загад нам адступіць...
Не падчыніўся... сэрца падвяло.

С я р г о
Геройства паказнога нам не трэба,
А ненавісць да ворагаў сваіх,
Сваю святую любасць да краіны
У блagarодным сэрцы беражы.
Паклікаў я цябе не для вымовы.
Ты расказы, адкуль табе вядома,
Што пад Барысавам не многа сіл?

М а к а р э н к а
Я быў сягоння почту у разведцы.

С я р г о
І сам праверыў?

Макарэнка

Мне казалі людзі.

Сярго

Надзейныя?

Макарэнка

Сяляце, нашы людзі.

Сярго

А Бэсман тут п'ядаўна гаварыў,
Што пад Барысавам стаіць брыгада,
І ў Хохлаве, у Рудні — скрозь паны.

Макарэнка

Вось гэта ўжо хлусня! Сягоння ўночы
Я сам хадзіў у Хохлава, і там —
Ніводнага салдата. Сам я бачыў.

Сярго

І ён гаворыць, сам. Дык як жа так?

Макарэнка

За Хохлава ручаюся жыццём:
Ніводнага салдата там няма.

Сярго

А пра Азорыча не чуў нічога?

Макарэнка

Нічога.

Сярго

Штосьці дзіўна... Вельмі дзіўна!
Вось што яшчэ, таварыш Макараэнка:
Мне трэба некалькі адборных малайцоў,
Адважных і папорыстых, як ты.

Макарэнка

Такіх, як я, у нас не вельмі многа,
А лепшых я магу знайсці вам безліч.

Сярго

Цудоўна, друг. Народ падзейны, п'яўны?

Макарэнка
За іх ручаюся, як за сябе.

Сярго
У дзевяць вечара будзь з імі тут.
Прыходзьце ўзброеныя, як да бою.
Усё.

Макарэнка
Дазволіце ісці?

Сярго
Бывай!

Макарэнка выходзіць. За акном па перопе чуваць
песня «Над Бярозай-ракой». Сярго падыходзіць да акна,
задуменна напяваючы:

«Над Бярозай-ракой, пад далінаю
Заігралі гарністы паход:
— Узнімайся, сям'я сакаліная,
Уставай на змаганне, народ!»
А песня верная. З такою песняй
Чырвоныя палкі падымуць сцяг,
Згуртованыя рушацца на бой,
Я сам ім пакажу падзейны шлях.
І горад наш, клянуся галавой,
Барысаў будзе наш! Што там за шум?

З перопа даносяцца ўзбуджаныя галасы Штэйнара
і вартавога.

Сімка
Ды прапусці ж ты, добры чалавек!

Адпіхае вартавога і заходзіць у пакой.
За ім уваходзяць Валашын і Тацяна.

Сімка
Галоўным камісарам будзеш ты?

Сярго
Як быццам — я.

Сімка
Арджанікідзе?

Сярг о

Так.

Сі м х а

Дзень добры вам!

В а л о ш ы н

Таварыш камісар,
Мы перайшлі з-за фронту, з Слабады...

Сярг о

Вы з Слабады? Сябры мае!.. Сябры!
Вось гэта здорава! Што там чуваць?

Т а ц я н а

Нам прадаў Азорыч...

Сярг о

Дзе ён сам?

В а л о ш ы н

Арыштаваны.

Сярг о

Як жа ён патрапіў?

Т а ц я н а

Яго прадаў адзін знаёмы.

Сярг о

З нашых?

Т а ц я н а

На вуліцы ён быў у нашай форме,
А ў штабе ў іх — у форме афіцэра.

Сярг о

Пазналі б вы яго?

Т а ц я н а

Ва ўсякі час.
Я нават помню, што яго назвалі
Паручнік Завішынскі.

С я р г о

Гэта добра.

Т а ц я н а

Скажыце, нельга вызваліць яго?

В а л о ш ы н

Як можна, Таця, гаварыць аб гэтым,
Калі ёсць болей важныя задачы.

С я р г о

Жыццё людзей таксама, друг, не дробязь,
Тым больш жыццё такога чалавека.
Я абяцаць напэўна не магу,
Аднак усё, што толькі можна, зробім,
Каб зноў вярнуць Азорыча на волю.
А як вы з ім звязаліся, сябры?

С і м х а

Цераз яе, таварыш камісар,
Яна прабралася да самых крат.

С я р г о

Вы — смелая! І што ж ён перадаў?

Т а ц я н а

Барысаў здраднікі здалі без бою.
У ворага пакуль што мала сіл.
І горад можна нам узяць ізноў.

С я р г о

Мы так і думалі. Якія ж сілы
У іх на гэты бок ракі Бярозы?

С і м х а

Ды сілы невялікія.

С я р г о

Дакладна?

В а л о ш ы н

Дакладна мы не можам вам сказаць.

С я р г о

А дзе і як размешчаны?

В а л о ш ы н
Не знаю.

С я р г о
Вось гэта блага. А скажыце мне,
Масты наведзены?

С і м х а
Мастоў цяма.

В а л о ш ы н
Паромы ходзяць.

Т а ц я і а
Можна мне прысесці?

С я р г о
Вы стомлены?

В а л о ш ы н
Не спалі двое сутак.

С я р г о
Даруйце, я расхваляваўся вельмі.
Ідзіце ў той пакой. Таварыш Мелех!

З сумежнага пакоя ўваходзіць М е л е х.

Нікога не пускаць, хай адначыць.
А покуль вас зусім не зморыць сон,
Раскажаце мне болей падрабязна.

Выходзіць з прыішоўшымі ў другі пакой.

М е л е х
Турботны чалавек: за ўсіх — клопаты.

Праз нейкі час С я р г о варочаецца.

С я р г о
Ужо і сняць. Цікавыя навіны.
Выходзіць, Бэсман нахлусіў. Праварым.
Нічыпар Мелех, дай мне, друг, Смаленск.

М е л е х
Я слухаю, таварыш камісар.
(Ідзе ў сумежны пакой да тэлефона.)

С я р г о

Калі разведка нам удасца сёння,
Дык мы Барысаў забярэм панэўна.

М е л о х

Смаленск вас слухае.

С я р г о

Іду, іду.

Смаленск? Я Прыяміна. Арджанікідзе.
Таварыш Сталін там? Паклікаць можна?
Мне вельмі спешна. Добра, я чакаю.
Даруйце мне, што я вас патрывожыў.
Здагадкі вашы правільныя. Што?
Здаецца, што на гэты бок Бярозы
Іх перайшло не вельмі многа. Колькі?
Разведка блытае, гаворыць розна.
Я пасылаю новую разведку.
Хто павядзе яе? Як вам сказаць...
Начальніка яшчэ я не прызначыў.
Тут ёсць адзін надзейны чалавек...
Як прозвішча? Баюся вам сказаць,
Таму што гэта покуль што пяпэўна.
Не можа гэта быць? Што, што? Я сам?
Не, не, я не збіраюся. Ды што вы!
У крайнім выпадку, калі нікога
Не будзе іншага, тады — магчыма.
Не дазваляеце? Дык як жа быць?
Я правяду іх толькі да акопаў.
Ну, можа, там яшчэ вярсты са дзве.
Не, не, я буду асцярожны, буду.
Так. Добра. Слухаю. Ніколі, не!
Вы можаце ад нашага імя запэўніць,
Што лепей мы загінем у пяроўнай бітве,
А славы партыі не згацьбім адступленнем.
Бывайце!
Дзякую за клопат і парады.

Уваходзіць камбрыг Б а я п о в і ч.

Б а я п о в і ч

Таварыш камісар, да вас прыйшоў
З байцамі Макарэнка.

С я р г о

Вельмі добра.

Не помице, таварыш Баяновіч,
У часці Завішынскага цяма?

Б а я н о в і ч

Не помню штось.

С я р г о

Вы запытайце ў ротных,

Калі такі дзе-небудзь ёсць у нас,
Арыштаваць на месцы, хто б ні быў.

Б а я н о в і ч

Я слухаю.

С я р г о

А па-другое. Зараз

У тыл да ворага ідзе разведка.

Начальнікам разведкі буду я.

Пад вашу асабістую адказнасць

Я пакідаю часць. Згуртуйце сілы,

Узорны навядзіце скрозь парадак,

Каб заўтра часць была нападатове.

За ўсякія праявы панікёрства,

Непаслушэнства і варожых дзей

Карайце ўсіх бязлітасна і жорстка.

Я раю, паміж іншым, пасачыць

За Бэсмапам.

Б а я н о в і ч

Я слухаю.

С я р г о

Усё.

Вы можаце ісці. Бывайце, друг.

Б а я н о в і ч

Бывайце.

С я р г о

Клікніце байцоў сюды.

Б а я н о в і ч выходзіць. Праз некалькі хвілін у пакой
заходзяць байцы. Сярод іх Макараўка і Кузь-
міп.

Г а л а с ы

Дзень добры! Добры дзень!

С я р г о

Вітаю вас.

І ты, Кузьмін?

К у з ь м і н

Таварыш камісар!..

С я р г о

Хто вам дазволіў выйсці з лазарэта?
Каптужаны, ледзь-ледзь жывы — і ёп!
Ну і характар!

К у з ь м і н

Гэткі, як у вас.

С я р г о

Прабач, я хворы ваяваць не лезу.

К у з ь м і н

А помніце, як па Каўказе вы?..

С я р г о

Даволі, тут не вечар успамінаў.
Таварышы, я вас усіх паклікаў
Для вельмі важнай і адказнай справы.
А для якой, я зараз растлумачу.
(Падыходзіць і наказвае на карце.)
Дзянікін з поўдня рушыць на Маскву.
Патрэбна кінучь сілы ўсе туды.
Каб развязаць для гэтага нам рукі,
Каб утрымаць Калінкавічы, Гомель —
Цэнтральныя вузлы ад поўдня на Маскву,
Спыніць паноў патрэбна на Бярозе.
І вось мяне паслаў сюды урад
І наказаў узяць назад Барысаў.
Звяртаюся да вас: дапамажыце!
Разведка наша зблытала нашчэнт:
Дзе вораг, колькі сіл у іх — не знае.
Нам трэба з вамі перайсці за фронт,
Прабрацца непрыкметна ў тыл паноў
І аб усім даведацца дакладна.

Калі хто сумняваецца, баіцца,
Хай не ідзе, не замінае нам.
Такія ёсць? Няма? Цудоўна. Мелех!

Уваходзіць Нічыпар Мелех.

Мелех
Я слухаю.

Сярго
Пакліч людзей з атрада.

Мелех выходзіць у суседні пакой.

Сярго
А вы сягоння слі?

Галасы
Елі.

Сярго
Добра.
Вінтоўкі ў спраўнасці? Патроны ёсць?
(*Правярае вінтоўкі, падсумкі.*)

Макарэнка
Усё, таварыш камісар, як след.
Мы самі правяралі.

Сярго
Малайцы.

Уваходзяць Штэйнар, Тацяна і Валашын.

Сярго
Ну як, паспалі? Адпачылі трохі?

Сімба
Што адпачыць, дык адпачылі добра,
А спаць, таварыш камісар, не вельмі...

Сярго
Ну што ж, сябры, крыўдуйце на сябе,
Калі не выспаліся. Зараз нам
Вялікая прадбачыцца работа.
Мне трэба ваш тутэйшы чалавек,

Які мяне правёў бы ў Барысаў.
Хто добра ведае дарогу з вас?

Т а ц я н а

Я тысячу разоў туды хадзіла.

В а л о ш ы н

Дык я тады — дзесяткі тысяч раз.

С і м х а

А я сказаў бы вам, таварыш камісар,
Дык не магу і падлічыць дакладна.
Я балаголам трыццаць восем год.
Памножце іх на трыста з лішнім дзёп,
Пасля яшчэ памножце на чатыры,
І мы даведаемся, колькі раз
Праехаў я барысаўскай дарогай.

С я р г о

Я мушу вам сказаць, што мы ідзем
У вельмі небяспечную дарогу,
У тыл. Вы зразумейце гэта, Штэйпар.

С і м х а

За вамі я пайду хоць да Варшавы.

С я р г о

(да Валашына).
Тады вы заставайцеся, мой друг,
І падрыхтуйцеся сустрэць людзей, —
Мы ваш атрад далучым да палка.
А ты таксама не сумуй, дзяўчынка,
Азорыча мы ў крыўду не дадзім.

Т а ц я н а

Навек запомню вашу дабрату.

С я р г о

Ну што ж, сябры, не будзем траціць часу.
Ноч цёмная, якраз нам на руку.
Бывайце, дарагія!

В а л о ш ы н

Добры шлях!

Т а ц я н а

Шчаслівай вам дарогі!

С я р г о

Ну, пайшли.

Смялей паперад — будучыця наша!

У с е, апрача Валошына і Тацяны, выходзяць.

В а л о ш ы н

А ноч, як дзёгаць, не відаць пічога.

Т а ц я н а

І дождж ліс.

В а л о ш ы н

Адважны чалавек!

Т а ц я н а

Такіх людзей на свеце, мусіць, мала.

АКТ ТРЭЦІ

Малюнак шосты

Местачковы рыначны пляц. У цэнтры стаіць мураваны касцёл, справа — турма, а злева — латкі і крамы. Раніца ў нядзелю. У касцёле звоняць званы. На цвінтары спяваюць жабракі. З групаю афіцэраў праходзяць Свідэрскі і Ксаверы Стрыж.

Ж а б р а к і

Злітуйцеся, добрыя людзі,

Няхай ваша ласка будзе

Над сляпымі, глухімі,

Над крывымі, пяымі,

Над ўсімі калескамі,

Пяшчаснымі чалавекамі.

С в і д э р с к і
Ну, як кірмаш, Ксаверы?

К с а в е р ы

Як даўней!

Я чатырох прыказчыкаў паставіў:
Два ў краме бегуюць, а два — па рынку.
Вось Нохім Штэйнар, там яго унук, —
Усё мае прыказчыкі. Базар
Увесь загрузаны маім таварам.
Ды вось няма купцоў, пап капітан.

С в і д э р с к і

Калі я загадаў зрабіць кірмаш,
То будуць і купцы.

К с а в е р ы

Ды дай жа божа!

С в і д э р с к і

Прыехаць сказана усёй акрузе.
Я паважаю мірнае жыццё:
Кірмаш, касцельны зван, дзяўчат...
Вы ж да царквы ці да касцёла?

К с а в е р ы

І сам не ведаю, куды падацца.

С в і д э р с к і

Чаго вам з мужыкамі пхацца.
Хадзем, мой пане, да касцёла,
Там і чысцей і больш вясёла.
Прыгожанькія панны ёсць?

К с а в е р ы

На дзіва!

С в і д э р с к і

Хадзем, папове. Шуму, шуму, Стрыж!

Свідэрскі і афіцэры ідуць у касцёл.

К с а в е р ы

Прыказчыкі, жвавей! У, чэрці вы!
(Бяжыць следам у касцёл.)

Н о х і м

Гнутыя палкі,
Тытупь і запалкі,
Шпількі, іголки
І перац горкі.

З я м а

У пана Стрыжа
У краме ляжаць,
Людзям прадаюцца,
Дарам аддаюцца
Найлепшыя тавары
На ўсім базары.

Уваходзіць К а р а б а н, пераапрапуты так,
што яго не пазнаць.

К а р а б а н

Купляйце, панове,
На косы брускі,
За сем залатовак —
Чатыры кускі,
Ільга і касу
І язык падвастрыць,
Лягчэй будзе з жонкай
Тады гаварыць.
Навін няма ніякіх?

З я м а

Не, пяма.

К а р а б а н

Відаць, яшчэ не знаюць пра забітых.
Сачы за кожным панскім крокам.

З я м а

Добра.

Разыходзяцца ў розныя бакі.

Ж а б р а к і

На калені ўпадаем,
Хрыста праслаўляем,
Памяні таго, божа,
Хто няпчасным паможа.

Уваходзіць С ё м к а Б е г у н о к.

С ё м к а

Святы божа, святы крэпкі,
Хто ў цымбалы, а хто ў скрыпкі.
Няшчасныя вы людзі, жабракі.

Н о х і м

А, Сёмка Бегунок! Куды бяжыш?

С ё м к а

Бягу на раздабыткі,
Падвязаўшы лыткі.
А Нохім у купцы пайшоў, ці што?

П о х і м

Халера па яго з яго купцамі!

С ё м к а

А на каго?

Н о х і м

На папа капітана.
Ён выпусціў мяне з турмы ў ярмо,
Прыказчыкам да солтыса Стрыжа.
Ён загадаў купляць і прадаваць.
Ён загадаў цяпер рабіць кірмаш.
Ён паважае мірнае жыццё.
Які тут мір, хваробы ім у бок,
Калі вайна.

С ё м к а

А чуў, што кажуць?

П о х і м

Што?

С ё м к а

На тракце бачылі паноў забітых.

П о х і м

А дзе?

С ё м к а

Ды па барысаўскай дарозе.

Н о х і м

Ты, Сёмка, болей не кажы пікому.

С ё м к а

Ці я дурны?

Н о х і м

Дурны то не дурны,
А падап'еш — язык бывае доўгі.
Няма ў цябе ў жыцці апоры, Сёмка.

С ё м к а

Бабыль як мае быць. Каўпер шырокі,
А пяты голыя. Які ж тут грунт?
Нічога ў спадчыну не даў мне бацька,
Апроч вядомай прыказкі людскоў:
«Менш гавары, а болей слухай, Сёмка».
Я загубіў і гэтую апору.
І, праўда, балбачу часамі лішне...
Злосць, Нохім, на жыццё і на людзей.

Н о х і м

На гэты раз папробуй памаўчаць,
Каб не было якой бяды.

С ё м к а

Маўчы,

Бяда, як дуда:
Станеш дзьмуць —
Слёзы самі ідуць.
Пайду я вып'ю з гора, Нохім, чарку.

Н о х і м

Ізноў? Ты ж, здэцца, піў ужо. Глядзі,
Каб не зашкодзіла на твой язык.

С ё м к а

Палка на палку шкодзіць,
А чарка на чарку піколі.

Нохім ідзе ў адзін бок, а Сёмка намерыўся ісці ў
другі, але яго затрымлівае К с а в е р ы, які перад гэтым
выйшаў з касцёла і чуў канец Сёмкавай размовы з Но-
хімам.

К с а в е р ы

Аб чым вы гэта, Сёмка, гаварылі?

С ё м к а

Не ўсё кажы, што ведаш, мой пане.

С е р ж а н т

Ты не жартуй, а то іі заплакаць можаш.

С ё м к а

Голы разбою не баіцца.

К с а в е р ы

Вялікай сілы кожны забаіцца.

С ё м к а

Пашчыплюць вашу сілу вераб'і.

К с а в е р ы

А хто гэта пасмее?

С ё м к а

Не пасмеюць?

А вось жа пашчыналі.

К с а в е р ы

Хлусіш, Сёмка.

С ё м к а

Хлушу?

К с а в е р ы

Канечна.

С ё м к а

Ну, а што, як праўда?

К с а в е р ы

А чым жа ты дакажаш гэту праўду?

С ё м к а

А ты схадзі на тракт, і сам пабачыш.

К с а в е р ы

Каго?

С ё м к а

Жаўнераў вашых перабітых.

К с а в е р ы

Што ты гаворыш? Божа мой!

С в і д э р с к і

Што сталася?

К с а в е р ы

Няшчасце, панічок:

Жаўнераў, кажуць, перабілі нашых.

С в і д э р с к і

Што ты пляцеш? Якіх жаўнераў? Хто?

К с а в е р ы

Напэўна, партызаны, іх работа...

С в і д э р с к і

Ох, насмяшыў! Ва ўсёй маёй акрузе
Ніякіх партызан не можа быць!

Убягае жаўнер увесь у балоце.

Ж а ў н е р

Пан капітан!..

С в і д э р с к і

Ты хто — жаўнер ці чорт?

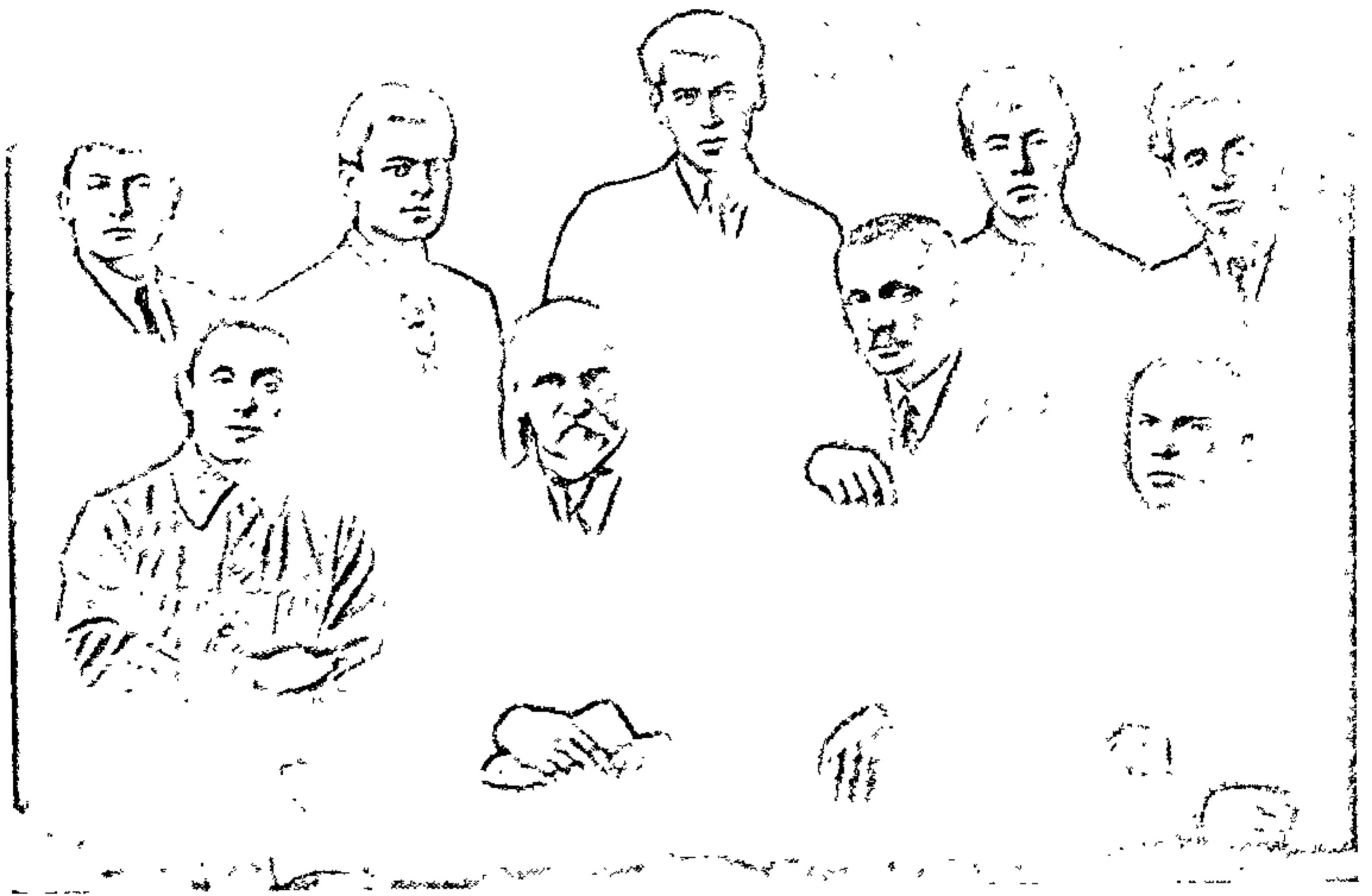
Ж а ў н е р

Я двое сутак поўз сюды балотам...
На наш канвой напалі партызаны,
Усіх легіянераў перабілі
І павялі дзяўчыну да сябе.

С в і д э р с к і

Дзяўчыну вызвалілі? Чорт!
Сержант! Базар спыніць, тавары ўзяць,
Людзей сагнаць сюды і дапытаць:
Яны павінны ведаць, дзе атрад.

Сержант, Ксаверы і жаўнер выбягаюць.

Сустрэча з Янам Райнісам. Злева направа: (сядзяць)
Змітрок Бядуля, Ян Райніс, Янка Купала, Кандрат Крапіва;
(стаяць) Язэп Шушча, Адам Бабарэка, Уладзімір Дубоўка,
Пятро Глебка і Кузьма Чорны. 1926 г.

Пятро Глебка (у першым радзе трэці злева)
сярод удзельнікаў нарады маладых пісьменнікаў
Беларусі. Мінск, 1940 г.

Дзяўчыну вызвалілі... Гэта дрэнна...
Калі яна патрапіць да чырвоных —
Загіне ўсё: і друг мой Завішынскі,
І наша справа. Трэба ратаваць.

Убягае ўстрывожаны Мікола.

С ё м к а

Ага,

Спалохаўся!

К с а в е р ы

Ідзі, брат, і маўчы!

Ідзі. На вось табе на чарку, Сёмка.

(Дае грошы.)

Сёмка напявае.

С ё м к а

Я задком, перадком
Перад папам Хведарком;
Не я скачу — няволя:
Загадалі панове.

К с а в е р ы

Адстань жа, Сёмка! Дурань ты набіты!
(Адніхае Сёмку і шпарка ідзе ў касцёл.)

С ё м к а

Пастой!.. За што ж ён даў мне грошы, а?
Выходзіць, я зрабіў яму паслугу?
Не выцерпеў і прабрахаўся, Сёмка,
Прадаў, а грошы думаеш прапіць.
Не, наце вам. Маліцца, людцы,
За грэшнага Сымона Бегунка.
Эх, стварыў мяне бог,
Ды і сам касца.
(Аддае грошы жабракам і выходзіць.)

Ж а б р а к і

Каб вам бог здароўя даў,
Скацінку гадаваў,
Хлеба-солі засылаў,
І жыта, і пшаніцы,
І ўсякія пашніцы.

З касцёла выходзяць Свідэрскі, за ім сержант і
Ксаверы Стыж.

М і к о л а
Што здарылася тут?

С в і д э р с к і
Мікола Стрыж,
Вы паручыліся за Марыч, так?
Дзяўчыну вызвалілі партызаны.
Адказаце за гэта вы, мой папе,
Ды не палохайцеся, я жартую...
Прабрацца трэба цераз фронт,
Знайсці там... Бэсмана...

М і к о л а
Каго?

С в і д э р с к і
Таго,
Каго вы бачылі у нас у штабе,
Ён пазываецца: Казімер Бэсман.
Няхай ратуецца, пакуль дзяўчына
Яго не стрэла дзе і не пазнала.
Вам ясна ўсё?

М і к о л а
Даруйце, капітан.
Я горка памыліўся з гэтай Марыч,
І просты абавязак мой цяпер
Зрабіць з дзяўчынай гэтаю разлік.

С в і д э р с к і
І лепш за ўсё, калі разлік навек.

М і к о л а
Клянуся гошарам, што гэта будзе
Маё апошняе спатканне з Марыч.

С в і д э р с к і
Збірайцеся і зараз жа ідзіце.

М і к о л а Стрыж шпарка выходзіць.

С в і д э р с к і
Свідэрскі не ваяка, гэта так,
Але затое першы між гуляк,

І ён задасць такі крываваы баль,
Што будуць памятаць сыны і ўпукі.

На рынку падымаецца гоман і крык. На пляц у распачы
выбягае Тэкля.

Тэкля

Паночак, дарагі, скажы ж ты ім...
Скажы ж ты ім аддаць маю кароўку!
Я вывела яе на хлеб прадаць...
Малым на хлеб... Паночак, дарагі!

Свідэрскі

Адстань! Што цапаеш? Адстань, назола!

Жаўнеры выганяюць патоўп людзей. Уперадзе
ідуць Матрона і Ксаверы.

Галасы

За што ганяеце?! За што б'яце?!

Тэкля

Мужчынкi, людзі, што ж гэта такое?!

Галасы

Разбой! Які ж гэта кірмаш? Які закон?
Удзель і на людзях рабуюць.

Тэкля

Пац стараста, ну заступіся ж ты.

Ксаверы

Эх, перазумная ты баба, Тэкля!
А хіба ж ім не трэба піць і есці?

Тэкля

Дык вось якая мне твая падзяка?!
Хай жа развее вас сіверны вецер,
Хай размятуць вас віхуры крутыя,
Каб не марыліся нашыя дзеці,
Каб не стагналі ў няволі старыя!
Здзейсні ж праклён гэты, божачка мой!
(Падае ў дзікай распачы на калені.)

Свідэрскі

Шапкі, пагапае быдла!
Хто перабіў на дарозе канвой?

Воля бандыту абрыдла?!
Я ў вас пытаю, дзе вашы сыны?

К с а в е р ы х а
Я скажу...

С ё м к а
Сціхні ты, лёкай!

К с а в е р ы х а
Гэта — Валошын з атрадам, яны
Дзесьці не так і далёка.

С в і д э р с к і
Хто маё войска туды завядзе?
Што ж вы ўсе анямелі?

Н о х і м
Пап афіцэр, мы ж не ведаем дзе,
Самі мы вестак не мелі. *(Да Сёмкі.)*
Бачыш, які ты дуршы, хоць стары.

С ё м к а
Трэ разумнець. Калі ласка,
Я раскажу.

С в і д э р с к і
Ну, давай, гавары.

С ё м к а
Так пачынаецца казка:
Ой, з гары, з гары, з даліны
Беглі конікі чатыры,
Усе конікі сівыя,
На іх хлопцы маладыя.

С в і д э р с к і
А што далей?

С ё м к а
Далей няецца так:
Паны коні даганяюць,
Ды шляхоў яны не знаюць.

С в і д э р с к і

Што ты пляцеш? Ты мне кажы ясней.

С ё м к а

Ішоў лысы і пляшывы,
Знайшлі яны грэбень,
Сталі радзіцца, судзіць,
Каму ён патрэбен.

С в і д э р с к і

О, галган, стары пёс! Узяць
І даць яму двадзесце пяць!

Жаўнеры хапаюць Сёмку.

С ё м к а

Гні, пане, дрэўца, покуль гнецца,
Прыйдзе пара — адрыгнецца.

С в і д э р с к і

Я вас сагну, што ніводзін не ўстане!
Дзе твой, старая бязбожніца, сын?

Н а с т а

Там ён ужо, у цябе, ясны пане.

К с а в е р ы х а

Гэта ж і скажа Азорыч адзін.

С в і д э р с к і

Верна!.. Азорыча!

Ж а ў н е р ы бягуць да турмы.

Н а с т а

Змеі вы, людзі!

Як твой язык мог сказаць?

К с а в е р ы х а

Вось яго маці...

С в і д э р с к і

Пры мацеры будзе

Сына лягчэй дапытаць.

Н а с т а

Не дапытаеце! Сынок мой, сыне!

Ці ж я цябе для таго гадавала,

Над калыскай тваёй стаяла,
Цёмных почак не спала,
Каб цябе ў кайданы забілі,
Рукі, ногі твае скруцілі,
Па людзях вадзілі?

Канвой выводзіць з турмы А з о р ы ч а. Наста кідаецца яму насустрач.

Н а с т а
Тарас!

А з о р ы ч
Цярпі, матуля.

Н а с т а
Сыне мой,
На гора спарадзіла я цябе.

А з о р ы ч
Не плач, матуленька, не плач,
Ты прычакаеш скора шчасця.
Нядарам ты жыццё дала,
Хоць мне і суджана прапасці.
Будзе гаротны, забіты наш край
Сонцам свабоды гарэць!

С в і д э р с к і
Годзе там гутарыць! Ну, выбірай:
Ці вызваленне, ці смерць?

А з о р ы ч
Дзякуй, паночку, за ласку тваю,
Марныя толькі старанні:
Я не купляю і не прадаю,
А волю бяру у змаганні.

С в і д э р с к і
Не ганарыся, твой гонар спадзе.
Ведася, дзе партызаны?
Ты наша воіска туды павядзеш.

А з о р ы ч
Не дачакаешся, пане.

С в і д э р с к і
Скажаш!
(Б'е Азорыча.)

П а с т а
Сыноч мой!

А з о р ы ч
Матуля, маўчы...

С в і д э р с к і
Я цябе вымушу, злодзей!

П о х і м
Сорам, наночку!

С в і д э р с к і
А ты не вучы!

Б'е пагайкаю Нохіма па галаве. Акрываўлены стары
падае на брук.

Н о х і м
Зяма!..

З я м а
Не катуйце, годзе!

С в і д э р с к і
Я сунакою цябе, сунастат.
Ну, камісар, задаволен?
Выкажаш, дзе партызанскі атрад?

А з о р ы ч
Не прычакаеш ніколі.
Можаш жывога загнаць у зямлю,
Кары не страшна суровай.
Вусны свае да крыві сашчамлю,
І не пачуеш ні слова.

С в і д э р с к і
Не заракайся, бо будзеш не рад.
Слухай, сержант, мой загад:
Кожнага пятага — розгамі біць,
Кожнага сотага — вешаць,

Хаты разграбіць, мястэчка спаліць,
Хай сваё сэрца пацешыць.

Г а л а с ы

Божачка, што ж гэта будзе цяпер?
Дзе ж мы прытулімся? Дзе запачуем?

Т э к л я

Богам святым заклінаем цябе,
Рукі і ногі цалуем...

А з о р ы ч

Ціха, не плачце, не трэба стагнаць.
Сцісніце зубы суро́ва:
Раз чалавеку ў жыцці паміраць,
Трэба ж памерці талкова.

К с а в е р ы

Людзі, нашто ж, каб за тых партызан
Нас вынішчалі пажарам?
Людзі, скажыце ж вы! Паа капітан,
Знойдзем мы іх за імшарай.

К а р а б а н

Ведае, svolач!

Т э к л я

Даруй нам, папок!

Г а л а с ы

Не пакарай! Заступіся!

С в і д э р с к і

Што вы прысталі? Прасіце яго...

Т э к л я

(да Азорьча).

Родненькі наш, пакарыся.
Ён жа запаліць, загубіць навек,
Выратуй нас ад напасці.

К а р а б а н

Выратуй! *(Цішком.)* Сто пяцьдзсят чалавек
Можа ў імшарах прапасці. *(Голасна.)*
Выратуй!

Г а л а с ы

Выратуйі бедных сялян —
Спаліць ён нас да сарочкі.

А з о р ы ч

Дапамажы мне задуманы план
Здзейсніць, дажджлівая почка.

С в і д э р с к і

Скора сержант ажыццёвіць загад...
Думаі!

А з о р ы ч

Я вырашыў, пане.

С в і д э р с к і

Вырашыў?

А з о р ы ч

Я пакажу вам атрад.
Хай не гаруюць сяляне.

С в і д э р с к і

Роце пастроіцца!

Н а с т а

Што ж ты зрабіў?
Сынку мой! Сынку мой!.. Сыне...
Ты ж і Тацяну, і ўсіх загубіў,
Матку на ганьбу пакінуў.

А з о р ы ч

Не дакарай мяне, маці мая...

Н а с т а

Прэч! Ты — не сын, ты — чужынец.
Сэрца тваё нарадзіла змяя...

А з о р ы ч

Маці...

Н а с т а

Няма ў мяне сына.
(Падае ў зняменні на зямлю.)

С в і д э р с к і

Выгнаць! Даволі размовы.

Людзей усіх выганяюць, застаецца адна Наста.

С в і д э р с к і

За мной!

А з о р ы ч

(да маці).

Хай жа спакойная будзе

Старасць твая і сумлепце тваё...

Жаўнеры выходзяць і выводзяць А з о р ы ч а.

Н а с т а

(ачнуўшыся, прыпадымаецца з зямлі).

Што ж гэта сталася? Людзі!

Што я зрабіла, адзіны ты мой?

Збіты, пракляты, закуты...

Не, да канца буду несці з табой

Ганьбу тваю і пакуты.

Ідзе ўслед за Азорычам.

Малюнак сёмы

Цёмная ноч. Старадаўні лес. Лье спорны дождж. Бліскавіцы асвятляюць вузкую лясную дарогу і, на заднім плане, пізкарослы балотны хмызняк.

С в і д э р с к і

Яшчэ далёка?

А з о р ы ч

Скора будзем там.

С в і д э р с к і

Ты водзіш нас па лесе цэлу ноч,

Мы стомлены, я не магу ісці.

А з о р ы ч

Яшчэ хвілінку церплівосці, пане,

І мы дасягнем мэты.

С в і д э р с к і

Брэшаш, мусіць,

Ты водзіш нас знарок. Глядзі, Азорыч,

Калі ты хлусіш — не чакай добра!
Пайшлі, мінае ноч.

А з о р ы ч

Пу што ж, пайшлі,
Цяпер да нашай мэты вельмі блізка.

Г а л а с ы

Балота! Гінем!

С в і д э р с к і

Стой! Назад, назад!
Дык вось ты нас куды завёў, сабака?

А з о р ы ч

А ты ж куды хацеў? Куды хацеў?!

Г а л а с ы

Ратуйце нас! Дапамажыце! Гінем!

А з о р ы ч

На партызан павесці? Не, папок,
Ніколі вырадкаў здрадлівых
На нашай не было зямлі,
Каб вас, разбэшчаных і хцівых,
Супроць сваіх людзей вялі.
Мне лепш ад вашых рук загінуць.
Дык хочь народная сляза
Маю аплача дамавіну,
А не бур'ян і не лаза.

С в і д э р с к і

Загінь жа, пёс! *(Страляе.)*

А з о р ы ч

Матуля... Ма...

С в і д э р с к і

Назад!

Пакуль не трапілі да партызан!

Беланалюкі паспешла адыходзяць.

Г а л а с ы

Ратуйце! Гінем! Ой, ратуйце, людзі!..

Шукаючы слядоў, ідзе П а с т а.

П а с т а

Ізноў я загубіла іхні след.
Здаецца, галасы ішлі адгэтуль.
Якая цемра! Дзе ты, мой Тарас?
(Пагыкаецца на труп Азорыча.)
Што тут такое? Чалавек? Тарас?..
Тарас, дзіця маё, даруй мне, сыне,
Не ведала я тайных дум тваіх...
Што ж ты маўчыш? Не чуеш? Кроў... Забіты!
Устань, Тарас! Мне страшна тут.
Адна, кругом балота, лес гамоніць...
Пагавары са мной, скажы мне слова.
І я адна, і ты цяпер адзін.
Як мала ў нас было такіх хвілін!
Маўчыш, астылі рукі, твар халодны.
Табе сцюдзёна поччу непагоднай.
І дождж шуміць, як гоман баравы.
Не, я не веру, ты — жывы, жывы!
Перада мной тваё маленства паўстае,
І крыўды горкія і радасці твае
Праходзяць чарадой. Ты помніш, даўняю парой .
Ты пасвіў скот. Каровы заблудзілі,
Цябе гаспадары да смерці збілі.
Ты вусны сцяў і выбег на раку.
Была вясна, шумелі ціха дрэвы.
На беразе шырокае Бярозы,
Стаіўшыся ў зялёным лазняку,
Ты слухаў іх дзівосныя папевы,
І ціхія, як град, буйныя слёзы
Ліліся на пясок. Сыноч, сыноч,
Не ўстанеш ты і не заплачаш болей,
Не выпаліш слязамі горкай долі
І не адпомсціш ім, разбойнікам тваім,
Тваім забойцам. Вусны анямелі,
Маўчаць. А помніш, кожнае нядзелі
Ты прыязджаў з Барысава са школы.
Прыходзілі суседзі. Ты, вясёлы
І гаваркі, расказваў нам, гаротным,
Як добра будзе жыць народ свабодны,
Здабыўшы волю. І вось ужо ніколі
Не загаворыш ты, не скажаш слова,

Не паглядзіш ласкава і сурова
На занядбаных, стомленых людзей.
Дай прытуліцца да тваіх грудзей,
Дай выслухаць апошні крык надзей
І дум тваіх. Я разгадаю іх
І пацясу на свет, людзям, якіх любіў
І для якіх змагаўся ты, і жыў,
І паміраў. Я пацясу. А ты,
Ты спі, ты спі спакойна, добры сын.
І я адна, і ты цяпер адзін,
Не шмат у нас такіх бывала дзён,
І твой сягоння будзе ціхі сон.

Наста змаўкае. Гамоніць лес, шуміць дождж. Праз нейкі час на дарозе з'яўляюцца Арджанікідзе і яго разведка.

С і м х а

Спыніцеся, таварыш камісар.

С я р г о

А што?

С і м х а

Тут пачынаецца балота.
Нямала ў ім загінула людзей,
Не знаючы дарогі. А тым часам
Тут кладкі ёсць. Я зараз іх праверу:
Калі дажджом не пазмывала часам,
Праз пяць хвілін мы будзем на сухім.

С я р г о

Было б нядрэнна. Мы ад Навасёлак
Пайшлі б адны, а ты — у свой атрад.
І гэтым шляхам вывеў бы і іх.
Чаго ім там сядзець і сумаваць,
Калі з папамі выйграюць пяма.

С і м х а

Дык вы спачніце тут, а я праверу.

С я р г о

Будзь асцярожны, цёмна, Штэйпар.

С і м х а

Я вочы завязаўшы тут прайду.

С і м х а Ш т э й н а р з н і к а е ў ц е м р ы .

С я р г о
Ш е н а т а м і л і с я ?

Г а л а с ы
П р ы с т а л і т р о х і .

С я р г о
Д а р о г а н а ш а т р у д н а я б ы л а .

М а к а р э н к а
К а л і б н е а д н а ч ы л і т р о х і ў л е с е ,
Я б , м у с і ц ь , н е д а й ш о ў .

С я р г о
Б л а г і х а д о к !
А ш т о г а д з і ш к у а д н а ч ы л і ў л е с е —
Н я д р э н н а : з а р а з а х в а т н е й і с ц і .
В о с ь ч а с у т о л ь к і ш к о д а . Н а м ц я п е р
Н я м о ж н а т р а ц і ц ь н і х в і л і н ы л і ш ы в а й .
А б с у п р а ц і ў н і к у м ы в е с т к і м а е м ,
І н е а д к л а д н а т р э б а н а с т у п а ц ь .

М а к а р э н к а
А г а р а д о к р а з г р а б і л і н а ш ч э н т ,
Я н е п а з п а ў Б а р ы с а в а . Н а ш ч э н т !

С я р г о
Л а м а ц ь я н ы а м а т а р ы . А н а м —
В у ч ы ц а т р э б а б у д а в а ц ь , с я б р ы .
Н е х о л а д н а ?

Г а л а с ы
Д ы н е .

С я р г о
П я б о с ь , п р а м о к л і .

Г а л а с ы
П а м ы л і с я і в ы м а к л і н а г о д .

С я р г о
Д з е л я д а б р а к р а і н ы і н а р о д а
Н а м д а в я д з е ц а в ы ц е р н е ц ь н я м а л а .

Чырвонаармейцы замаўкаюць. Шуміць вецер і дождж.
У перапытакі паміж завываннем ветру чуваць спачатку
глуха, а потым усё больш выразна галашэнні Насты.

Н а с т а

Заснуў. Навек заснуў. Тарас, Тарас...

С я р г о

Цішэй, там нехта стогне.

М а к а р э н к а

Сосны стогнуць.

Н а с т а

Ой, як мне цяжка, як мне горка жыць!

С я р г о

Не, не, там хтосьці плача.

М а к а р э н к а

Дождж шуміць.

Н а с т а

Ці дараваў ты мне за мой праклён?

С я р г о

Вы чуеце? Гаворыць.

М а к а р э н к а

Можа, Штэйнар?

Н а с т а

Што ж ты маўчыш, Тарас? Скажы мне слова.

С я р г о

Не, гэта ў тым баку. Жаночы голас.

Раптам малаўка асвятляе Насту.

М а к а р э н к а

Жанчына, бачыце?!

С я р г о

Адкуль яна?

Зблудзіла? Трэба ёй дапамагчы.

Сярго і байцы падыходзяць да Насты.

Сярго
Вы што тут робіце?

Наста
Не падыходзь!

Сярго
Не бойцеся, мы вашыя сябры.
Як вы сюды папалі гэткай ноччу?

Наста
Цяпер ён мой, я вам яго не дам.

Сярго
Каго?

Макарэнка
Глядзіце, тут жа чалавек.

Сярго
(прыглядаецца).
Ушынялі. Забіты. Хтосьці наш.
Устань, старэнькая, не бойся нас.
І мы ж чырвоныя таксама.

Наста
Вы?
Чырвоныя? Дапамажыце ж мне!

Сярго
Няшчасная, устаць. Адкуль жа ты?

Наста
Я з Слабады.

Сярго
А хто забіты?

Наста
Сын.

Сярго
Пакутная, старая наша маці,
Я пазнаю тваю душу і сэрца,

Вялікаспую любасць да дзяцей.
Чыя ж рука не скамянела мёртва,
Узняўшыся над галавою сына!
Скажы нам, хто яго забойцы, маці?

Н а с т а
Папы.

С я р г о
За што?

Н а с т а
Завёў іх на пагібель,
А ім хацелася да партызап.

Варочаецца С і м х а Ш т э й п а р.

Ш т э й п а р
Прайшоў наскрозь, дарога паша ёсць.

С я р г о
Здыміце шапкі, за жыццё радзімы
Памёр таварыш наш.

С і м х а
(прыглядаючыся).

Які? Азорыч?

С я р г о
Што? Камісар палка?

М а к а р э п к а
(прыгледзеўшыся).

Наш камісар.

С я р г о
Дык вы Азорычава маці?

Н а с т а
Маці.

С і м х а
Ты, цётка Наста?

Н а с т а

Сімха? Бачыш, Сімха,
Якое гора!.. (Плача.)

С я р г о

Выкапайце дол.
Не плач, старэнькая, твой добры сын
Быў добрым сынам і сваёй радзімы.

Н а с т а

Я засталася круглай сіратой.
Пашто мне жыць?

С я р г о

Не ты адна, у нас
Сям'я вялікая і сірат многа,
Будзь маткаю для іх, для нас усіх.

С і м х а

Ёсць, цётка, у цябе яшчэ Тацяна,
Жыві для сіраты.

С я р г о

Жыві для справы.
Змагайся з ворагам, як сын змагаўся,
За памяць светлую аб ім у людзях.

Н а с т а

Скажы мне, што ж рабіць?

С я р г о

Ты пойдзеш з намі,
Работа ёсць.

М а к а р э н к а

Гатова, камісар.

С я р г о

Таварышы, нізка схіліце галовы
Над прахам байца, камісара і сына.
Сумленна прайшоў ён дарогай жыццёвай,
Сумленна загінуў за волю краіны.
Яго не зламалі ні краты, ні турмы,
І родная пушча прымае астапкі.

Над ім не іграюць ні трубы, ні сурмы,
А вецер спявае, гамоняць малаккі.
Але за сцюдзёнай асенняй нягодай
Настане вясна, закрасуюць палеткі,
Абудзяцца пушчы, успеняцца воды,
І вырастуць тут над магілаю кветкі.
Не згінуць ніколі шляхі баявыя,
Ні дзейнасць яго, ні бяссмертная слава.
Ідзіце ж на подзвіг, устаньце, жывыя,
Змагацца за тую ж вялікую справу.
Бывай, наш таварыш. Будзь пэўны, што скоры
Назбудзецца цяжкай няволі краіна.
Спакой жа і мір тваіму праху, Азорыч,
А мацеры — дзякуй за добрага сына.

Н а с т а

Вам дзякуй, добры чалавек і людзі,
За слова добрае. Бывай, Тарас,
Бывай, мой сыне! Я к табе вярнуся...

Ціха папяваючы пахавальны марш, байцы падымаюць
нябожчыка.

АКТ ЧАЦВЁРТЫ

Малюнак восьмы

Ваколіца вёскі каля Прыяміна. На скрыжаванні дарог
стаіць старая карчма, у якой змяшчаецца штаб чырвона-
армейскага палка. Наводдаль распрацеёр папурыя крылі
адзінокі вятрак. За ім адкрываецца шырокі палявы пра-
стор. Досвітак. Каля штаба ходзіць в ар т а в ы. Праз
момант з штаба выходзяць Б э с м а н і Д а м е й к а.

Б э с м а н

Марудзіць цельга больш: Арджанікідзе
Вярнуцца можа кожную хвіліну.
І трэба полк змяшаць, узбурыць так,
Каб камісар, вярнуўшыся з разведкі,
Не меў каго павесці ў наступленне.

Д а м е й к а

Ты захапляешся, Казімер Бэсман:
Палком не вельмі лёгка заўладаць.

Б э с м а н

Цяпер не цяжка: камісар палка
Ляжыць без памяці. А наш камбрыг —
Ён чалавек і новы і бязвольны.
І сёння самы лепшы час, Дамейка.
Што падрыхтована? Якія роты?

Д а м е й к а

Мой батальён за намі пойдзе цалкам.

Б э с м а н

А як каманда сувязі, за нас?

Д а м е й к а

Там ёсць у іх стары, Нічыпар Мелех,
Калі ён пойдзе — пойдзе і каманда.

Б э с м а н

Я ведаю яго, пагавару...
Галоўнае — кругом пасеяць страх,
Сказаць, што камісар Азорыч збег,
Арджанікідзе трапіў у палон,
Мы зпоў абкружаны...

Д а м е й к а

Сюды ідуць.

Бэсман і Дамейка хаваюцца. У штаб прыходзяць В а-
л о ш ы н і Т а ц я н а.

Прайшлі.

Б э с м а н

Якое падабенства, чорт!
Няўжо яна?

Д а м е й к а

Знаёмая?

Б э с м а н

Наўрад!
Ідзі, Дамейка, дзейшчай адзін.
Нас не павінны зараз бачыць разам.

Разыходзяцца. Печакана паказваецца Мікола
Стрыж і аклікае Бэсмана.

Мікола
Таварыш Бэсман!

Бэсман
Што? Мікола Стрыж?
Чаго ты тут?

Мікола
(набліжаецца і шэпча Бэсману).
Мяне паслаў Свідэрскі.

Бэсман
(паказваючы Міколу на Дамейку).
Пры ім ты можаш гаварыць усё.

Мікола
Тацяну вызвалілі партызаны.

Бэсман
Дык гэта тут ішла яна?

Мікола
Ды не,
Яна яшчэ ў лесе у партызан.
Магчыма, іх усіх там і захопяць,
Бо капітан Азорыча прымусіў
Павесці паказаць, дзе іх атрад.

Бэсман
І вы паверылі яму, дурніцы!
Тацяна Марыч тут.

Мікола
Тацяна тут?

Бэсман
Зноў на маёй дарозе гэта дзеўка.
Яна мяне пазнае і загубіць.
Ды не, я загублю яе раней,
А справу да канца мы давядзем!

Мікола
Вы лепш ратуйцеся, пакуль не позна.

Бэсман

Ты мне сказаў, што быццам бы Азорыч
Павёў на партызан жаўнераў?

Мікола

Так.

Бэсман

Перад людзьмі ты гэта можаш сведчыць?

Мікола

Мяне пазнаюць, хто ж паверыць мне?
Я не хачу рызыкаваць жыццём.

Бэсман

Тацяны Марыч у жывых не будзе.

Мікола

Другія людзі ёсць, якія знаюць.

Бэсман

Адкуль?

Мікола

Таксама перайшлі за фронт.
Я Сёмку Бегунка сустрэў нядаўна.

Бэсман

А Сёмка гэты знае, што Азорыч
Згадзіўся весці паказаць атрад?

Мікола

Пры ім усё было.

Бэсман

Вось гэта козыр!

Мікола

Што вы надумалі?

Бэсман

Цудоўны план!

Хадзем, ты мне накажаш Бегунка,
А ты, Дамейка, тут рабі сваё.

Бэсман і Мікола выходзяць. Дамейка накіроўваецца ў штаб. У гэты час іграюць сігнал па пад'ём. На пляцоўку перад штабам высыпаюць чырвоная армейцы. Сярод іх Нічыпар Мелех і Алёшка Семізван.

Алёшка

І вось Арджанікідзе мне і кажа:
Ты, кажа ён, Алёша, маладзец,
З такімі толькі нам і ваяваць.

Чырвоная армеец

Ну, і брахун жа ты, Алёшка!

Алёшка

Я?

Нічыпар Мелех, што казаў Сярго?

Мелех

Сярго — душэўны, шчыры чалавек.
Ды штосьці доўга вось яго няма.

З штаба выходзіць Дамейка.

Дамейка

Здарова, малайцы! Аб чым размова?

Мелех

Ды вось няма Сярго Арджанікідзе.

Дамейка

А вы не чулі?

Алёшка

Што?

Дамейка

Не чулі?

Мелех

Не.

Дамейка

Не ведаю, ці варта вам казаць.

Мелех

Скажыце, камандзір, мы ж не малыя.

Д а м е й к а

Я гавару вам, хлопцы, па сакрэту:
Сярго папаўся, кажучь, у палон.

Г а л а с ы

Сярго? Арджанікідзе? Быць не можа!

Д а м е й к а

Вы запытайце ў Бэсмана, ён знае лепш.

А л ё ш к а

Браткі, што ж гэта робіцца? Браткі,
Душа мая ад гэтай весткі плача.

Ч ы р в о н а а р м е е ц

Ты не шумі, а пакруці мазгамі:
Куды нас павядуць без камісара.

Д а м е й к а

Куды? На смерць.

А л ё ш к а

Ой, бацюхны мае!

Што ж нам рабіць?

Ч ы р в о н а а р м е е ц

Да камандзіра трэба.

А як мяркуеш ты, Нічыпар Мелех?

М е л е х

Я думаю, што трэба запытаць
У Бэсмана. Ён — свойскі чалавек.

А л ё ш к а

Пайшлі да Бэсмана!

Д а м е й к а

А вось ён сам.

Уваходзяць Бэсман, Бегунок і Мікола.

Б э с м а н

Чаго вы так хвалюецеся тут?

М е л е х

Скажы нам, камандзір, ды толькі праўду:
Арджанікідзе трапіў у палон?

Бэсман

Дакладна не скажу, а чуткі ёсць.

Мелех

Калі ты хлусіш нам — вялікі грэх
Бярэш ты на сваю душу, таварыш.

Бэсман

Мне шкода вас, і лепей грэх узяць,
Як мёртвымі ляжаць у чыстым полі
І гніць. А нам, байцы, падзвычай цяжка:
Я сам хадзіў два дні таму ў разведку —
Папы нас абкружылі з трох бакоў,
У тыле з бандай ходзіць Семянюк,
Азорыч, камісар, кудысьці ўцёк,
І нам, відаць, пагібель тут усім.

Алёшка

Сябры, што ж гэта робіцца? Сябры!..

Уваходзіць камбрыг Баяновіч.

Баяновіч

Чаго сабраліся, што тут за крык?

Мелех

Сам ведаш.

Алёшка

Папы нас абкружылі.

Баяновіч

Які падлец вам гэта мог сказаць?

Бэсман

Я гаварыў.

Баяновіч

Хто? Бэсман?

Бэсман

Так.

Даволі нам у схованкі гуляць:
Нас прадалі, камбрыг, Азорыч збег...

Г а л а с ы
Падлюгі! Сволачы!

А л ё ш к а
Дамоў, хланцы!

Б а я н о в і ч
Таварышы, без панікі, цішэй!
Калі Азорыч нават недзе збег,
То нам яшчэ нішто не пагражае,
А сілы нашыя растуць штодзень.
Вось партызаны к нам ідуць па помач...

М е л е х
А колькі іх?

Б а я н о в і ч
Ды чалавек няцьсот.

А л ё ш к а
Ды хто ж гэта крычыць: ратуйся?
Ах, баязліўцы!

Б э с м а н
Марныя падзеі!
Азорыч выдаў партызан панам.

Б а я н о в і ч
Ты што? Ты бунтаваць людзей надумаў?

Б э с м а н
Я не бунтую іх, а я ратую:
Азорыч выдаў партызан палякам,
Пра гэта мне казалі іх жа людзі.

Б а я н о в і ч
Якія? Хто?

Б э с м а н
(наказваючы на Сёмку Бегунка).

Вось гэты чалавек.
Ну, гавары, таварыш, што ты бачыў?

Б а я н о в і ч
Ды ён, панэўна, сам з панамі спеўся.

С ё м к а

Што ж, была павука,
Сеў у напскія сани без друка,
Мяне і адчасалі бізунамі.
Але цяпер я, людзі, не хлушу.

М е л е х

Дык гэта праўда, што Азорыч выдаў?

С ё м к а

Ён ратаваў мястэчка і людзей.

Б э с м а н

Няпраўду я сказаў? Скажу вам болей:
Арджанікідзе трапіў у палон
Таксама праз Азорыча.

Б а я н о в і ч

Што? Што?

Арджанікідзе трапіў у палон?
Арыштаваць яго, ён — правакатар!

М е л е х

Мы не дазволім, камандзір.

Б а я н о в і ч

І вы?

І вы за правакатара, байцы?!

М е л е х

Мы за Сярго і самі за сябе.
І я задарам галавы сваёй
Нікому не аддам.

Б а я н о в і ч

Пусці, я сам...

Я сам яго застрэлю.

Б э с м а н

На, страляй!

Д а м е й к а

Страляй у нас усіх.

А л ё ш к а

Па, бі ў мяне.

С ё м к а

Глядзі, і ёц, як п'ян, дык капітан,
А як праспіцца — курыцы баіцца.

Б э с м а н

Ну, што ж ты не страляеш, камандзір?
Страляй у правакатараў, страляй!
А сам ты хто? Ты многа ваяваў?
Ты быў пад кулямі? Цябе уланы секлі?
Ты паглядзі на зраненыя грудзі
І на мае зрубцованыя плечы.
Я імі бараніў народную свабоду,
А вы яе прадалі розным гадам,
Прадалі рэвалюцыю... Эх, вы!
Хто ёсць сумленны тут — за мной!
Я пакажу вам здраднікаў. У штабе
Сядзіць Азорычава дзеўка ў нас.
Яна прыйшла шпіёнкаю сюды.

Г а л а с ы

Арыштаваць яе! Судзіць! Расстрэліць!

Д а м е й к а

За мной, у штаб!

Б а я н о в і ч

Таварышы,
Сыны, адданыя свайму пароду,
На абарону штаба і парадку!

Ч ы р в о н а а р м е й ц ы

Не пусцім! Толькі цераз нашы трупы
Вы ступіце сваёй нагой у штаб.

Г а л а с ы

Цішэй! Цішэй! Яна ідзе! Ідзе!

Б э с м а н

Цяпер, Дамейка, дзейнічай адзін.
А вы таксама больш рашуча, Стрыж.

Знікае ў патоўпе. Уваходзяць Тацяна Марыч і
Адась Валашын.

Алёшка

А, вось яна! А ну, красуня, пагаворым.

Галасы

Чаго там гаварыць! Прыкладам бі!

Валашын

Прэч адыдзі!

Баяновіч

Дазвольце ж ёй сказаць.

Тацяна

Сябры, што вам патрэбна ад мяне?

Мелех

Ты дай адказ, чаго сюды прыйшла —
Шпіённіц? Прадаваць палякам нас?

Тацяна

Што вы гаворыце? Сябры мае!..
Таварышы! Ні перад кім: ні перад вамі,
Ні перад змучаным маім народам,
Ні перад гэтаю скрываўленай зямлёй —
Не вінавата я.

Алёшка

Ты брэшаш, брэшаш!

Тацяна

Дазвольце ж мне сказаць.

Галасы

Даволі! Годзе!

Валашын

Таварышы, дазвольце слова мне.
Падумайце, праचуйце вашым сэрцам,
Што робіце, куды вы ідзяце?
Краіне пагражае небяспека,

Зняволены і змучаны народ
Апошнія свае напружыў сілы
І, як адзін, паўстаў ад краю ў край
Супроць адвечных ворагаў сваіх.
А вы што робіце? Куды вы ідзяце?
Забывшыся на свой пачэсны абавязак
І ашуканыя варожымі людзьмі,
Вы ідзяце супроць свайго народу,
Вы здрадзілі сваім братам на класу,
Вы здрадзілі самім сабе...

М е л е х

Чакайі!

А хіба самі мы супроць змагання?
Мы не супроць, а мы супроць шпіёнкі.

Б а я н о в і ч

Калі яна сапраўды вінавата,
Давайце разбірацца і судзіць.

Д а м е й к а

Пяма калі судзіць і доўга радзіць,
І наш прысуд даўно вядомы: смерць!

Т а ц я н а

За што ж мне паміраць? Што я сумленна
Служыла нашай справе?

М і к о л а

А папам

Ты не служыла? Не?

Т а ц я н а

Што бачу я?

Дык вось адкуль усё!

А л ё ш к а

Чаго ж маўчыш?!

Т а ц я н а

Таварышы, ён вораг сам, ён сам...

М і к о л а

Вы бачыце, сябры, якая хітрасць?
Яна ўсіх нас у ворагі залічыць.

М е л е х

Ты, грамадзянка, нас не ашукаеш,
Калі жадаеш — праўду гавары.

Т а ц я н а

Клянуся вам, ён вораг ваш і мой.
Я бачыла яго ў польскім штабе.

Д а м е й к а

Чаго ж ты там была, у польскім штабе?

Л л ё ш к а

Ага, папалася сама, улішла!

Да натоўпу з Настаю падыходзіць Макарэнка;
ён звяртаецца да Бэсмана.

М а к а р э н к а

Што сталася, таварыш камандзір?

Б э с м а н

Вярнуліся? Арджанікідзе тут?

(Праціскаецца да Стрыжа і Дамейкі.)

М е л е х

Ну, адкажы: чаго ж ты там была?

Т а ц я н а

Мяне арыштавалі там, і я
З Азорычам на допыце была.

Д а м е й к а

А як жа ты сюды пацала?

Т а ц я н а

Мяне адбілі ў лесе партызаны.

М і к о л а

Цябе адну?

Т а ц я н а

Адну.

М і к о л а

А дзе ж Азорыч?

А л ё ш к а
Ага, заблыталася!

Г а л а с ы
Хлусіць! Хлусіць!

Б а я н о в і ч
А што, калі яна гаворыць праўду?
Вы знаеце, хто гэты чалавек?

Б э с м а п
(праціснуйшыся да Дамейкі).

Не дайце ім апомніцца, хутчэй,
Арджанікідзе тут.

Д а м е й к а
І ты за іх?
Таварышы, і камандзір за іх,
Які ж тут можа быць праўдзівы суд?

Б а я н о в і ч
Я патрабую даць дзяўчыне слова.

Г а л а с ы
Няхай гаворыць! Дайце гаварыць!

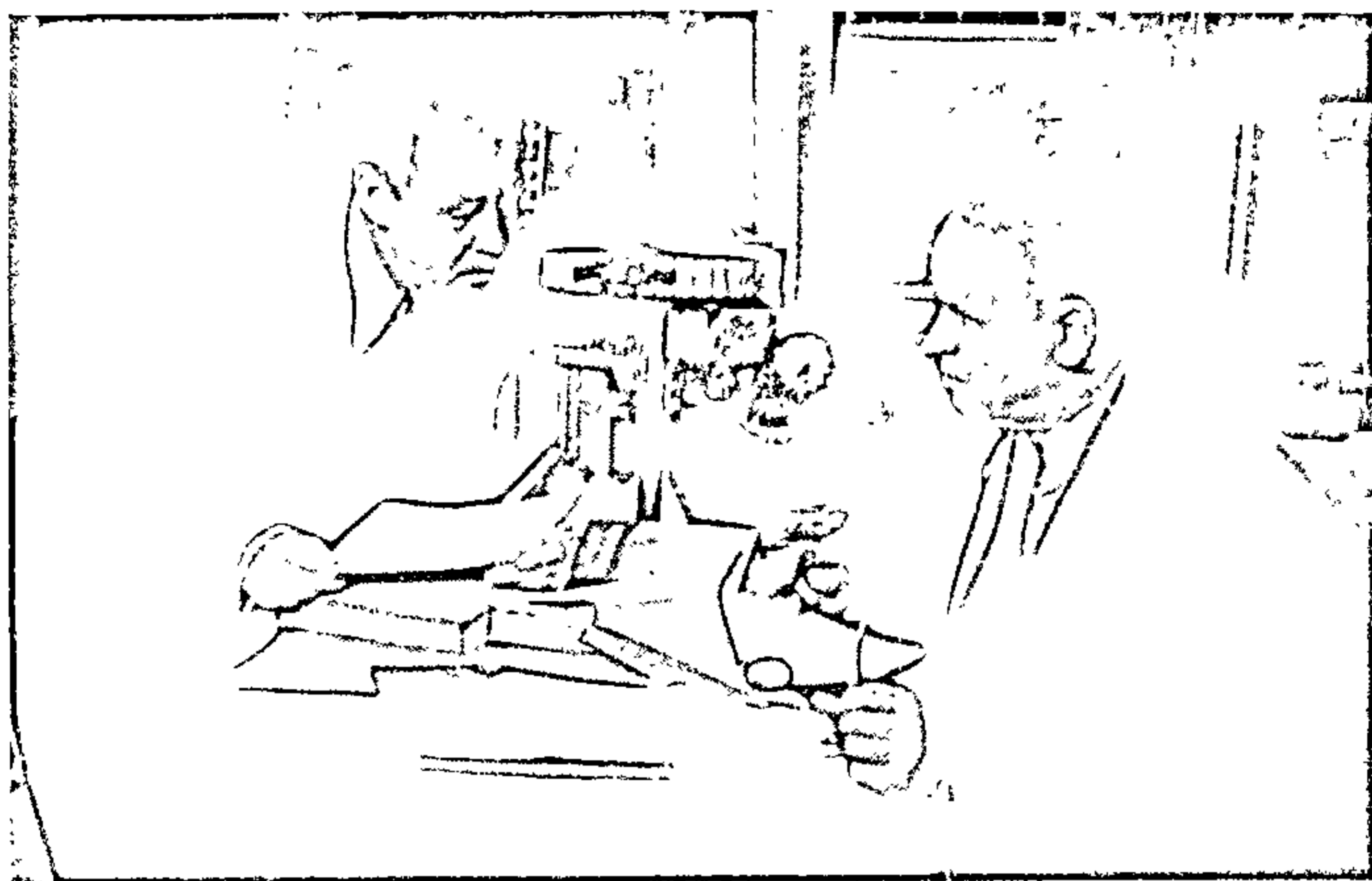
Т а ц я п а
Калі вы мне не верыце, дык мне
Няма аб чым вам гаварыць.
Ну што ж, забіце, я памру спакойна.
Але клянуся вам жыццём і смерцю —
Ён правакатар, панскі паслугач!

Б э с м а п
Дурніца, сілаю бяры, хутчэй!

Д а м е й к а
Даволі слухаць пудныя размовы.
На ворагаў, за мной, за мной, байцы!

Б а я н о в і ч
Я не дазволю вам камандаваць байцамі!

Д а м е й к а
Бярыце сілаю!

Пятро Глебка (злева) і Кандрат Крапіва
за рэдагаваннем руска-беларускага слоўніка. 1950 г.

На адкрыцці Дэкады беларускай літаратуры
і мастацтва ў Маскве. 1955 г.

А л ё ш к а

Прыкладам бі!
Пусці!

В а л о ш ы н

Не лезь, а то застрэлю!

А л ё ш к а

Эх!

Адпіхае Валашына і прабірасца, узняўшы прыклад, да Тацяны, яму заступае дарогу Наста.

Н а с т а

Не дам! Забі мяне... Нашто мне жыць?

Мне цяпер — адзіпокай —

Не патрэбна жыццё:

Да магілы глыбокай

Я ўжо страціла ўсё.

Майго любага сына

Адабрала вайна,

І надзеяй адзінай

Засталася яна.

Мае цёмныя ночы,

Мае цяжкія дні

Над нядоляй сірочай

Я гарэла ў агні.

І вось гэта дзяўчына,

Што сіроткай расла,

Замяніла мне сына

І мне шчасце дала.

Я, чакаючы смерці,

Перад вамі стаю,

Дык усномніце ж сэрцам

Кожны маці сваю.

Усе стаяць маўкліва.

І ты ж напэўна масш педзе маці.

А л ё ш к а

Вядома, ёсць... Ды я не вінават:

Мне, брат старэнькая, такі загад.

Д а м е й к а

Ну, што ж ты курчышся? Спужаўся слёз?

А л ё ш к а

Ды як жа тут? Старая кажа праўду,
Хаі разбярэцца суд у гэтай справе.

Д а м е й к а

Ваякі вы! Раскіслі, быццам бабы.
Пусці!

Выхапіў рэвальвер; паміж ім і Тацянай становіцца
Арджанікідзе.

С я р г о

Чакай!

Г а л а с ы

Сярго? Арджанікідзе?

С я р г о

Раззброіць малайца!

Д а м е й к а

Не падыходзь!

С я р г о

Узяць! Збаяліся? Давай сюды!

Сілаю раззбройвае Дамейку.

Д а м е й к а

За што ж, за што ж вы крыўдзіце, сябры?

Б а й ц ы выводзяць Д а м е й к у.

С ё м к а

Відаць, што пан прахвост,
Калі ўшчаміўся хвост.

С я р г о

Чаму няма каманды смірна? Я —
Член Рэўваенсавета арміі.
Падаць каманду!

Б а я н о в і ч

Смірна! Полк, раўнешь...

С я р г о

Адставіць! Дзе там вам раўненне!
Што за кірмац? Хто завадатай?

Б а я н о в і ч

Бэсман,
Пачальнік коннае разведкі.

С я р г о

Бэсман,
Наперад марш!

Усе аглядаюцца, Бэсмана няма.

Г а л а с ы

Няма! Уцёк! Уцёк!

С я р г о

Ён ведае аб нашым наступленні?

Б а я н о в і ч

Напэўна, ведае.

С я р г о

Варопы вы!
Паслаць за ім людзей і затрымаць.

Б а я н о в і ч бярэ байцоў і выходзіць.

Ну, раскажыце мне, што тут за гвалт?

Я слухаў і вушам сваім не верыў,

Каб вы маглі такое гаварыць.

Збаяліся паноў?

М е л е х

Не баязліўцы мы.

С я р г о

Я ведаю, чырвоныя байцы

Не папытаюць, колькі там папоў,

А папытаюць, дзе яны стаяць.

Дык хто ж паверыў ім, прахвостам, а?

Г а л а с ы

Ллёшка Семізвон! Пічыпар Мелех!

С я р г о

Ллёшка Семізвон, Пічыпар Мелех,

Наперад марш!

А л ё ш к а

Таварыш камісар,
Здаецца, я быў самы тут спакойны.

С я р г о

Ну, раскажы сябрам, Нічыпар Мелех,
Куды ты іх павёў, супроць каго.

М е л е х

Я слухаю. Даруй мне, камісар.
Але нам сказана, што ты ў палоне,
Што мы абкружаны, Азорыч збег,
Павёў на партызан паноў, і нам...
Тужліва стала, камісар, і крыўдна.

С я р г о

І ты паверыў ім?

М е л е х

Пяць год вайна,
І мы стаміліся.

М а к а р э н к а

А мы?

Мы — сіраты, малыя дзеці?
Калі былі вы на вайне,
Мы йшлі з парога да парога,
Жабруючы па гэтым свеце.
І нашы грудзі рэзаў вецер,
І скрозь па стоптаных дарогах,
За панскім плугам на раллі,
Лятункі нашы адцвілі,
Як вішні адцвітаюць без пары...
Хіба ж мы не стаміліся, стары?
Эх, баязліўцы вы!

М е л е х

Ты малады,
Ты гора гэтулькі не бачыў.

А л ё ш к а

І невялікі твой ваяцкі стаж.

С я р г о

Стаж у яго маленькі, гэта праўда,
Таму што маці позна парадзіла,

Але за тое справы неблагія.
Не вам і дакараць.

Мелех

Даруйце пам.

Сярго

Вось бачыш, як у вас. А помніш, Мелех,
Ты гаварыў, што людзі ўсе — звяры.
А хіба вы звяры? Вы — проста дзеці,
Мне хочацца вас гладзіць па галовах,
А я... я вымушаны вас караць.
Аддайце зараз жа свае вінтоўкі.
Вы зганьбілі высокае імя байцоў
Вялікай пралетарскай арміі.
Пу, што ж вы стаіце маўкліва, Мелех?

Мелех

Што ж сказаць на твае дакоры?
Калі праўда — цярпі і маўчы,
Хоць нялёгка пам, гэты сорам
І пакуты свае несучы.
Ліхаманкай гараць нашы твары,
Калі ты нам у вочы глядзіш.
Лепш вядзі нас злачынных, таварыш,
У агонь, у магілу, пад крыж,
Хоць куды. Абы змыць гэты сорам
Ці загінуць у бойцы не ў час,
Каб ні людзі, ні сонца, ні зоры
Не глядзелі з дакорам на нас.

Сярго

Не вас, а Бэсмана павесці б трэба
Пад гэты крыж. А пам, таварышы,
Патрэбна пільным быць, патрэбна верыць
У нашы сілы. Хіба можа нас
Хто-небудзь разграміць? Ніколі, не!
Нішто, нішто не зможа нашай сілы,
Таму што не парушыць нашай дружбы.

Мелех

Даруй ты мне за ўсе мае грахі.
І ты, таварышка, таксама мне даруй.
Аблыталі мяне ліхія людзі,

І я вялікі грэх мог на душу узяць.
Даруйце мне.

А л ё ш к а

І мне таксама.
Гарачы вельмі я і храбры лішне.

С ё м к а

Справы няважныя, калі ногі адважныя,
Лепш нага кульгавая, а галоўка бравая.

М е л е х

Таварыш камісар, дык як жа будзе?

С я р г о

А будзе, брат Нічынар Мелех, так:
Змый сорам свой адвагаю і славай,
Магчымасці для гэтага табе дадзім.
Сягоння мы павінны наступаць.
Сягоння мы павінны ўзяць Барысаў.
Абрабаваны, змучаны народ
Чакае вызвалення з пацскіх крат.
Сыны народа, мужныя байцы,
Не пашкадуем нашага жыцця,
Пакрыем славай баявыя сцягі
І прынясем на іх свайму народу
Свабоду, сонца, шчасце і жыццё.
Кляніцеся, што будзеце змагацца дружна,
Што будзеце любіць сваіх братоў,
Усіх працоўных, бедных і гаротных.

Г а л а с ы

Клянёмся!

С я р г о

Ведайце, што нас
Не пераможа ў дружбе аніхто,
І на шляху вялікім гэтым — нас
Чакае слава, шчасце, перамога.

Г а л а с ы

Клянёмся, ведаем, што нас
Не пераможа ў дружбе аніхто.

С я р г о

Паходную! Панерад, запявалы!

Байцы строяцца, грывіць песня.

П е с н я

Над Бярозай-ракой, над далінаю,

Заігралі гарністы паход:

— Узнімайся, сям'я сакаліная,

Уставай на змаганне, народ!

І сышліся пад зоркай чырвонаю

Ад заводаў, палёў малайцы.

Пояць коней вадою сцюдзёнаю

Ля крыніц удалыя байцы.

І па волі вялікага Леніна

Дружна рушаць атрады па боі,

Каб жыццё і квяціста і зелена

Зацвіло над Бярозай-ракой.

Суровым маршам ідуць калоны. Песня наволі
адаляецца.

Малюнак дзевяты

...Песня набліжаецца ізноў і грывіць з большай сілай. У пажоўклым панскім парку пад Барысавам ападаюць лісты. Спакойна коціцца шырокая рака Бяроза. З палацаў бягуць устрывожаныя жаўперы і спешна акупваюцца ў парку. Песня чырвонаармейцаў пераходзіць у магутны баявы вокліч. На ганак выбягае палкоўнік Дамброўскі.

Д а м б р о ў с к і

Сержант!

С е р ж а н т

Я слухаю.

Д а м б р о ў с к і

Гатовы коні?

С е р ж а н т

Гатовы, пан палкоўнік.

Д а м б р о ў с к і

Падавай!

С е р ж а н т паспешна выбягае.

Д а м б р о ў с к і

Якая печакапасць! Матка боска,
Малю цябе, ратуй маю душу.

З чамаданами выходзіць С в і д э р с к і.

Д а м б р о ў с к і

А вы куды?

С в і д э р с к і

Туды ж, куды і вы.

Д а м б р о ў с к і

Ды я нікуды, што вы, пан Свідэрскі!

С в і д э р с к і

Нашто нам прытварацца, пан Дамброўскі?

Д а м б р о ў с к і

Але ж я вас хацеў, пан капітан,
Пакінуць тут начальнікам над войскам.

С в і д э р с к і

Я ж не ваяка, пан палкоўнік, так?
Я толькі, кажуць, першы між гуляк,
І лепш начальнікам застацца вам.

Д а м б р о ў с к і

Ды што вы, божа барані! А зрэшты,
Тут можа справіцца адзін сержант.

С в і д э р с к і

Я думаю таксама, пан палкоўнік.
Сержант!

Уваходзіць с е р ж а н т.

С е р ж а н т

Я слухаю.

С в і д э р с к і

Гатовы коні?

С е р ж а н т

Гатовы, пан Свідэрскі.

С в і д э р с к і

Падавай!

Убягаюць Ксаверы і Мікола Стрыж.

М і к о л а

О пан палкоўнік! Пан Свідэрскі!

К с а в е р ы

Божа!

Што ж гэта робіцца?

М і к о л а

Скажыце нам,

Вы абароніце мястэчка наша?

С в і д э р с к і

Сказаць не можам, тайна, пане Стрыж.

К с а в е р ы

Ну, значыць, ясна: трэба уцякаць.

Мікола, марш! Няма чаго тут быць.

М і к о л а і К с а в е р ы знікаюць.

С в і д э р с к і

Вы бачыце, як лёгка і адразу ж

Яны адзіп другога зразумелі.

А мы стаім ды трацім час. Пайшлі!

Убягае ўзбуджаны К а з і м е р Б э с м а н.

Б э с м а н

Спыніцеся! Што робіце, панове?!

Д а м б р о ў с к і

Эвакуіруемся, пан паручнік.

Б э с м а н

Якая гацьба, пан палкоўнік, жах!

З такімі сіламі, з такою зброяй

Спужаліся трохсот бальшавікоў!

Д а м б р о ў с к і

Усё адно Барысаў наш не будзе.

Б э с м а н

Вы глупства кажаце, палкоўнік, глупства!
Я ведаю, што сіл у іх няшмат,
І сілы кінуты на гэты фланг,
А над Кальварыяй на ўсім участку
Не больш двухсот — трохсот якіх байцоў.
Я прапаную вам наступны план:
Сабраць каля Кальварыі ўсе сілы,
Зрабіць прарыў і рушыць у абход,
Каб правы іхні фланг замкнуць кальцом.
Тады не толькі войска і абозы,
А і сам Арджанікідзе будзе ў нас.

Д а м б р о ў с к і

А хто ж адважыцца на гэтым флангу
Стаяць супроць такой шалёнай сілы?

Б э с м а н

Абараняцца тут я буду сам,
А ваша справа там зрабіць прарыў.

Д а м б р о ў с к і

Ну што ж, пан капітан, пайшлі?

С в і д э р с к і

Пайшлі,

Я думаю, там будзе спакайней.

Дамброўскі і Свідэрскі выходзяць.

Б э с м а н

Жаўнеры! Час настаў адказны.
Усе паляжам нашымі касцямі
І адстаім свой гонар і айчызну.

Ж а ў н е р ы

Папробуй адстаяць! Ох, націскаюць, чэрці!
Глядзі, паўзуць! Абкружаць зараз. Слухай,
Давай, брат, уцякаць. Давай!

Б э с м а н

Жаўнеры!

Ні з месца! Стойце! О, пракляты зброд!

Бяжыць, адстрэльваючыся, за жаўнерамі. У парку паказваюцца чырвоная армейцы. Сярод іх: Макараўка, Алёшка Семізвон, Нічынар Мелех, Кузьмін.

Макарэнка

Наперад, хлопчыкі, наперад!

Алёшка

Глянь,

Ды гэта ж Бэсман!

Мелех

Дзе? Чакай жа, сволач!

Чакай жа, я з табою разлічуся.

(Страляе.)

Прамазаў, чорт!

Алёшка

Давай узяць жыўцом!

Бягуць услед за Бэсманам. З'яўляюцца Арджанікідзе, Баяновіч і Тацяна.

Баяновіч

Дзевяты полк, таварыш камісар,
Прайшоў на лінію Прудзішчы — Стахаў.

Сялітрынкі заняты шостаў ротай.

Далейшы рух часцей на левым флангу

Пакуль прыпынены...

Сярго

З якіх прычын?

Баяновіч

Не маем сувязі з другой брыгадай

І з ротамі, якія наступаюць

З усходу на Кальварыю.

Сярго

І што ж?

Баяновіч

І рухацца наперад небяспечна:

Калі Кальварыі не возьмуць нашы —

Мы трапім у мяшок.

Сярго

Дык трэба ўзяць.

Б а я н о в і ч

Кальварыю абараняе часць
Палкоўніка Дамброўскага, адна
З найбольш трывалых і старых часцей.

С я р г о

Калісьці ў час вайны з Напалеонам
Мы не палкоўніка, а генерала
Дамброўскага на гэтым месцы білі.

Б а я н о в і ч

Народ галодны, змучан пераходам,
І вытрымаць такія тэмны руху —
Байцам падзвычай цяжка.

С я р г о

Ваша праўда,

Але галоўнае цяпер для нас —
Не даць панам апомніцца ані,
Таму што толькі нечаканы націск
І вырашае нашу перамогу.
Пасля, калі ім Бэсман данясе,
Што сілы нашы меншыя за іх,
Нам будзе вытрымаць яшчэ цяжэй.
Аздайце зараз жа часцям загад
Рашуча наступаць уздоўж ракі
І горад абхапіць кальцом.

Б а я н о в і ч

Тады

Я напрашу на помач батальён.

С я р г о

А што, калі налякі зразумеюць,
Што сілы нашы кінуты на фланг,
І рушаць на Кальварыю, на ўсход?

Б а я н о в і ч

Не здагадаюцца.

С я р г о

Дык Бэсман скажа.

Б а я н о в і ч

Праз лінію аконаў ён не пройдзе:
Усім часцям аддадзены загад
За фронт не прапускаць ані душы.

С я р г о

Пам трэба быць гатовымі на ўсё
І берагчы рэзервы да канца.
Ідзіце, я не дам пакуль ні роты.
Выкарыстоўвайце лясістасць месц,
Трымайце сувязь, дзейнічайце дружна
І аб усім даносьце неадкладна.
Мой штаб змяшчацца будзе тут у доме.

Б а я н о в і ч

Я слухаю. (*Выходзіць.*)

С я р г о

Тацяна Марыч!

Т а ц я н а

Я.

С я р г о

Вось тут размесціце і лазарэт.

Т а ц я н а

Я зараз жа, таварыш камісар.

Ідзе ў пакой. Сярго глядзіць у бінокль.

С я р г о

Што там каля Кальварыі такое?
Чаму няма дагэтуль данясення?
Калі туды паснеў прабрацца Бэсман,
Ён можа нам нашкодзіць вельмі шмат.

Уваходзяць з клуцкамі і з гаршкамі Паста, Алёна,
Марыся, Тэклія і Зяма.

А л ё н а

Дзень добры вам.

С я р г о

Дзень добры, жаначкі.

Вы што?

А л е н а

Абед, таварыш камісар.

С я р г о

Каму?

Т э к л я

Ды вам жа.

С я р г о

Мне?

Н а с т а

Не толькі вам,

А і салдатам вашым.

С я р г о

Гэта добра,

Яны такі галодныя як след.

Ну што ж, сябры, нясіце... пятай роце.

Т э к л я

А там з гармат страляць на нас не будуць?

А л е н а

Снарады стапуць траціць на цябе.

Пакалышы яго тут, Зяма, трошкі.

(Здымае з плячэй калыску з дзіцем.)

З я м а

Не баўдэся ж, я чалавек заняты.

С я р г о

Хланец, дзяўчыца?

А л е н а

Хлопчык.

С я р г о

О, героі!

Т э к л я

А каб жа глянулі вы на майго...

Н а с т а

Ну, досыць траціць час, хадзем, кабеты.

Жанчыны выходзяць.

Сярг о

Якой цудоўнай дабраты парод!
Калі налюбіць ён каго душой,
Аддасць яму і кроў сваю і сэрца.

Сярг о ідзе ў штаб. Кузьмін пад вінтоўкай вядзе
Ксаверыя і Міколу Стрыжа.

Кузьмін

Сюды, сюды, у штаб, каманда. Стой!
Пачальнік ёсць?

Зяма

Галоўны самы ёсць.

Кузьмін

Сярг о? Яго, брат, пельга турбаваць
Такой драбніцай.

Сярг о

(праз акно).

Гэта ты, Кузьмін?

Кузьмін

Я сам, таварыш камісар.

Сярг о

Ну, што?

Кузьмін

Ды вось злавілі нейкіх падазроных,
Хацелі да паноў. Куды іх дзець?

Арджанікідзе выходзіць на ганак.

Сярг о

Вы хто такія?

Зяма

Нашыя, Стрыжы.

Сярг о

Стрыжы? Дык з Бэсманам муцілі вы?
Дзе Бэсман сам?

М і к о л а

Ён адступіў з палком.

С я р г о

Ён, значыць, там ужо?

М і к о л а

Напэўна, там.

К у з ь м і н

Эх, чорт, пяхай бы лепш панаўся ён!

С я р г о

Вядзіце здайце іх канвойнай роце.

К с а в е р ы

Начальнік дарагі, за што ж ты нас?
Не вінаваты мы, вось крыж святы!

К у з ь м і н

Пайшлі, пайшлі! *(Выводзіць Стрыжоў.)*

С я р г о

Выходзіць, — Бэсман там.

Чаму ж яны паспешна адступаюць?

Ах, вось у чым, напэўна, іхні план:

Тут Бэсман дэманструе абарону,

А націску галоўнага чакаць

Патрэбна на Кальварыю. Ды не,

Не ўдасца вам! Тацяна Марыч!

Знайдзі Валошына і перадай:

Падрыхтаваць атрад да наступлення.

Т а ц я н а

Ёсць, перадам, таварыш камісар!

Арджанікідзе шпарка ідзе ў штаб.

З я м а

Эх, і гарачая ж работа ў іх.

А я сяджу ды калышу дзяцей.

З пазіцыі варочаюцца ж а н ч ы н ы.

Т э к л я

Як глянула я на яго, аж страх:

Рука вісіць, як нежывая, кроў...

Н а с т а

Ты, можа, трохі памаўчала б, Тэкла.

Т э к л я

Калі я маю людзям што сказаць,
Дык я павінна выказаць усё...
Іначай разарэ мяне, як бочку.

А л е н а

Ад пустаты не разарэ ніколі,
А ў галаве ў цябе ж ніводнай думкі.

Т э к л я

Калі ж мне думаць, родная мая.
Тут кожную хвіліну навіна.

Т а ц я н а

Што там такое?

Н а с т а

Рапены.

Т а ц я н а

Алена,

Мне трэба на хвіліну адлучыцца.
Вы перавязку зробіце?

А л е н а

Зраблю.

Т а ц я н а

Дык я пайшла. *(Выходзіць.)*

Н а с т а

Не трэба памагчы?

А л е н а

Ды не!

Н а с т а

Дык мы дагледзім пойдзем хворых.

Н а с т а і Т э к л я выходзяць.

А л е н а

Не плакаў?

З я м а

Не.

А л е н а

Ты пасядзіш яшчэ?

З я м а

Лбрыдала.

А л е н а

Я скоро забяру.

А л ё ш к а вядзе раненага М е л е х а.

А л ё ш к а

Нічога, не гаруй, Нічыпар.

М е л е х

Крыўдна!..

А л ё ш к а

Я прывяду табе яго жыўцом.

Сабакам назавеш, калі схлушу.

А л е н а

Давайце, чалавек, перавяжу.

А л ё ш к а

Ну, папраўляйся, мне, браток, пара.

А Бэсмана табе я прывяду

Жывога, а ці мёртвага.

(Выходзіць.)

З я м а

Баліць?

Н і ч ы п а р

Баліць, сынок.

Начынае плакаць дзіця.

З я м а

Не дасць нагаварыць.

А л е н а

Пакалышы, пазабаўляй яшчэ хвілінку.

Зяма

Хлапец, а плача, як дзяўчына. Спі.

Калыша. Уваходзіць Сярго Арджанікідзе.

Сярго

І галасок у сына, як у маткі!
Нічыпар Мелех? Ранены?

Мелех

Рука...

Сярго

А дзе і як цябе пачаставалі?

Мелех

Каля Бугроў.

Сярго

Нічога не чуваць.
Давай пазабаўляю хіба я.
На цацку, па! Не хоча пават слухаць.
Ідзі, Алена, суцяшай сама,
А я перавяжу. А то яшчэ
Пабачыць Баяновіч — засмяе:
За пяньку, скажа, раіў быць дарослым,
А сам не ўціхамірыць малыша.
(Перавязвае Мелеху руку.)
Дык як і дзе табе ўдружылі?

Мелех

Бэсман.

Заўважылі яго мы тут, у парку.
Я выстраліў адразу і прамазаў.
Тады мы рынулі за ім услед.
Я ўжо амаль схапіў яго за карак,
І вось рука навісла нежывой.

Сярго

Дармо, паправішся, Нічыпар Мелех.
А я хачу табе сказаць, што дома
Сям'я твая зямлю ўжо атрымала.
Сягоння мне прыслалі тэлеграму.

Мелех

Не варты я, таварыш камісар.

С я р г о
Сваю віну ты змыў сваёй крывёй.

М е л е х
Я дзякую табе.

С я р г о
За што?

М е л е х
За ласку.

Ты маладзейшы за мяне, а ты,
Як бацька, сэрца абагрэў маё.
Мне любы стаў і свет, і дом, і сын.

С я р г о
А сын вялікі?

М е л е х
Восьмы год пайшоў.

С я р г о
А як мяркуеш, кім твоей будзе сын?

М е л е х
Мне хочацца, каб быў ён мараходам,
Аб'ездзіў свет увесь, людзей пабачыў,
Краіны розныя, якіх я сам
Не меў шчаслівай долі паглядзець.
А горача любіў я Волгу нашу.
Магутная рака! Плыве спакойна,
Як думы тыя ў маладыя леты
Ці лёгкі сон.

С я р г о
А на Каўказе ў нас,
Там рэкі бурныя. Грымяць і вьюць,
Укрытыя пушыстай белай пенай,
Аж рэха скрозь ідзе... А горы, горы!
Вяршыняй дастаюць да самых зор.
Цудоўны край! Як скончыцца вайна,
Давай са мной паязем на Каўказ.
Ты паглядзі, якая там краса!
(Паказвае фатаграфічны здымак.)

М е л е х
А гэта твой партрэт?

С я р г о
Падобны? Не?

М е л е х
Калі ты крыўды на мяне не маеш,
То падаруй на памяць гэту картку.

С я р г о
Унадабалася? Ну што ж, вазьмі.

М е л е х
Не ведаю, чым я табе аддзячу.
Калі б не правай не было, а левай —
З адной рукой пайшоў бы за табой.
А так — даруй: усё, што мог, зрабіў.

С я р г о
Паправішся, таварыш, не тужы.
Уваходзіць Тацяна Марыч.

Т а ц я н а
Таварыш камісар, Адаць Валошыні
З атрадам зараз будзе тут.

С я р г о
Цудоўна!
Бывай, мой дарагі, здароў. Алена,
Ты правядзі яго ў палату.
Арджанікідзе і Тацяна ідуць у штаб.

А л е н а
Пойдзем.

М е л е х
Я маю справу тут адну. Ідзі.
Я сам прыйду.
(Алена выходзіць.)
Сынок, пісаць умееш?

З я м а
Умею.

М е л е х

Напішы дамоў мне ліст.

З я м а

А што вам напісаць?

М е л е х

Пішы вось так:

Дзень добры, дарагі мой сын і жонка.

Я жыў і рад цяпер свайму жыццю.

Хоць і паранена мая рука,

Але я змыў з душы крывёю ганьбу.

А вывеў цёмпага мяне на шлях

Адзін вялікай праўды чалавек.

Завуць яго Сярго Арджанікідзе.

Я шмат пражыў і гора звездаў шмат,

А век ніхто мне не зрабіў дабра.

І стала мне на свеце гэтак горка,

Ажно ад крыўды сэрца галасіла.

А ён узяў маю душу, напоўніў сілай

І асвяціў жыццё маё, як зорка,

І даў маю мне долю... Напісаў?

З я м а

(піша).

І асвяціў жыццё маё, як сонца!..

М е л е х

Я гаварыў: як зорка.

З я м а

Сонца ж лепей:

І асвяціў жыццё маё, як сонца.

М е л е х

І праўда, лепш. Пішы, сыноч, далей

Я пасылаю вам яго партрэт,

Вы закажыце ў Ключнікава рамку

І памяціце гэту картку на сцяне,

А багародзіцу адсуньце трохі.

З я м а

(піша).

А багародзіцу зусім здыміце...

М е л е х
Ну, гэтага, сыноч, ты не пішы.
Няхай вісіць.

З я м а
Дык я ўжо напісаў.

М е л е х
А выкрасліць як-небудзь пельга там?

З я м а
Ліст папсуем.

М е л е х
Ну што ж, хай будзе так,
Як і напісана. Пішы далей.
Глядзіце на яго пад час уцехі,
Пытайце рады ў цяжкія хвіліны,
Любіце, як і ён, усіх людзей
І ненавідзьце тых, каго і ён.
А будзе мне не суджана вярнуцца,
Дык помніце, што ён вас не пакіне.
Усім перадаю вам свой паклон,
Бывайце жывы і здаровы. Ваш
Нічыпар Мелех. Напісаў? Усё.

За сцэнай чуваць голас Валашына.

В а л о ш ы н
Раз, два! Раз, два! Атрад, на месцы стой!
Пакуль што вольна, можна разысціся.

Уваходзяць Валашыні, Карабап, Шчырэц,
Штэйнар, Бегунок і інш. партызаны.

В а л о ш ы н
Дзе камісар?

М е л е х
У штабе. Пойдзем, сынку.

С і м х а
Ты што, знайшоў сабе другога бацьку?

З я м а
Ой, тата! Мілы!

С і м х а

Сыне мой!

М е л о х

Ваш сын?

Цудоўны хлопчык! Дзесьці і ў мяне
Таксама ёсць такі.

С і м х а

Ты тут адзін?

З я м а

Ды не, Тацяна, цётка Наста, Тэкля...

Ш ч ы р э ц

Глядзіце, і мая царыца тут!

З пакоюў выходзяць Тацяна Марыч, Наста,
Алена з дзіцем і Тэкля.

К а р а б а н

І не адна: з наследнікам прастола.

А л е н а

Вось я вас, пасмяюся, манархісты!

Ш ч ы р э ц

Не забывайся, я не партызан,
А рэгулярнай арміі баец.

С ё м к а

А заўтра можа быць і генералам.

С і м х а

Цішэй, ідзе Сярго Арджанікідзе.

На ганак выходзіць Арджанікідзе.

В а л о ш ы н

Каманда, смірна!

С я р г о

Вольна, вольна, хлопцы.

Убягае ўсхваляваны Макарэнка.

Макарэнка
(гаворыць, не пераводзячы духу).
Таварыш камісар, дазвольце, часць
З паўночы наша заняла баі...

Сярго
Што, што? Не разумею.

Макарэнка
Не магу.

Сярго
А ты, друг, не спяшай, ты спакайней.

Макарэнка
Дазвольце далажыць, што наша часць
З паўночы заняла раён заводаў,
Баі ідуць на вуліцах прадмесця.

Сярго
Барысаў? Макаренка! Друг ты мой!
Абдымемся. Вітаю. Малайцы!
Спяшай хутчэй назад і перадай:
Замацавацца на занятых пунктах,
Біць групу кальварыйскіх войск у тыл.
Цяпер напэўна супраціўнік рушыць
Удары на Кальварыю. Спяшай!
Мы зараз прыйдзем вам на дапамогу.

Макарэнка
Ёсць, перадам, таварыш камісар!
Макарэнка шпарка выбягае.

Сярго
Таварышы! Віншую з перамогай.
Барысаў з поўначы ужо заняты.
Задача наша — дружнаю атакай
Заняць Кальварыю.

Кузьмін і Алёшка вядуць Бэсмапа.

Кузьмін
Гэй, прапусціце!

Алёшка
Таварыш камісар, злавiлі гада!

Сярго
Якога?

Кузьмін
Бэсмана.

Сярго
А дзе вы ўзялі?

Алёшка
Ён вывоў часць і рушыў у атаку...

Кузьмін
Мы сцерпелі, ударылі на іх...

Алёшка
І ўехалі, у іх жа на плячах,
У прыгарад...

Кузьмін
І бег жа ён ад нас!

Алёшка
Ды я за ім сачыў і не адстаў.
Ну што, стрымаў я слова, Мелех, а?

Мелех
Стрымаў, Алёшка, дзякую табе.

Сярго
Такі злавiлі вас, Казімер Бэсман!

Тацяна
Не Бэсман ён зусім, ён — Завішынскі.
І ён Азорыча прадаў, надлец!

Наста
Дык вось які яго згубіў паганец!

Сярго
Чакай, старэнькая. Народны суд —
Ён будзе і тваім судом за сына,
І цяжкай кары пану не мiнуць.

Бэсмап

Вы запазніліся мяне караць:
Я ўсё сваё зрабіў.

Сярго

Карысець малая:
Наш батальён ужо заняў прадмесце,
І горад будзе цераз поч у нас.

Бэсмап

Заўчасна гутарыць аб перамозе.
Вы не падумалі, што вашы планы
Я ведаю таксама, і на фланг
Вы кінулі ўсе часці. А на флашгу
Мы толькі дэманструем наступленне,
Галоўныя сабраўшы нашы сілы
Каля Кальварыі. Адным ударам
Змятуць яны з усіх пазіцый вашых.
У кірунку Кальварыі грывіць каніапада.

Вы чуеце?

Убягае Баяновіч.

Баяновіч

Таварыш камісар,
На Кальварыйскім пункце супраціўнік
Два батальёны вывеў свежых сіл
І перайшоў ізноў у наступленне.

Бэсмап

І гэтай сілы вам не затрымаць,
Рэзерваў свежых больш у вас няма.
Барысаў будзе наш, іду ў заклад.

Сярго

Прайграў, паручнік.

Бэсмап

Выйграў, камісар.

Сярго

Адась Валошын, вывесці атрад
І рушыць на Кальварыю ў атаку.

Валошын

Ёсць, вывесці атрад!

Б э с м а н

Які атрад?..

С я р г о

Пакуль вы думалі аб нашых планах,
Дык мы стварылі цэлы батальён.
І ты праіграў, паручнік, і Барысаў,
І галаву сваю праіграў. Забраць!

К а н в о й н ы я в ы в о д з я ц ь Б э с м а н а.

С я р г о

Таварышы, вы разумееце цяпер,
Якая наша трудная задача?
Нам выпала на долю разграміць
Апошняе гняздо белапалякаў.
Я спадзяюся, новыя байцы
Вялікай арміі пралетарыяту,
Што вы не пашкадуеце жыцця
І здзейсніце пачэсны абавязак.

Г а л а с ы

Не пашкадуем! Выпаўнім! Кляпёмся!

С я р г о

Пастроіцца!

В а л о ш ы н

Атрад, увага! Стройся!

С я р г о

А ты куды?

С ё м к а

Ды з вамі, ваяваць.

С я р г о

Вось так? Раздзеты? Босы? Не, не пойдзеш!

С ё м к а

Таварыш камісар, а дзе ж мне дзецца?

С я р г о

Ідзі дамоў.

С ё м к а

Ды я не маю дому,
Мне трэба дом яшчэ заваяваць.

С я р г о

Цяпер не лета, холадна, дажджы,
І ты без шыняля не пойдзеш, друг.

С ё м к а

Мужчыны, як жа я адзін, без вас?

Ш т э й н а р

Дазволь яму, таварыш камісар.

В а л о ш ы н

Ён цэлы дзень вучыўся, як страляць.

С я р г о

Ну што ж, хай застаецца тут пры штабе.

С ё м к а

Ды не магу адзін я заставацца.

С я р г о

Што ж мне рабіць з табой? Бяры, на мой!
(Здымае з плячэй свой шынель.)

С ё м к а

Ды што вы? Не, таварыш камісар,
Такой пашаны я не заслужыў.

С я р г о

Бяры!

С ё м к а

А як жа вы?

С я р г о

Я маю бурку,

А ты нічога, друг.

С ё м к а

От чалавек!

Шчаслівы той, хто нарадзіў цябе.

С я р г о

Будзь ласкава, падай, Алепа, бурку.

(Бярэ на рукі Аленіна дзіця.)

Дзіця я патрымаю. Вось, сябры,

Сын будучай шчаслівае краіны,

За лёс якой мы праліваем кроў.

Расці, малы. Праз дваццаць нейкіх год

Заместа нас ты станеш сам

На абарону роднае краіны.

Не беднай і пакутнай, як цяпер,

А радаснай, багатай і шчаслівай.

На, беражы яго для тых вялікіх дзён.

Бурка замінае Алене ўзяць дзіця.

П а с т а

Вы дайце мне. *(Бярэ дзіця.)*

С я р г о

Гадуі яго, старая,

Як гадавала ты свайго. А мы —

За будучыню гэтага дзіцяці,

За радасць іх бацькоў, за іх спакой

І за цябе, радзіма — наша маці,

Смялей, таварышы, смялей у бой!

(Накідвае на плечы бурку і вядзе атрад у бой за вызваленне.)

1939 г.

СВЯТЛО З УСХОДУ

Вершаваная драма

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Уладзімір Ільіч Ленін.

Аляксандр Фёдаравіч Мяснікоў.

Тарас Іванавіч Азорыч — член фронтавога камітэта і Мінскага Савета.

Язэп Макейчык — рабочы дэпо, член Мінскага Савета.

Марына Варановіч — маладая работніца, член Мінскага Савета.

Андрэй Цімчук — селянін.

Аксеня Паўлаўна Званская — працаўнік земства ў Мінску.

Ігнат Кузьміч Высокаў — петраградскі рабочы.

Адась Валашын — фельдфебель, машыніст бронецягніка.

Грыгоры Баравы

Нічыпар Мелех

Мікола Ліпавец

Алесь Макарэвіч

} салдаты рускай арміі.

Яніна Петрашэўская — прыбіральшчыца.

Меер Гольман — рабочы друкарні.

Агата Міранок — бежанка.

Гаця — дачка Міранок.

Дзядзька Хораш — вартаўнік на Мінскім вакзале.

Генерал Балубеў — камандуючы Заходнім фронтам.

Антон Міхайлавіч Рабінін — кадэт, камісар Часовага ўрада на Заходнім фронце.

Іван Ігнатавіч Віскаваты — меншавік, член фронтавога камітэта.

Барыс Міхайлавіч Яноўскі — эсэр, памочнік начальніка станцыі Мінск.

Вінцэнт Лешчыц — член Беларускага нацыянальнага камітэта.

Эстар Кацман — бундаўка.

Даўнарскі — капітан рускай арміі.

Ядвіга Карлаўна Вайніловіч — памешчыца.

Людміла Арыстархаўна Кучынская — дачка багатага крамніка.

Рабочыя, салдаты, бежанцы, інваліды вайны.
Дзея адбываецца паміж красавіком і лістападам 1917 г.
у Петраградзе, Мінску і на Заходнім фронце.

Малюнак першы

Асабняк Кшасііскай у Петраградзе. З вестыбюля на другі наверх надымаецца шырокая, роўная лесвіца. Насупраць яе на другім паверсе — двое дзвярэй у залу; каля адных з іх на варце радывы салдат Грыгоры Баравы. Гадоў яму дваццаць пяць — дваццаць шэсць, але выглядае ён значна маладзейшым, асабліва цяпер, калі ўвесь яго прыгожы і энергічны твар свеціцца вялікім захапленнем. За дзвярыма спачатку чуваць бурныя воплескі, а затым спеў «Інтэрнацыянала». З левых дзвярэй аўдыторыі выходзіць Тарас Азорыч і заклапочана набліжаецца да правых дзвярэй. Яму гадоў пад трыццаць. Ён высокі, хударлявы ў твары, апрауты ў афіцэрскі шыпель, але без пагонаў. Баравы заступае яму дарогу.

Б а р а в ы

36

Таварыш, выхад цераз двор, направа...

А з о р ы ч

Мяне Высокаў клікаў.

Б а р а в ы

А! хвілінку.

Зпікае за дзвярыма. З глыбіні калідора, спяшаючыся, з'яўляецца Званская. Гэта маладая і стройная, проста, але з густам апраутая жанчына. Гадоў ёй дваццаць два — дваццаць тры. Яна заклапочана аглядаецца, кагосьці шукаючы. Заўважыўшы Азорыча, Званская з радасцю бяжыць да яго.

З в а н с к а я

Тарас Іванавіч!

А з о р ы ч

Адкуль ты, Ксеня?!

З в а н с к а я

Цябе шукаю.

А з о р ы ч

Не, без жартаў, праўда?

З в а н с к а я

Я афіцыйна тут па справах земства,

Але калі сказаць табе па праўдзе,

Дык справы я прыдумала сама.

Ты рад?

А з о р ы ч

Аксе́ня, мілая мая!..

З в а н с к а я

Я так засумавала на табе!

Два тыдні без цябе... О божа! Вечнасць!

З аўдыторыі выходзяць Б а р а в ы і В ы с о к а ў — пажылы рабочы, з пышнымі вусамі, у якіх прабіваецца ўжо сівізна.

В ы с о к а ў

Азорыч!

А з о р ы ч

Зараз. Выбачай, Аксе́ня,
Ты пачакай мяне хвілінак пяць,
У нас тут справы.

З в а н с к а я

Добра, пачакаю.

(Выходзіць.)

В ы с о к а ў

Ільіч даведаўся аб мінскіх справах
І хоча з вамі гаварыць.

А з о р ы ч

Са мной?

В ы с о к а ў

Вам гаварыў ужо гаварыш Фрунзе,
Якое Мінск набыў цяпер значэнне.
Там блізка фронт, там тысячы салдат,
І слова нашай партыі да іх
Дайсці павінна чыстым і праўдзівым.
А як жа масы могуць вам наверыць,
Калі вы дружыце з меншавікамі?

Надчас гэтай рэплікі з'яўляецца Ле́нін, але Азорыч яго не заўважае.

А з о р ы ч

Ігнат Кузьміч, якая ж гэта дружба?

В ы с о к а ў

Чаму ж у вас агульны камітэт?

А з о р ы ч

Большавікоў у нас у Мінску мала...

Л е н і н

Няправільна! Галоўнае цяпер
Не даць сябе заблытаць ні на момант
У розныя дурныя аб'яднанкі
З цэнтрыстамі, з мешавікамі, з Бундам.
Ніякім чынам, ні адной хвіліны
Сумесна з абаронцамі вайны!
Вы з Мінска будзеце? Азорыч? Добра.
Нам з вамі трэба гаварыць грунтоўна.
Давайце пасядзім... Прашу, сядайце.
Ну, што ж вы маўчыце, Азорыч, а?

А з о р ы ч

Збянтэжыўся крыху, таварыш Ленін.

Л е н і н

Большавікам патрэбна смелым быць.
На рэвалюцыю з усіх бакоў
Мядзведзем лезе здрадніцтва. Мы што ж,
Не маем права біцца? Выбачайце!
Вы бойкі любіце?

А з о р ы ч

Магу.

Л е н і н

У вас

Вялікую правесці трэба бойку.

В ы с о к а ў

У Мінску пошасці багата вельмі...

А з о р ы ч

Але там ёсць таксама і народ.

Л е н і н

Вось гэта правільна. І што ж народ?

А з о р ы ч

Народ пакутуе — вайна, галеча...

Л е н і н

А што аб міры кажуць, аб зямлі?

А з о р ы ч

Вайну клянуць, а як дабіцца міру —
Ніхто не ведае. Жывуць надзеі
На Устаноўчы сход і на Саветы.

Л е н і н

Цяжкую і складаную задачу
Перад рабочай партыяй Расіі
Паставіла гісторыя. Глядзіце:
Пралетарыят у барацьбе з царызмам
Не шкадаваў ні сілы, ні жыцця;
Ён праявіў сапраўдны гераізм;
Ён здзейсніў рэвалюцыю, стварыў
Кіруючыя органы — Саветы
Рабочых і салдацкіх дэпутатаў.
І што ж? Эсэры і меншавікі
Аддалі ўладу ўсю капіталістам.
На словах быццам бы правядыры,
А сапраўды — хвасты буржуазіі.
І толькі, можа, юныя курсісткі
Паверыць могуць ім, але не мы.
Яны не могуць, нават каб хацелі,
Ні хлеба даць, ні міру, ні свабоды.

А з о р ы ч

Выходзіць, што урад патрэбна скінуць?

Л е н і н

Так і не так. Яго патрэбна скінуць,
Таму што ён урад буржуазіі.
Яго, аднак жа, нельга скінуць зараз,
Таму што ён трымаецца на згодзе
З Саветамі Рабочых Дэпутатаў,
І мы яго падолеем тады,
Як заваюем большасць у Саветах.
Пра гэта масам трэба і сказаць,
Сказаць выразна, прыклады прывёўшы...
Вось надыйшла вясна, пара сяўбы.
Вядома, партыі буржуазіі
За тое, каб зямельнае пытанне
Адкласці на няпэўны час —

Да Устапоўчага, як кажуць, сходу.
Ім што?! Яны гатовы пачакаць.
А селяніну як?

Б а р а в ы

Што ім сяляне, —
Абы намешчыкі былі здаровы!

Л е н і н

Сялянству трэба так і гаварыць:
Бярыце панскую зямлю і сеіце,
Каб ратаваць народ ад галадухі.
Такая агітацыя — паможа,
І масы стануць павяртаць да нас.
Як вы мяркуеце?

А з о р ы ч

Абавязкова:
Зямля для селяніна — гэта ўсё.

Л е н і н

Таксама нельга ў вас у Беларусі
Мінаць нацыянальнага пытання.
Прызнанне за народамі правоў
На самастойны лёс, на аддзяленне —
Важнейшы момант нашай барацьбы.

А з о р ы ч

Я — беларус. Правы майго народа
Мне дорагі.

Л е н і н

Я разумею вас.
Аднак заўсёды трэба добра помніць,
Што Беларусь не можа быць свабоднай
Без аб'яднання сіл усёй Расіі.
Вось для чаго мы, рускія, павінны
Падкрэсліваць свабоду аддзялення,
А ў вас у Беларусі, на Украіне —
Свабоду аб'яднання. Мы стаім
За моцную, вялікую дзяржаву,
Але дабіцца нашай мэты хочам
Не сілаю, а брацкім згуртаваннем
Працоўных мас усіх свабодных нацый.

А з о р ы ч

Таварыш Ленін, значыцца, Саветы
Павінны даць нам новы тып дзяржавы?

Л е н і н

Саветы аднаўляюць тып дзяржавы,
Якім была Парыжская камуна.

А з о р ы ч

У нас у Камітэце фронту ў Мінску
Ёсць меншавік заядлы, Віскаваты...
Вы знаеце, як уяўляе ён камуну?

Л е н і н

Ну, ну? Цікава вельмі.

А з о р ы ч

Ён гаворыць:

Народ таму не схільны да камуны,
Што пад агульнай коўдрай спаць не хоча.

Л е н і н

(весела і шчыра смеючыся).

Так і сказаў, нягоднік? Ох, умора!

Вы чуеце, таварыш Баравы?

Які нягоднік! — Зноў пускае ў ход

Стары паклёп, што быццам бы камуна —

Агульная казарма. Сам ён, ясна,

Не верыць гэтаму.

Б а р а в ы

Але хацеў бы

Паспаць, як кажа, пад агульнай коўдрай.

Л е н і н

І ён не адзінокі, многа іх...

Вам трэба неадкладна — сёння ж, заўтра! —

Парваць з меншавікамі і ўтварыць

Сваю арганізацыю для Мінска,

Арганізацыю бальшавікоў.

Каб забяспечыць справу перамогі

Для рэвалюцыі ў другім этапе,

Патрэбна праявіць такія цуды

І згуртаванасці і гераізму,

Якіх раней дасюль не ведаў свет.
Падолееце здзейсніць наш наказ?

А з о р ы ч
Падолеем, таварыш Ленін.

Л е н і н
Добра.
А мы наможам. Як, Ігнат Кузьміч?

В ы с о к а ў
Я, Уладзімір Ільіч, гатоў хоць сёння.

Л е н і н
Трымайце з Мінскам сувязь непарыўна.
Мы не маглі б ад піцерскіх рабочых
Паслаць туды пасылкі для салдат?

В ы с о к а ў
Не ведаю, ці ўдасца — галадоўля.

Л е н і н
Тут не ў саміх пасылках справа, — ім
Маральнае патрэбна падтрыманне.

В ы с о к а ў
Я думаю, што сёе-тое зробім.

Л е н і н
Ну вось і добра. Дзейнічайце дружна,
Паведамляйце аб усіх падзеях —
Вялікіх і малых. Ну, да спаткання
На фронце новых пралетарскіх бітв
І перамог.

А з о р ы ч
Бывайце.

В ы с о к а ў
Да спаткання.

Л е н і н
Прашу вас перадаць вітанне Фрунзе
І Мяснікову.

А з о р ы ч

Дзякуй, нарадам.

Леніц, Высока ў і Баравы выходзяць. Азорыч падыходзіць да акна і глядзіць ім услед як зачараваны. Праз момант з'яўляецца Аксеня Званская.

З в а н с к а я

Аб чым ты так задумаўся, Тарас?
А, дрэвы зацвілі... А помніш, любы,
Як мы з табой калісь перад вайной
Гулялі ў садзе? Сад быў белы-белы...

А з о р ы ч

Аксеня, мілая!.. Каб ты магла
Хоць на хвіліну глянуць мне ў душу,
Пабачыла б не гэтка сады!..

З в а н с к а я

Ты, любы мой, усё такі ж рамантык.
А я нядаўна ездзіла дамоў.
Схадзіла ў парк, дзе мы з табой гулялі,
І — божа мой! — які цяпер там жах!
Альташка зломана, усюды брудна,
Прысады высечаны...

А з о р ы ч

І табе

Шкада рабінінскіх маёнткаў стала?

З в а н с к а я

Я ў тым маёнтку вырасла. Мой бацька
Дванаццаць год быў там за аканома.
Навошта ж разбураць людскую працу?

А з о р ы ч

Хто ж вінават?

З в а н с к а я

Не будзем гаварыць...

А з о р ы ч

Не, трэба гаварыць, Аксеня, трэба!

З в а н с к а я

Мне страшна, любы: пры такіх размовах
Між намі ўсё вышэй расце сцяна.

А з о р ы ч

Сягоння, іменна сягоння, Ксеня,
Табе і мне патрэбна ведаць: хто ты?

З в а н с к а я

Я — чалавек, люблю людзей, а людзі...

А з о р ы ч

Не людзі ж разбураюць, а нянавісць,
Законная нянавісць да былога!..

З в а н с к а я

Патрэбна не нянавісць, а любоў.
Адна яна ўратуе нам радзіму.
А вы, замест таго каб згуртавацца
І бараніць свабоду ад чужынцаў,
Вы точыце вайну паміж народамі.

А з о р ы ч

Хто гэта «вы»?

З в а н с к а я

Большавікі.

А з о р ы ч

А вы?

Хто ж вы сама?

З в а н с к а я

Не ведаю. Здаецца,
Што я рэвалюцыянерка проста.

А з о р ы ч

Такіх няма ў прыродзе. Глупства!
Вы тая ж самая курсістка, аб якой
Таварыш Ленін гаварыў...

З в а н с к а я

Ах вось!

Я разумею вас цудоўна — Ленін...

А з о р ы ч
Не смей так гаварыць!

З в а н с к а я

Тарас!..

А з о р ы ч

Не смей!

Я шчаслівейшы сёння чалавек:
Перада мною адкрылі новы свет.
Ты гэтага не можаш зразумець,
І нам няма аб чым і гаварыць.
Бывай!

(Шпарка ідзе да выхаду.)

З в а н с к а я

Тарас Іванавіч!.. Азорыч!..
Паслухай жа, шалёны чалавек,
Я сёння еду ў Мінск, — што перадаць?

А з о р ы ч

Мы самі скажам наша слова Мінску.
(Выходзіць.)

З в а н с к а я

Ну вось і ўсё!.. Цяпер ужо канец.
Эх, мілы, мілы!.. Смешны мой рамантык!
Калі б я ведала — куды ісці?
На сэрцы у цябе цвітуць сады,
Мая ж душа бурліць, як чорны вір.
І цёмна, змрочна скрозь, як у магіле.
Адкуль, адкуль жа з'явіцца святло?

Малюнак другі

Прасторны пакой у памяшканні Мінскага Савета рабочых і савецкіх дэпутатаў. Праз вокны пярэдняй сцяны відаць край будынка Віленскага вакзала. Вокны злева выходзяць у сад, поўны вясновага цвету. Сонца з усходу шчодро льецца ў пакой, і ад акон цякуць шырокія струмені святла і дробных пылінак.

Я п і н а П е т р а ш э ў с к а я выцірае ў пакоі вокны. Гэта яшчэ даволі маладая жанчына; ёй нельга даць больш трыццаці год, але пакуты жыцця пакінулі на яе твары глыбокія сляды. І ўсё ж такі, не зважаючы на гэта, у руках яе многа імкліваасці, а ў словах — вяселасці і, часамі, з'едлівай іроніі. Апрача Петрашэўскай, у

пакоі Андрэі Цімчук — сялянскі хадок па зямельных справах. Гэта напорысты і дасціпны стары, якому нядаўна пераваліла гадоў за шэсцьдзсят. Невысокага росту, каржакаваты, ён таксама, відаць, вясёлы па натуры, але закланочанасць не дае ёй цяпер праявіцца.

П е т р а ш э ў с к а я

Святло да нас ідзе з усходу, дзядзька!..
Ледзь сонца выплыве на небакрай —
Адразу ўсё і заліе праменнем.

Ц і м ч у к

Будынак для Савета самы раз:
З вакзала шасць і — у Савет.

П е т р а ш э ў с к а я

Вы заявіліся залішне рана.
Таварыш Фрунзе выехаў на фронт,
А Мяснікоў сягоння будзе позна.

Ц і м ч у к

Дык што ж ты мне, кабеціна, параіш?

П е т р а ш э ў с к а я

Ідзіце да яе, да Вайніловіч,
Няхай дае зямлю — і ўся гаворка.

Ц і м ч у к

А дзе ж я ў горадзе яе знайду?

П е т р а ш э ў с к а я

А я скажу вам адрас. Я ў яе
Дванаццаць год за наймічку служыла.
Ідзіце да чырвонага касцёла,
А там вам дом яе пакажа кожны.

Ц і м ч у к

Патупаю цішком. Яно ўсё ж лепш,
Калі зайсці да гаспадыні з добрым.

П е т р а ш э ў с к а я

На дабрату яе надзеі мала.
Вы націскайце сілай, награзіце,
Няхай не думае, што гэта ёй
Стары рэжым.

Ц і м ч у к

Ды я нагавару!
Вясна, зямля пятрэс, сеяць трэба...
(Выходзіць.)

П е т р а ш э ў с к а я

Вось так і ходзяць людзі кожны дзень.

Уваходзіць А к с е н я З в а н с к а я.

З в а н с к а я

Дзень добры! Што, яшчэ няма нікога?

П е т р а ш э ў с к а я

Азорыча яшчэ няма, галубка.

З в а н с к а я

Чаму Азорыча?

П е т р а ш э ў с к а я

Ну, а каго ж?
У нас тут лепшых хлопцаў і няма.

З в а н с к а я

Мы пасварыліся, Яніна, з ім,
І я прашу аб ім не гаварыць.

Уваходзіць Р а б і н і н, трыццацігадовы раскошны афіцэр у чыне капітана. Ва ўсіх яго рухах — мяккасць і нядбайнасць; але гэта толькі знешні выгляд, а па сутнасці — гэта цынічны, пахабны і жорсткі чалавек.

Р а б і н і н

Аб кім такі загад — не гаварыць?

П е т р а ш э ў с к а я

Вядома ж, не аб вас. Наадварот,
Вас тут, відаць, чакалі, пан Рабінін.

Р а б і н і н

Чаму ж я пан?

П е т р а ш э ў с к а я

Так у мяне вядзецца:
Адзін — таварыш мне, другі мне — дзядзька,
Той — грамадзянін, а вось гэты — пан.

Р а б і н і н
Не, рэвалюцыя зраўняла ўсіх.

П е т р а ш э ў с к а я
Я нешта не заўважыла...
(Выходзіць.)

З в а н с к а я
Кашмар!

Яна падумала, што я сюды
Прыйшла спаткацца з вамі.

Р а б і н і н
Ну і што ж?

Мае адносіны да вас — не тайна.
А вы вось сталі забываць сяброў.

З в а н с к а я
Антон Міхайлавіч, не трэба, кіньце.
Якія мы сябры? На дзень? На два?

Р а б і н і н
Чаму? Вы ж на маіх вачах раслі.

З в а н с к а я
Не на вачах, а на дзядзінцы вашым,
Дык вы і не заўважылі таму,
Што я іначай думаю, чым вы.

Р а б і н і н
І калі ласка — думайце іначай.

З в а н с к а я
А гэта можа нас і пасварыць.

Р а б і н і н
Аксеня Паўлаўна, ніколі, не!
Вы ж ведаеце, што ў мяне ў душы
Да вас не толькі дружба...

П е т р а ш э ў с к а я
(уваходзячы).

Пан Рабінін,

Пытаюць вас.

Р а б і н і н

Прасіце.

Петрашэўская выходзіць.

З в а н с к а я

Я пайду.

Р а б і н і н

Дзе вы сягоння будзеце пазней?

З в а н с к а я

У земстве на рабоце.

Р а б і н і н

Я зайду.

З в а н с к а я

Не, не!.. Ні ў якім разе! Не заходзьце!

Званская выбягае. З другіх дзвярэй пад капвоям Язэпа Макейчыка ў пакой уваходзіць Людміла Кучынская — дачка багатага крамніка, маладая, прыгожая, зусім бесклапотная і бяздушная істота. Часамі яна здаецца наўнай, але наўпасць яе робленая. Язэп Макейчык — стары чыгуначнік, разважлівы і трохі маўклівы чалавек, які многа перажыў за свае шэсцьдзесят год. Апрапугі ён у характэрную для таго ваеннага часу вопратку рабочага, з чырвонагвардзейскай павязкай на рукаве.

М а к е й ч ы к

Член гарадской міліцыі Макейчык.

Р а б і н і н

У чым жа справа, брат Макейчык, а?

М а к е й ч ы к

Ды я, сказаць, і не да вас ішоў...

Р а б і н і н

Я камісар Часовага урада.

М а к е й ч ы к

Урад урадам, а буржуй буржуем.

Рабочыя ад галадоўлі гінуць,

А гандляры збываюць хлеб без картак.

Р а б і н і н

О, гэта, брат, злачынства! Чуеш, дзетка?

Л ю д м і л а

Вось дык свабода! Я ўжо не магу
Прадаць, каму хачу, кавалак хлеба!

М а к е й ч ы к

А што ён — твой? Ты сеяла яго?

Р а б і н і н

Я разбяруся сам у гэтай справе.

М а к е й ч ы к

Залішне доўгія разборы ў вас. *(Выходзіць.)*

Р а б і н і н

Ты што ж, не ведаеш законаў, дзетка?

Л ю д м і л а

А мне мой татусь загадаў прадаць.
Не будзе ж ён сваім уласным хлебам
Карміць бальшавікоў.

Р а б і н і н

А гэта слухна!

Ты б не зайшла, малютка, да мяне?
Дом пані Вайніловіч знаеш?

Л ю д м і л а

Знаю.

Р а б і н і н

Вось і прыходзь. Дамавіліся?

Л ю д м і л а

Добра.

Рабінін праводзіць Людмілу да дзвярэй. У гэты час у пакой заходзяць Віскаваты, Яноўскі, Лешчыц, Кацман. Хто ж гэтыя людзі? Рэвалюцыя вынесла іх на паверхню, як хваля выносіць шчэпкі. Яны розныя, але ў іх больш агульнага — гэта іх баязлівасць перад бурным морам жыцця. З асаблівай сілай яна праяўляецца ў характары Віскаватага — гэтага нікчэмнага фантазёра, які дванаццаць год быў «рэвалюцыянерам» і дванаццаць год

дрыжаў перад кожным квартальным. Яму заўсёды «жу-даспа». Праўда, бываюць моманты, калі з баязлівасці ён становіцца лютым. Іншыя асобы гэтай кампаніі прыкрываюць сваю разумовую і маральную баязлівасць па-рознаму. Малады чыпоўнік транспарту Яноўскі — сваёй ганарлівасцю; пажылая і ўраўнаважаная баба Эстар Кацман — празмернай экзальтаванасцю; высокі і гарбаты ад усведамлення сваёй уласнай грамадскай вагі Вінцэнт Лешчыц — зпарочыстаю грубасцю, якую ён надае як адзнаку сваёй «беларускай народнасці». Яны заходзяць у пакой развяза, як гаспадары становішча, але перад асобай раскошнага і спакойнага афіцэра Рабініна адразу тушуюцца. Першым баязліва і лісліва пачынае Віскаваты.

В і с к а в а т ы

Э! вы, Антон Міхайлавіч, дзялок:
Заўсёды ля дзяўчат.

Р а б і н і н

Прашу без жартаў!

Сядайце, калі ласка, грамадзяне.
Як камісар Часовага урада,
Я вас усіх паклікаў, грамадзяне,
Для вырашэння вельмі важнай справы.
Мы ўсе — прадстаўнікі ад розных партый.
Аднак жа ёсць у нас ва ўсіх адно,
Што нас яднае — гэта ёсць Расія.

Л е ш ч ы ц

Дазвольце! Беларускі камітэт
За аўтаномію для Беларусі.

Р а б і н і н

Я спадзяюся, нашы з вамі спрэчкі
Развяза Устаноўчы сход. Расія,
Народ яе не могуць дапусціць,
Каб бацькаўшчына выбыла з вайны
Прыніжанай. Мы абаронім права
Радзімы нашай на пачэсны мір.
Вайна павінна весціся далей,
Да поўнай перамогі.

Я н о ў с к і

Мы — эсэры...

В і с к а в а т ы

Меншавікі таксама, дадавайце.

Я н о ў с к і

Вайну падтрымліваем з агаворкай:
Не для захопаў, а для абароны
Рэвалюцыйнае Расіі, — толькі.

В і с к а в а т ы

Таварышы, але ж вайна — знішчэнне?!

Р а б і н і н

Мыляецца, мір нясе знішчэнне!
Мы скінулі цара не для таго,
Каб дабівацца для Расіі міру,
А для таго, каб ленеі ваяваць.

Я н о ў с к і

Мы разумеем гэта вельмі добра...

Р а б і н і н

А паміж тым ад Мінскага Савета,
Дзе ўсе вы маеце сваю вагу,
На фронт ідуць ідэі разлажэння.

К а ц м а н

Бальшавікі!..

В і с к а в а т ы

Якая ганьба — жах!

Я н о ў с к і

Сябры! Пара даўно пакопчыць з гэтым!
Мы гаварылі...

Л е ш ч ы ц

Пане дабрадзею,
Якая нам карысць з тваёй гаворкі!
Тут трэба дзейнічаць не словам, а...

Рэліку Ленчыца абрывае крык за дзвярыма. У пакой урываецца пані В а й н і л о в і ч — узбуджаная і чорная ад страху. У гэты момант зліяла ўся яе штучная маладжавасць, і з-пад моднага капялюшыка выбіваюцца пасі-вельныя валасы.

В а й н і л о в і ч

Мяне аграбіць хочуць!.. Франусціце!..
Антон Міхайлавіч!.. Ратуйце!.. Смерць!..

В і с к а в а т ы

Што здарылася, пані Ваіпіловіч?

В а і п і л о в і ч

Аграбіць хочуць... Мужыкі... Бандыты...

Р а б і н і н

Вы супакойцеся і раскажыце.

В а і п і л о в і ч

Ледзь толькі выйшлі вы нядаўна з дому,

З'явіўся селянін і да мяне:

«Аддай зямлю. Аддай сама — іначай
Мы возьмем сілаю». Так і сказаў.

В і с к а в а т ы

Анархія! Далей так нельга жыць.
Патрэбна цвёрдая рука. Жахліва!

В а і п і л о в і ч

Абараніце ж бедную кабету.

Хіба я мацархістка, каб мяне

Пужаць пагромам нейкім? Я, дарэчы,

Сама настроена дэмакратычна.

Скажыце, пане Лешчыц, я і Скірмунт

Не намагаем беларускай справе?

Л е ш ч ы ц

Мы вам удзячны, пані Ваіпіловіч.

Р а б і н і н

Ядвіга Карлаўна, я не кажу,

Ці добрай памагаеце вы справе,

Але мы абарону вам дадзім.

Анархію патрэбна супыніць,

І мы яе супынім, — будзьце пэўны!

В а і п і л о в і ч

На вас падзеі ўсіх грамадскіх колаў.

Даруйце мне... Бывайце!..

*(Паварочваеца да дзвярэй і патыкаеца на
Мяснікова, які перад гэтым зайшоў у пакой.)*

Божа мой!

Мне паказалася, вы — бальшавік.

М я с н і к о ў

І вы не памыліліся. Праходзьце!

*(Прапускае Вайніловіч і зачыняе за ёю дзверы.
У пакоі стаіць цішыня. Усе крыху збянтэжаны
і засаромлены.)*

Ну, што ж вы так прыціхлі, «дэмакраты»!

Вы радуіцеся: вы абаранілі

Паменшчыцу...

Я н о ў с к і

Зямельнае пытанне

Не можа быць праведзена ў жыццё

Шляхамі сілы. Гвалт і грабяжы —

І небяспечны і найгоршы сродак

У галіне эканамічнай працы.

М я с н і к о ў

Пастой, не барабань!..

К а ц м а н

Што «барабань»!

Каму ў карысць аграрныя эксцэсы?

Контррэвалюцыі, а не сялянству.

В і с к а в а т ы

А канфіскацыя зямлі павінна

Прайсці заканадаўчым, мірным шляхам.

Р а б і н і н

Я ад імя кадэтаў заяўляю:

Зямлі бясплатна мы не можам даць.

Л е ш ч ы ц

І правільна! Крайі беларускі — бедны.

Каб з нашых нетраў атрымаць багацце,

Патрэбны капіталы. Дзе іх браць?

М я с н і к о ў

Вы мне не заяўляйце. Заявіце

Прадстаўнікам саміх сялян аб гэтым.

(Прачыняе дзверы і гукае.)

Таварыні селянін, прашу, заходзьце.

В і с к а в а т ы

Навошта гэта? Што вы? Жах адзін!

К а ц м а н

Вы хочаце наладзіць фарс ці драму?

Уваходзіць Ц і м ч у к.

В і с к а в а т ы

Пазней, таварышок, пазней!

Ц і м ч у к

Вясна,

Пара на поле з плугам выязджаць!

Накопт зямелькі да каго тут з вас?

Да вас, ці што?

Р а б і н і н

Я па ваенных справах,—

На гэта ёсць губернскі камісар.

Ц і м ч у к

Хадзілі — не дае.

Р а б і н і н

Звярніся ў земства.

Ц і м ч у к

Былі і там — адмовілі таксама.

Надзея ўся, таварышы, на вас.

В і с к а в а т ы

Барыс Міхайлавіч, пагаварыце...

Я н о ў с к і

Чаму канечне я?

В і с к а в а т ы

Бо вы эсэр.

Зямельнае пытанне — ваша справа.

Я н о ў с к і

Я думаю, выпадак гэты мае

Мясцовае значэнне, і няхай

Рашае Беларускі камітэт.

Скажыце, грамадзянін Лешчыц, слова.

Л е ш ч ы ц

Магу сказаць. Я, дзядзька, так мяркую.

Не аб чужой зямлі нам трэба дбаць,

А трэба думаць аб сваёй краіне.
Збярэцца з часам Устаноўчы сход,
Дасць нашай нацыі яе правы,
Мы сыдземся на свой краёвы сойм
І вырашым тады усе пытанні.

Ц і м ч у к

А ты мне, брат-таварыш, дай зямлю,
Дык нацыю я ўстанаўлю і сам.
Скажыце мне, а Фрунзе тут няма?

В і с к а в а т ы

А ведаеш, што Фрунзе большавік?

Ц і м ч у к

Браточак мой, і Ленін большавік?

Р а б і н і н

Тады з большавіком і гавары.
Прашу вас, грамадзянін Мяснікоў.

М я с н і к о ў

Зямлю патрэбна браць і засяваць.

Ц і м ч у к

Што, што? Ты як сказаў, таварышок?

М я с н і к о ў

Бяры, кажу, зямлю і засявай.

Ц і м ч у к

Ты, калі ласка, паўтары мацней,
Я нешта недачуў.

М я с н і к о ў

Я гавару:

Бярыце панскую зямлю і сейце.

Ц і м ч у к

Вось гэта правільна! Цяпер я чую.

Р а б і н і н

За кожны самавольна ўзяты шнур
Вы будзеце адказваць на закону.

Ц і м ч у к

Ну, што ты скажаш! Як жа мне рабіць?
Засудзяць жа, каб іх судзіла ліха.

М я с н і к о ў

Па-добраму урад зямлі не дасць,
І за яе змагацца трэба сілай.

К а ц м а н

Вы падбіваеце сялян па бунт.
Я вымушана заявіць пратэст
І пакідаю пасяджэнне.

М я с н і к о ў

З богам!

Я н о ў с к і

Я далучаюся.

Л е ш ч ы ц

І я таксама.

У с е т р о е ўстаюць і выходзяць.

В і с к а в а т ы

Таварышы, таварышы!.. Да згоды!..
Я заклікаю вас усіх да згоды.
Таварыш Мяснікоў, вы адштурхнулі
Ад рэвалюцыі такіх людзей,
Якія здольны ёй былі служыць.

М я с н і к о ў

Абыдземся!

В і с к а в а т ы

Без іх не абысціся,
Улада, што прыйшла на змену царскай,
На жаль, была і будзе буржуазнай.

Уваходзіць А з о р ы ч.

А з о р ы ч

А я сцвярджаю іншае: уладу
Павінны ўзяць Саветы дэпутатаў.

М я с н і к о ў

Тарас Іванавіч, з прыездам!

А з о р ы ч

Дзякуй.

Аб чым у вас ізноў ідуць дэбаты?

М я с н і к о ў

Усё аб тым жа: аб зямлі і ўладзе.

А з о р ы ч

На канферэнцыі таварыш Ленін
Падкрэсліў зноў: уладу ўсю — Саветам,
Зямлю — сялянству, фабрыкі — рабочым.

М я с н і к о ў

Ты слухаеш, стары? Зямля — сялянству!

Ц і м ч у к

А хто сказаў так, хто?

М я с н і к о ў

(наказваючы на Азорыча).

Таварыш кажа.

Ц і м ч у к

Эге ж, ён, можа, чалавек і добры,
Ды сіла не яго, начальства ёсць.

А з о р ы ч

Не я так гавару, а Ленін.

Ц і м ч у к

Ленін?

А з о р ы ч

Ты чуў пра Леніна?

Ц і м ч у к

Ты што — жартуеш?
А хто ж і дзе пра Леніна не чуў?

А з о р ы ч

Дык Ленін, дзядзька, так сказаў: «Сяляне,
Стварайце ў вёсках вашы камітэты,
Бярыце у намешчыкаў зямлю
І засявайце».

Ц і м ч у к
Правільна сказаў.
А слова гэта запісалі дзе?

А з о р ы ч
Пра гэта ўсё напісана вось тут.
(Дае Цімчуку брашуру.)

Ц і м ч у к
Цяпер мне ясна, ёсць закон і наш.
А ты мне, шэльма, што казаў нядаўна?!
(Наступае на Віскаватага.)

В і с к а в а т ы
Ты хочаш біць?

Ц і м ч у к
Не шкодзіла б ударыць,
Ды часу вось няма, на поле трэба.
Бывайце, хлопцы, дзякуй за парад.
(Выходзіць.)

В і с к а в а т ы
Пу што ж, выходзіць, нам не па дарозе.

М я с н і к о ў
Што ў Петраградзе?

А з о р ы ч
Ленін даў наказ
Парваць з меншавікамі і стварыць
Арганізацыю бальшавікоў.

М я с н і к о ў
Шкада, што Фрунзе выехаў на фронт.

А з о р ы ч
За старшыню ЦК цябе параіў,
І трэба дзейнічаць сягоння ж, зараз.

М я с н і к о ў
Мы можам склікаць фракцыю Савета,
Здаецца, нашы тут усе. Марына!

Уваходзіць **Марына Варановіч**. Маладая жанчына шмат, відаць, бачыла гора, але пры яе дваццаці гадах гэтага непрыкметна. І, не зважаючы на строгія рысы твару, якім гладкая прычоска на прабор надае нават адценне халаднаватасці, адчуваецца, што яна ўвасабленне парыву і маладосці.

Варановіч

А, дэлегат з'явіўся! Добры дзень.

Мяснікоў

Прасі таварышаў на пасяджэнне.

Азорыч нам раскажа надрабязна

Аб тым, якія даў наказы Ленін.

Мяснікоў, **Азорыч** і **Марына** пакіроўваюцца ў пакой для пасяджэнняў. **Віскаваты** рушыў за імі ўслед. **Азорыч** заступае яму дарогу.

Азорыч

А ты куды?

Віскаваты

На пасяджэнне.

Азорыч

Хлусіш!

Ад гэтых дзён на нашы пасяджэнні
Меншавікам зачынен уваход.

Малюнак трэці

Акопы адной з рускіх часцей Заходняга фронту. Узгоркаватая мясцовасць, парослая рэдкім лесам. Відаць, што яна не раз падвяргалася артылерыйскаму абстрэлу, аб чым сведчаць паваленыя дрэвы і разбураныя будынкі, якія віднеюцца ўдалечыні. Спякотны летні дзень. Непадалёку аднаго з акупаў — група салдат, занятых сваёй пяхітрай салдацкай гаспадаркай. Тут і чыста паголены, з зухавата закручанымі вусамі **Алесь Макарэвіч**, і стары, зарослы барадою **Нічыпар Мелех**, і малады, бязвусы **Мікола Лінавец** — людзі самых розных узростаў, але адной салдацкай долі.

Лінавец

Несправядліва, хлопцы, свет устроен.

Ужо і лета хутка праміне,

А доля наша ўсё адна і тая ж...

Эх, маці дарагая, лепш бы ты
На свет мяне малога не радзіла!

М е л е х

Цяпер у нас, напэўна, дома жнуць...

Л і п а в е ц

Калі было на чым і што пасеяць.

М е л е х

Дай божа знешніх ворагаў разбіць,
Тады мы возьмемся за ўнутраных.

Л і п а в е ц

Што, за памешчыкаў?

М е л е х

А што ты думаў!

Л і п а в е ц

А я сваім вяскоўцам так пішу:
«Дзяліце смела панскую зямлю
І не чакайце устапоўчых сходаў,
А мы тут зброі нашай не пакінем
І вернемся да вас на абарону».

М а к а р э в і ч

Раней вайну закончыць трэба...

Л і п а в е ц

Гляньце,
Яшчэ адзін ідзе. Каторы гэта?

М е л е х

Ні то чацвёрты, ні то пяты...

Л і п а в е ц

Песню!

С а л д а т ы
(спяваюць).

Эх, пайду я, сіраціна,
З гора злога ў цёмны лес.

Уваходзіць Б а р а в ы.

Б а р а в ы
Здарова, землячкі! Здарова, хлопцы!

С а л д а т ы
(не зважаючы і яўна дэманстрацыйна
спяваюць далей).

Я пайду туды з вінтоўкай,
Тры бяды я там зраблю.

Б а р а в ы
Э, бачу, вам, сябры, не да гаворкі.
Ну што ж, тады і я дапамагу. (Спявае.)
Ах, як першую бяду —
Камандзіра адвяду.

Л і н а в е ц
Даволі, стоп! Здаецца, клопец свой,
Мы думалі, чарговы агітатар.

Б а р а в ы
Эх вы, сваіх не можаце пазнаць!
І ты не пазнаеш, Нічыпар Мелех?

М е л е х
Чакай: Грыгоры Баравы, ці што?

Б а р а в ы
Ён самы, мілы мой!..

М е л е х
Адкуль жа ты?

Б а р а в ы
Ад Керанскага, брат, з паведамленнем.

Г а л а с ы
Што, можа, мір? Дахаты адпускаюць?

Б а р а в ы
Ого, чакай! Дахаты не пускаюць —
І ў Петраградзе жыць не дазваляюць.

М е л е х
Як так?

Б а р а в ы

А так. Завезлі ў Петраград,
Там паглядзелі і — на фронт.

М е л е х

За што?

Б а р а в ы

За што? Каб Леніна не смелі слухаць.

Л і п а в е ц

А што гаворыць Ленін?

Б а р а в ы

Эх, браток,

Калі б мая варыла галава,
Я раскажаў бы, што гаворыць Ленін!
Адно запомніў цвёрда... Ён сказаў:
«Салдаты! Справа міру і зямлі
Знаходзіцца у вашых жа руках».

М е л е х

Пракляты немец не дае нам міру.

Б а р а в ы

Табе, відаць, ваіна не надасла...

М е л е х

Маўчы, таварыш мой! Я так змарыўся,
Што лёг бы вось, здаецца, на зямлі,
Прырос бы да яе і не падняўся...
А трэба... Трэба бараціць свабоду!

Б а р а в ы

Ты думаеш, што гэта за свабоду
У наступленне гоняць?

М а к а р э в і ч

Не пагоняць,

Павер сацыялісту-дэмакрату.

Б а р а в ы

Партыйны?

Л і п а в е ц

Меншавік.

Б а р а в ы

Прапашчы хлопец.

Л і п а в е ц

Увага, хлопцы, Віскаваты... Песню!

Салдаты спяваюць. Уваходзіць В і с к а в а т ы.

С а л д а т ы

Эх, пайду я, сіраціна,
З гора злога ў цёмны лес.
Я пайду туды з вінтоўкай,
Тры бяды я там зраблю.

Ах, я першую бяду —

Камандзіра адвяду.

А другую ўжо бяду —

Я вінтоўку навяду.

А як трэцюю бяду —

Проста ў сэрца пападу.

Ах, начальнік, ты начальнік,

Прападзі ад нас навек!

В і с к а в а т ы

(на фоне салдацкай песні).

Здаровы, малайцы!.. Што гэта значыць?

Я не дазволю розным прайдзісветам

З'яўляцца ў часць і буптаваць салдат.

Л і п а в е ц

Адставіць! Свой ідзе — Адась Валашын.

Песня абрываецца.

В і с к а в а т ы

Якая ж розніца?

Л і п а в е ц

А тая, братка,

Што нам свайго прыемна і наслухаць.

Уваходзяць В а р а н о в і ч і В а л о ш ы н — фельдфебель тэхнічных войск, чалавек гадоў трыццаці; і хоць вайсковая вопратка ецірас знешняю розніцу паміж людзьмі, у абліччы Валашына няцяжка заўважыць тыя рысы, якія характарызуюць кадравага кваліфікаванага рабочага.

М е л е х
Здароў, салдацкі поп!

В а л о ш ы н
Здаровы, людзі!

Л і п а в е ц
Што, зноў службыць малебен будзеш?

В а л о ш ы н
Служыць сягоння будзе пападдзя.

Л і п а в е ц
Ого, не пападдзя, а пападзянка!

В а л о ш ы н
Член Мінскага Савета Варановіч.

В а р а н о в і ч
Таварышы салдаты, я да вас
Прывезла рэзалюцыю Савета
Аб наступленні...

Л і п а в е ц
Наступаць? Не выйдзе!

В а р а н о в і ч
Якраз паадварот! Мы заяўляем,
Што наступленне можа быць карысным
Буржуазіі толькі, а не нам.

М а к а р э в і ч
А ты сама з якога класа будзеш?

В а р а н о в і ч
О, я з радні заможнай. Бацька мой
Валодаў тапаром і мазалямі.
І я была багатаю з малепства,
А з дзесяці гадоў пайшла вучыцца:
Снярша на фабрыку, пасля ў турму.
І невялікі шлях жыццёвы мой
Усынаны з канца ў канец слязьмі.
Калі б ператварыць іх у алмазы,
Ханіла б высынаць аконы вашы.

М е л е х

Дачушка ты мая, такім багаццем
Багаты кожны з нас, залішне нават.
Не маем толькі аднаго мы — праўды.

В а р а н о в і ч

І праўда ёсць! Прыслухайцеся толькі,
Што вам і нам усім гаворыць Ленін.
«Салдаты, — кажа ён, — цяспей рады!
Яднайцеся з рабочымі, з сялянствам,
Тады народ здабудзе мір і волю».

В і с к а в а т ы

А ты параіш, як дабіцца міру,
Калі нямецкія буржуі супраць?

В а р а н о в і ч

Таварыш Ленін раіць, як дабіцца:
Падаць руку нямецкаму салдату,
А ўжо салдат дамовіцца з салдатам.

Л і п а в е ц

Дамоўімся!

М е л е х

Пайшлі да немцаў, хлопцы!

Б а р а в ы

Пайшлі, таварышы!

В а л о ш ы н

Далоў вайну!

В а р а н о в і ч

Няхай жыве братэрства ўсіх працоўных!

Зрывае з галавы чырвоную хусцінку і, як сцяг, падымае
яе над галавой. Спяваючы «Інтэрнацыянал», салдаты ру-
шылі да нямецкіх акупаў. Наперадзе іх Баравы нясе
шчыт, на якім напісана: «Далоў вайну! Любой цаною мір!»

В і с к а в а т ы

Снышцеся! Назад! Назад, вар'яты!
Чакайце ж, я вам зараз лазню дам.

Бярэ пакінутую віштоўку, кладзе яе на бруствер акупа і цэліцца. У адказ на яго стрэл з нямецкага боку затрашчалі кулямёты. Рускія салдаты, прыгінаючыся і падаючы, бягуць назад да сваіх акупаў. Многія з іх паранены, у тым ліку і Марына Варановіч. Салдаты дапамагаюць Валашыну вынесці Марыну з-пад агню.

М е л е х

Вось вам і братаіне, пагаварылі...

Прыбягае капітан Даўнарскі — малады служака, які яшчэ не паспеў нацешыцца сваім службовым становішчам. За ім з'яўляецца Віскаваты.

Даўнарскі
Што тут за стрэлы?

Макарэвіч
Немцы абстралялі.

Даўнарскі
Гарніст!

Ліпавец
Я слухаю.

Даўнарскі
А чын мой?! Чын!

Ліпавец
Пан капітан...

Даўнарскі
Глядзі мне, шэльма... Збор!

Гарніст іграе збор. Збіраюцца салдаты. З зямляккі выходзяць Балусеў і Рабінін. Да іх надбягае Віскаваты.

Віскаваты
Дазвольце далажыць, пан генерал?
Настрой салдат надзвычай неспакойны.
Гавораць, што калі не будзе міру,
Яны пакінуць самавольна фронт.

Д а ў н а р с к і
Пап генерал, па вашаму загаду
Асобная пятнаццатая часіць
Пастроена.

Б а л у о ў
Здарова, малайцы!

С а л д а т ы
Здароўя добрага, пап генерал!

Б а л у е ў
Салдаты! Я звяртаюся да вас
Не як начальнік ваш, а як салдат.
Пакіньце строй, сядайце, дзе зручней,
І пагаворым шчыра, як сябры.
Мы дамагліся поўнае свабоды,
І нам яе патрэбна бараніць.
Вы, як салдаты, ведаеце, мусіць,
Што абарона ёсць і паступленне.
Як глядзіце на гэта вы, салдаты?

М а к а р э в і ч
Мы за вайну, але ж і нам ахвота
Хоць паглядзець на светлае жыццё.

Р а б і н і н
Пяхай свабоду забірае немец?

Л і п а в е ц
А мы не аддадзім.

Б а л у е ў
А як жа будзе,
Як немцы пойдучь наступаць?

Л і п а в е ц
Не пойдучь,
Пра гэта мы дамовімся як-небудзь.

Б а л у е ў
Вы ж прабавалі. Хто ж на вас страляў?

Б а р а в ы
Такія ж афіцэры, як і вы...

Пятрусь Броўка, Максім Танк, Пятро Глебка,
Антанас Венцлава на Дэкадзе беларускай літаратуры
ў Літве. 1956 г.

У Акадэміі навук БССР. Справа палева:
Кандрат Крапіва, Пятро Глебка, Пятрусь Броўка,
Міхась Лынькоў. 1958 г.

Р а б і н і н
Што ты сказаў?!

Б а р а в ы
Но тыкайце.

Р а б і н і н
Маўчаць!

Б а л у е ў
Які ж апошні будзе ваш адказ?

Б а р а в ы
Дазволіце ў пісьмовайі фформе?

Б а л у е ў
Можна.

Баравы надымае шчыт з надпісам: «Далоў вайну! Лю-
бой цапою мір!»

Р а б і н і н
Ты з кім... ты з кім жартуеш, сукін сын!
З камандуючым ффронтам так жартуеш?!
На катаргу! Страляць за гэта трэба!

Б а р а в ы
Няма каму страляць і высылаць:
Усе салдаты думаюць, як мы.

Б а л у е ў
Я сам... Я выканаю доўг салдата.
Пры братаванні, пры адступленні з ффронту
Страляць па непакорных з кулямётаў —
Такі апошні будзе мой загад.
Пакуль ён не надпісаны яшчэ,
Хапайце, утапчыце ў грязь, забіце...
Няхай мае не бачаць лепей вочы
Ні ганьбы, ні пагібелі Расіі.

Балуеў расчулены адыходзіць убок і змахвае слязу.
Салдаты пекалькі разгублены.

М е л е х
Нядобра шейк выходзіць, землякі.

Макарэвіч

Перастраляюць нас, наб'юць усіх...

Мелех

Я думаю, што можна б так рашыць:
Калі суседзі згодзяцца — мы згодны.

Макарэвіч

І правільна, як людзі, так і мы.

Валошыні

Ды гэта ж правакацыя! Ніхто,
Ніводзін полк у наступ не кранецца.

Макарэвіч

Тым лепш, тады і наша часць не пойдзе.

Балуеў

Апошні раз пытаю ваш адказ.

Мелех

Пап генерал, калі другія часці
Захочуць наступаць — мы падтрымаем.

Валошыні

А вы ж кляліся Леніну, салдаты!
Што ж вы адкажаце рабочым Мінска?

Баравы

Пастой! Хто даў загад аб наступленні?

Балуеў

Загад падпісан Керанскім.

Баравы

І толькі?

Мелех

А Ленін?

Рабіпіні

Ленін нам не камандзір.

Баравы

А нам ён камандзір... і найвышэйшы!

В і с к а в а т ы
Таварышы, ды гэта ж ашуканства!

Б а р а в ы
А мы не ведаем. Такі наказ
Нам далі з Мінскага Савета. Праўда?

Г а л а с ы
Мы згодны! Правільна! Такі наказ.

Прыбягае салдат і падае Даўнарскаму нейкую па-
перу. Той, прабегшы яе вачыма, перадае Балуюву.

Д а ў н а р с к і
Пан генерал, дэпеша з Петраграда.

Б а л у е ў
(прачытаўшы тэлеграму і хрысцячыся).

Малюся, госпадзі, табе душой,
Што злітаваўся над маёй радзімай.
(Тон яго размовы адразу мяняецца.)
Салдаты! З Петраграда тэлеграма.
З анархіяй пакончана. Учора
Узброеныя масы захапілі
Палац Кшасінскай — штаб бальшавікоў.
Паводле вестак, Ленін арыштован...

Б а р а в ы
Няпраўда!

Л і п а в е ц
Хлусіце!

В а л о ш ы н
Шаптаж!

Б а л у е ў
Чытай!
(Падае паперу Валашыну.)

В а л о ш ы н
(прабегшы вачыма паперу, чытае).
...Кіраўнікі і Ленін разам з імі
Прыцягнуты к адказнасці за здраду.

Б а р а в ы
Арыштавалі... Як жа мы адны!..
Таварышы!.. Сябры!..

Б а л у е ў
(наказваючы на Баравога).
Капвой, узяць!

М е л е х
Грыгорыя? Не, хлусіш! Не дадзім!

Б а л у е ў
Забраць абодвух!
Балуеў, Рабінін і Віскаваты выходзяць.
Даўнарскі
Ну, бунтаўшчыкі,
Наперад арш!

М а к а р э в і ч
Турэмшчыкі!
Л і п а в е ц
Забойцы!

Капвой на чале з Даўнарскім выводзіць
арыштаваных.

М а к а р э в і ч
Якое ашуканства! Людзі! Братцы!..
З'яўляюцца Мяснікоў і Высокаў

В а л о ш ы н
Таварыш Мяснікоў, скажыце — праўда?

М я с н і к о ў
Пытаешся аб Петраградзе? Праўда.

Л і п а в е ц
А Ленін?

М я с н і к о ў
Ленін у надполлі.

В а л о ш ы н
Зноў
Навек навісла над Расіяй цемра.

М я с н і к о ў

Без распачы. Таварыш з Петраграда
Запэўніў ад імя сваіх рабочых,
Што Леніна яны аберагуць.

Л і п а в е ц

А дзе ён зараз?

В ы с о к а ў

З намі і між нас.

В а л о ш ы п

Чаму ж Савет не стаў па абарону?
Што сталася?

В ы с о к а ў

Давайце разбярэмся.
Перад Расіяй дзве ляжаць дарогі:
Або працяг вайны і паступленне,
Або спыненне гэтай лютай бойні
І пераход улады да Саветаў.
Меншавікі, эсэры і кадэты
Не за народ, а супраць, і таму
І пачалі ў яго страляць. Ніколі
Так званыя «прадстаўнікі» народа
Не падалі так нізка, як цяпер,
І не даходзілі да большай ганьбы.
Прадажныя, не могуць зразумець,
Што чым яны грубей, найміты, брэшучь,
Тым больш мацнейшая любоў рабочых
Да дзейнасці свайго правадыра.
Ільч — жывы. Ён з намі. Ён працуе.
Ён павядзе ізноў па барыкады.

М а к а р э в і ч

Цяпер я іх пазнаў, меншавікоў...
Вось ён, ганебны іх білет. Іуды!
(Раздзірае і кідае свой партыйны білет.)
Прашу лічыць мяне бальшавіком.

М я с н і к о ў

Бальшавіком залічаць вас па справах.

В а л о ш ы п

Што ж нам рабіць, таварыш Мяснікоў?

М я с н і к о ў

Цэнтральны Камітэт нам скажа — што.
Цясеі гуртуіцца вакол яго,
Вакол вялікай партыі бальшавікоў.

Малюнак чацвёрты

Перон і першыя пуці Віленскага вакзала ў Мінску. Углыбіні — будынак вакзала, а ў левым крыле яго пакой дзяжурнага на станцыі. Вокны пакой адчынены на перон. Калі дзяжурны на станцыі Яноўскі выглядае ў акно, яму відаць: справа — багажны склад, а злева — невялікая крама з шыльдай: «Хлебны гандаць Арыстарха Кучынскага». Каля крамы стаіць чарга на хлеб. Адпускае яго сама Людміла Кучынская.

На пероне маса пароду: цывільныя, ваенныя, раненыя, бежэнцы з чамадамі, з клункамі, з кашолкамі, з дзецьмі. Сярод іх і Агата Мірапок — сухарлявая жанчына гадоў пад сорок, змучаная і папурая. Да яе нібы і не даходзіць шум і гоман навакольнага жыцця. Адно, на што яна яшчэ рэагуе, гэта кожны рух яе невялікай дачкі Тані.

А Таня звяртае ўвагу на ўсё і на ўсіх: і на старога вартаўніка на вакзале дзядзьку Хораша, і на малых хлопчучкоў, якія круцяцца каля хлебнай крамы, і на пажылога высокага Меера Гольмана, які прымасціўся пенадалёку са сваім паходным газетным кіёскам, і асабліва на маладога салдата-гарманіста Міколу Ліпаўца, які майстэрскі іграе «казачка» і каля якога зухавата тапцуе другі малады салдат. Калі ігра абрываецца, у шуме і гомане вылучаецца голас Меера Гольмана.

Г о л ь м а н

Каму газет! Каму газет! Газет!..
Ёсць самая праўдзівая газета!
Ёсць бальшавіцкая «Звязда»!

Ц і м ч у к

А ну,

Дай самую праўдзівую «Звязду».
Тут пра зямлю не пінуць?

Г о л ь м а н

Пачытай.

Ц і м ч у к
Я пенісьменны.

Г о л ь м а н
А нашто кунляеш?

Ц і м ч у к
Раз пра зямлю, дык грамацея знойдзем.
Ды што ты мне даш, дай штук пятнаццаць.

Г о л ь м а н
Ого!

Ц і м ч у к
Няхай усё сяло чытае.
Ты, пры газетах седзячы, не чуў —
У Петраград прасду?

Г о л ь м а н
А чаго?

Ц і м ч у к
Ты разумеш... Я вось раскажу.
(Прымошчэаецца каля Гольмана.)
Мы, значыць, дабіваемся зямлі.
Туды, сюды хадзілі — не даюць.
Нарэшце трапілі да Мяснікова.
Ён, на загаду Леніна, і кажа:
Бяры, стары, зямлю і засявай.
Засялі. Аж тут прыйшоў Карнілаў
І новы выдае загад — забраць!
У вас, гаворыць ён, цятр вайны.
Прыслалі войска і забралі... Чуеш?
Хіба ж гэта парадак? Паглядзі:
Стаяць, чакаюць, просяць людзі хлеба...
А хто ж яго паробіць? Дзе ж зямля?
Паседу скардзіцца.

Г о л ь м а н
А да каго?

Ц і м ч у к
Да Леніна.

Г о л ь м а н

Няма яго, таварыш,
І Леніну дарогу зачынілі.

Ц і м ч у к

Памочнік ёсць. Не можа быць, каб Ленін
Людзей пакінуў без распараджэння.
Пайду пытацца цягніка на Піцер.

Ідзе ў вакзал. На пероце з'яўляецца В а л о ш ы н і па-
кіроўваецца да Ліпаўца.

Г о л ь м а н

Таварыш, ахвяруйце, калі ласка,
У фонд рабочае газеты. Дзякуй.

Л і п а в е ц

Ну што, Валошын?

В а л о ш ы н

Сустрэкаюць. Пойдзем.

Г о л ь м а н

Каму газет! Каму газет, газет!
Ёсць самая праўдзівая газета!

Валошын і Ліпавец праходзяць каля хлебнай крамы.

Л і п а в е ц

(ківаючы на Людмілу).

Глядзі, якая краля за акном!

В а л о ш ы н

Ох ты! Не дзеўка, а партрэт у рамках.

Л ю д м і л а

Не вамі пісаны — не вам глядзець!

Да франтавікоў падыходзяць Мірапок і Таня.

М і р а п о к

Салдацікі, у вас не будзе хлеба?
Дапамажыце бежанцам пшчасным.

В а л о ш ы н

Ты масш хлеб, Мікола?

Л і п а в е ц

Сухары.

Т а н я

Я сухары люблю, яны хрумсцяць...

В а л о ш ы н

Эх ты, гаротніца! Хрумсцяць, гаворыш?

Т а н я

Хрумсцяць і смачныя...

Л і п а в е ц

Бяры, хрумсці.

Дае Мірапок і Тані сухары. Заўважыўшы гэта, да Ліпаўца кідаюцца людзі з чаргі — жапчыны і дзеці.

Г а л а с ы

Дай, дзядзечка, сухар. І мне!.. І мне!..

В а л о ш ы н

Ох ты, як згаладалі людзі, — страх!

Л і п а в е ц

Усё, таварышы, не маю больш.

Людзі ізноў становяцца ў чаргу. Ліпавец завязвае пусты ранец. Падыходзяць Петрашэўская і Варановіч.

В а л о ш ы н

Таварыш Варановіч, добры дзень!

В а р а н о в і ч

На капферэнцыю?

В а л о ш ы н

Ага.

В а р а н о в і ч

Пайшли.

В а л о ш ы н

Знаёмцесья — таварыш Ліпавец.

В а р а п о в і ч
Я помню вас... Але ж вы беспартыйны?

Л і п а в е ц
Калісьці быў, а зараз бальшавік.

З вакзала выходзіць А з о р ы ч.

П е т р а ш э ў с к а я
Вось і Тарас Іванавіч ідзе.

В а л о ш ы н
Азорыч! Прывітанне, братка, з фронту!

А з о р ы ч
Здароў. З вінтоўкамі?

В а л о ш ы н
А што?

А з о р ы ч
Вайна.

Паведамляюць з Гомеля, што Стаўка
Задумала зрабіць пераварот.
Ідзіце ўсе ў партыйны камітэт.
Таварыш Мяснікоў і Фрунзе там.
Ты, Петрашэўская, бяжы ў дэпо,
Бярыце там з Макейчыкам рабочых
І зараз жа з'яўляйцеся сюды.

П е т р а ш э ў с к а я, В а л о ш ы н, Л і п а в е ц і В а -
р а п о в і ч шпарка выходзяць. А з о р ы ч падыходзіць
да Х о р а ш а.

А з о р ы ч
Таварыш Хораш!

Х о р а ш
Слухаю.

А з о р ы ч
Сачыце
За адпраўленнем эшалонаў з Мінска
І зараз жа паведамляйце.

Х о р а ш
Добра.

А з о р ы ч пакіроўваецца ў вакзал і твар у твар су-
стракаецца з А к с е н ь я й З в а н с к а й. Хвіліна замя-
шання. А з о р ы ч першы перамагае яго і рашуча ідзе ў
вакзал.

З в а н с к а я
Тарас Іванавіч! Адно хвіліну...

А з о р ы ч
Я слухаю.

З в а н с к а я
У вас якое гора?

А з о р ы ч
Дык вы паможце?

З в а н с к а я
А што ж, магчыма.

А з о р ы ч
Вам гора нашага не зразумець.

З в а н с к а я
Калі я страціла давер'е ваша?

А з о р ы ч
Аксея Паўлаўна, скажыце шчыра:
Вы што, не разумееце падзеі?
Над рэвалюцыяй пагроза смерці.

З в а н с к а я
А калі гэта вам здаецца толькі?

А з о р ы ч
А ліценьскі расстрэл?! А турмы Мінска?!
А новая кадэцкая пагроза?!

З в а н с к а я
Дык гэта праўда?

А з о р ы ч
Людзі так гавораць.

З в а н с к а я
І гэта небяспечна?

А з о р ы ч

Можжа быць.

З в а н с к а я

Тарас...

А з о р ы ч

Мне вельмі некалі. Даруйце.

(Выходзіць.)

З в а н с к а я

Няўжо ж я страчу назаўсёды шчасце?

Не, трэба нешта зараз жа рабіць.

Ідзе ў вакзал. На пероне з'яўляецца Р а б і н і н.

Р а б і н і н

Людміла Арыстархаўна!

Л ю д м і л а

Ага!

Р а б і н і н

Прашу вас на хвілінку выйсці.

Л ю д м і л а

Зараз.

Л ю д м і л а выходзіць з крамы на перон.

Р а б і н і н

Зусім сакрэтна. Зараз прыбывае

Цягнік надзвычай важнага значэння.

Каб не звярнулі на яго увагі,

Вы нарабіце каля крамы шуму.

Слыніце гандаль, распусціце чуткі...

Вы зразумелі, дзетка?

Л ю д м і л а

Зразумела.

Людміла вяртаецца ў краму, а Рабінін ідзе ў пакой дзяжурнага.

Я п о ў с к і

(праз акно дзяжурнага пакоя).

Давай, стары, званок, цягнік прыходзіць.

Хораш дае звапок. Натойн замітусіўся. Людзі ад чаргі каля хлебнай крамы кінуліся да Хораша.

М і р а н о к

Куды цягнік — не ведаеце, дзядзька?

Х о р а ш

Шікуды не ідзе, а прыбывае.

М і р а н о к

А божа ж мой, а там жа хлеб даюць.

Міранок, а за ёю і другія кінуліся назад, да хлебнай крамы.

Ц і м ч у к

На Петраград не скоро пойдзе?

Х о р а ш

Куды табе на Петраград! Чакай!

Ц і м ч у к

А цягнікі, аднак жа, ходзяць.

Х о р а ш

Ходзяць!

Ды ездзяць, браце, не табе раўня.

Камандуючы фронтам прыбывае.

Ц і м ч у к

А мне канечне трэба ў Петраград.

Ты разумеш... Я вось раскажу.

(Прымошчваецца каля Хораша.)

Мы, значыць, дабіваемся зямлі...

Л ю д м і л а

Эй, публіка, не стойце! Хлеб увесь,

І крама зачыняецца.

М і р а н о к

Што, што?

Ты чуеш, Таня?

Т а н я

Цётачка, галубка,

Ну, дайце хоць вось столечкі, хоць скрылік!

Людміла зачыняе краму і пеўзабаве з'яўляецца на пероне.

Галасы

Што ж гэта робіцца? Ды хлеб жа ёсць!
Чаго ж мы тут стаялі цэлы дзень?!

Людміла

А мне якая справа? Хочаш есці —
Ідзі ў Саветы, там цябе накормяць.

Галасы

Ах ты, паскудніца! Ламіце краму!

На перон выходзяць Рабінін, Даўнарскі і не-
калькі салдат.

Рабінін

Што тут за крык? Ачысціце перон!

Даўнарскі

А пу, давайце вон, давайце вон!

Салдаты адціскаюць публіку ў вакзал. На пероне вы-
страйваецца каравул. Чуваць, як набліжаецца цягнік.
Праз момант у акружэнні світы з'яўляецца генерал Ба-
лусеў.

Рабінін

Дзень добры, генерал.

Балусеў

Вітаю вас.

Рабінін

Што новага, пан генерал, у Стаўцы?

Балусеў

Ужо сягоння першыя палкі
Накіраваліся на Петраград.
Карнілаў загадаў нам забяспечыць
Свабодны пропуск войск, і перш за ўсё
Накіраваць казачы эшалон,
Які цяпер стаіць у нас у Мінску.
Якая ваша думка?

Рабінін

Генерал,
Пакуль у нас не з'явіцца дыктатар,

Датуль парадку цвёрдага не будзе.
Большавікі акрэпнуць, зваляць нас,
І на чале Расіі стане Ленін.

Б а л у е ў
Карнілаў — выскачка! А Ленін... Ленін —
Незразумелы, страшны і... вялікі!
З такім змагацца вельмі небяспечна.

Р а б і н і н
Вы проста большавік.

Б а л у е ў
Я мапярхіст.
І я, напрыклад, так бы вам параіў.
Казачы эшалон адправіць сёння ж,
Як небяспечны быццам бы для Мінска;
Узяць пад арышт Фрунзе, Мяснікова
І неадкладна зачыніць «Звязду».

Р а б і н і н
Я разумею так вас, генерал...

Б а л у е ў
Я не палітык, я салдат, Рабінін.
Вы ж камісар Часовага урада,
Вы і падумайце, як гэта ўсё зрабіць.
Вось вам загад Карнілава. Бывайце.
(*Выходзіць.*)

Р а б і н і н
Ох, і ліса! Адказнасці баіцца.
(*Падыходзіць да акна дзяжурнага пакоя.*)
Дзяжурны!

Я н о ў с к і
Я.

Р а б і н і н
Казачы эшалон
Адправіць зараз жа на Петраград.

Я н о ў с к і
Гатовы? Можна.

Р а б і н і п

Зараз падрыхтуем. *(Выходзіць.)*

Я п о ў с к і

Давай званок аб адпраўленні, Хораш.

На пероце з'яўляецца Ц і м ч у к.

Ц і м ч у к

Скажы, цягнік на Петраград, ці што?

Х о р а ш

Не ведаю. Каго ж бы тут паслаць?

Паслухай, чалавек! Ты ведаеш Савет?

Ц і м ч у к

Каля вакзала? Быў.

Х о р а ш

Бяжы туды,

Скажы, што адпраўляюць эшалон.

Ц і м ч у к

А можа, ён на Петраград, цягнік?

Х о р а ш

Бяжы ты, пасажыр пяшчасны! Чуеш?

Ц і м ч у к

А ты не лайся. Трэба — пабягу.

Х о р а ш

Дык і бяжы, бяжы!..

Ц і м ч у к

Ну і пабег.

Выбягае. Хораш дае званок. З вакзала высыпаюць п а с а ж ы р ы.

Г а л а с ы

Куды цягнік, не ведаеце? — Не.

Эй, вартаўнік, куды цягнік ідзе?

Які цягнік? Шякіх цягнікоў.

Ох, божа, зноў дарэмная трывога.

На пероце з'яўляюцца Мяснікоў, Азорыч, Цімчук і іншыя. Мяснікоў падыходзіць да акна дзяжурнага.

Мяснікоў
Дзяжурны!

Яноўскі
Я.

Мяснікоў .
Без ведама Савета
Ні аднаго ваеннага саставу
Не адпраўляць.

Яноўскі
А вы нам не закон,
Мы падчыняемся загадам Стаўкі.

Мяснікоў
А Стаўка, ведаеш, куды вядзе?
(Звяртаючыся да людзей.)
Таварышы рабочыя, салдаты!
Крываваы царскі генерал Карнілаў
Падняў мяцеж і рушыць эшалоны
На сэрца рэвалюцыі, на Піцер.
Ён хоча гвалтам задушыць Саветы
І навязаць народу дыктатуру.
Мы пакляліся ленінскаю клятвай,
Што гэтага не будзе. Не прапусцім
Ні аднаго мяцежнага саставу!

Г а л а с ы
Далоў Карнілава! Няхай жыве
Вялікі правадыр таварыш Ленін!

Мяснікоў
Для абароны заваёў народа
Савет рабочых утварыў у Мінску
Рэвалюцыйны штаб. Начальнік штаба —
Таварыш Фрунзе. Па яго загаду
Звяртаюся да вас і патрабую
Ўзяць пад кантроль чыгунку і вакзалы.
Упаўнаважаным Азорыч будзе.

З патоўпу паяўляецца А з о р ы ч.

А з о р ы ч
Таварышы! За мною, на пуці!

У адным парыве рабочыя і салдаты, мужчыны і жанчыны рушылі на пуці. Убягаюць Віскаваты і Яноўскі.

Віскаваты

Вы чулі, што Карнілаў робіць? Жах!

Яноўскі

Контррэвалюцыя, мяцеж сапраўдны...

Мяснікоў

Вы толькі зараз гэта зразумелі? *(Выходзіць.)*

Віскаваты

Што ж нам рабіць, Яноўскі, што рабіць?

Яноўскі

Я думаю, пратэставаць патрэбна.

Сказаць Карнілаву нарэшце ўголас,

Што гэта не дэмакратычна так.

Ідуць у пакой дзяжурнага. На пероне застасца каля сваіх убогіх пажыткаў адзінокая бежанка Міранок і яе дачка Таня.

Таня

Мамуся, а Карнілаў — праўда, страшны?

Міранок

Карнілаў, дзетка, гэта голад, смерць...

Таня

А што, мамуся, лепей — смерць ці голад?

Міранок

Я думаю, дачушка, смерць...

Таня

І праўда,

Памрэш, тады і есці не захочаш.

Да дзяжурнага пакая падыходзіць Рабінін.

Рабінін

Дзяжурны, можна адпраўляць, гатова.

Яноўскі

Цягнік? Цяпер я не магу адправіць.

Р а б і н і н

Загадваю адправіць неадкладна.

Я н о ў с к і

Куды? Мяцежніку? На Петраград?

Р а б і н і н

Не ваша справа. Гэта наша тайна.

Я н о ў с к і

Я без дазволу Мінскага Савета
Адправіць не магу.

Р а б і н і н

Я вас прымушу.

Давайце зараз жа свабодны пуць,
Іначай я застрэлю вас на месцы!
(*Вымае рэвальвер.*)

Я н о ў с к і

Антон Міхайлавіч, прыміце зброю.
Пуць падрыхтовааны...

Р а б і н і н

(*Хорашу*).

Давай званок.

Х о р а ш

Званка не дам.

Р а б і н і н

Давай, стары, званок!

Х о р а ш

Званок?.. Даю. Таварышы! Сюда!..
Трывога!.. Адпраўляюць эша-ло-ны!
(*З вялікай сілай б'е ў звон.*)

Р а б і н і н

(*збіваючы Хораша з ног*).

На! Вось табе званок! Давай, Даўнарскі!

Чуваць шыпенне паравоза. З вакзала прыбывае З в а п -
с к а я.

З в а н с к а я

Антон Міхайлавіч! Не трэба, што вы?!
Вы гэтага не зробіце.

Р а б і н і н

Зраблю.

З в а н с к а я

Задушыце свабоду?

Р а б і н і н

Задушу!

З в а н с к а я

Душыце і мяне. *(Становіцца на рэйкі.)*

Р а б і н і н

Вар'ятка вы!

Адштурхоўвае Званскую на перон. Убягаюць
рыч, Макейчык, рабочыя і салдаты.

А з о-

А з о р ы ч

Макейчык, зброю!

М а к е й ч ы к

Хораш, дай ключы.

*(Бярэ ключы, адмыкае багажны склад
і раздае рабочым зброю.)*

А з о р ы ч

Рабінін, зараз жа спыні цягнік!

Р а б і н і н

Мне дадзены загад маім урадам.

Ц і м ч у к

Карнілаў твой урад, каб ты хварэў?
А пу-тка дайце мне вінтоўку, хлопцы!
Я пакажу яму цятр вайны.
(Бяжыць к складу.)

А з о р ы ч

Таварышы з вінтоўкамі, па пуць!

Узброеныя лажацца ўздоўж пуці.

Р а б і н і н

А покуль ты, дык я...
(Цэліцца ў Азорыча.)

З в а н с к а я

Тарас!.. Тарас!..

Становіцца паміж Азорычам і Рабініным. Азорыч адхіляе яе і выбівае з рук Рабініна рэвальвер. Валашын і Ліпавец хапаюць Рабініна пад рукі.

В а л о ш ы н

А ну, пайшли, таварыш камісар!

Рабініна выводзяць. З боку паравоза паказваецца з салдатамі Даўнарскі.

Д а ў н а р с к і

Эй, вы! Ачысце зараз жа пуці!
Даю вам тэрміну адну хвіліну.

А з о р ы ч

Макейчык, Гольман! Разбірайце рэйкі.
Давайце шпалы на пуці, каменне...

Рабочыя, салдаты, жапчышы, дзеці — усе кінуліся на рэйкі, цягнуць шпалы, нясуць каменне.

Д а ў н а р с к і

Хвіліна скончана. Вяду цягнік.

Цяжка грукаючы па рэйках, цягнік рушыцца і злавесна набліжаецца. Тулячыся да зямлі, людзі папаўзлі з рэк на абочыны.

Міранок распіхвае натоўп і выходзіць з Таянй на пуць.

М і р а н о к

Пусціце! Кленч, дачушка, кленч. Не бойся.
Глядзі на ўсход. Адтуль ідзе святло.
Памерці за яго не страшна. Кленч.

Становяцца на рэйках на калені. Усе змярцвелі. Цягнік набліжаецца. Азорыч выхоплівае рэвальвер і страляе ў машыніста. Макейчык ускаквае на паравоз і выключае рэгулятар. Цягнік спыняецца.

Малюнак пяты

Памяшканне гэта калісьці было школай. Цяпер тут турма. Злева па калідоры камера № 6, пасупраць яе — дзверы ў другі пакой. На вокнах камеры — краты. Ва ўсім іншым гэты пакой не падобны па турэмны. Лёгка здагадацца, што раней тут быў школьны клас, адзнакі чаго засталіся і цяпер: па адной сцяне, напрыклад, вісіць геаграфічная карта, а поруч з ёю — класная дошка. Але трэба сказаць, што пакой даволі цесны. Вялікую частку яго займаюць пары, змайстраваныя па школьных лаўках. На парах небагаты адзетак арыштаваных, у пераважнай большасці салдацкія шынялі. У правай сцяне, якраз пасупраць нараў, дзверы ў калідор. Куток каля дзвярэй займае шафа, па якой стаяць розныя лепленыя фігуры. У камеры Баравы, Ліпавец, Мелех і яшчэ некалькі арыштаваных.

Баравы

Вучыцца, Ліпавец, усюды трэба.
Таварыш Ленін і ў турме вучыўся.
Ты кажаш, што цябе за хлеб забралі.
А хлеб — палітыка. Вось паглядзі.
(Баравы пачынае круціць глобус.)
Кручу я гэта падабепства свету
І думаю: разумная мадэль,
Праўдзіва нам паказвае жыццё.
Вось Петраград, а тут вось недзе Быхаў.
Тут Керанскі, а ў Быхаве Карнілаў.
Адлегласць паміж імі — два вяршкі.
Цяпер я тавару: крутні, салдат!
Ліпавец круціць.

Зямелька накруцілася і стала.
А Керанскі як быў, так і застаўся
З Карнілавым па той жа паралелі.
Вось ты мне і рашы, хлапец, задачу:
Што трэба для таго, каб адлучыць
Карнілава ад Керанскага. Ну?

Ліпавец

Я гэтакай задачы не рашу.

Баравы

Для авалодання такой навукай
Урад цябе і насадзіў у школу.
А каб не давучыўшыся не збег,—
Па вокны краты і замкі па дзверы.

Вучыся, дурань, покуль не пазпасш,
Як адлучыць турэмшчыка ад ката.

М е л е х

А сам рашыш ты?

Б а р а в ы

Вельмі проста.

Карпілава ўгару, на полюс,
А Керанскага ўніз спусціць, на тронік,
Адлегласць пераменіцца адразу.
(Ставіць глобус на шафу.)

У калідоры з'яўляецца Макарэвіч і, адмакнуўшы
дзверы, заходзіць у камеру.

М а к а р э в і ч

Вас колькі тут?

М е л е х

Семнаццаць чалавек.

М а к а р э в і ч

Не бачу.

М е л е х

Частка педзе па рабоце.

Б а р а в ы

А, Макарэвіч! Ты дзяжурны сёння?
Мне, братка, трэба ў горад.

М а к а р э в і ч

Не магу.

Ты кожны дзень і так у горад ходзіш.

Б а р а в ы

Я ж не абы хадзіць. Я справы маю.

Л і п а в е ц

Яго пявеста, плачучы, чакае.
Сягоння шлюб якраз. Што ж ёй рабіць?
З другім вянчацца?

М а к а р э в і ч

Я ўжо адпусціў

Такіх, як ён, дваццаць жаніхоў.

Б а р а в ы
Зазнаўся, землячок!

М а к а р э в і ч
(цїха).

Ты што, сур'ёзна?
У вас няма паўкамеры людзей.

Б а р а в ы
Ну, добра, змірымся. Дык што ты хочаш?

М а к а р э в і ч
Хачу дабавіць чалавека.

М е л е х

Цесна.

Б а р а в ы
Вясёлы хлопец?

М а к а р э в і ч
Дзядзька піштаваты.

Б а р а в ы
Давай.

М а к а р э в і ч
(у калідор).

Эй, вартавы, вядзі сюды!
В а р т а в ы прыводзіць у камеру Ц і м ч у к а.
Ну вось і новы вам жыхар, не крыўдзьце.
(Выходзіць.)

Ц і м ч у к
Дзень добры вам у хату!

М е л е х

Добры дзень!

Б а р а в ы
О! Як жа ты сюды патрапіў, дзядзька?

Ц і м ч у к
Відаць, адной дарогаю з табой.
Ад торбы і турмы не заракайся.

Пры Мікалаю не паспеў пабыць,
А вось пры Керацкім і даслужыўся.

Б а р а в ы

Цікава, як ты трапіў да ваяцных?

Ц і м ч у к

Мы ўсе цяпер ваяцныя, саколе.
Тут можна, братка, торбу палажыць?

М е л е х

(з асалодаю ўдыхаючы пах хлеба ў торбе).
Кладзі... Ды выбірай сабе мясціну.

Ц і м ч у к

Чаго ты нюхаш? Прапахла, можа?

М е л е х

Ды не, наадварот: цудоўны пах!

Ц і м ч у к

Чакай, а кормяць вас тут як? Нішто?

Б а р а в ы

Ды так, абы трымаўся дух у целе.

Ц і м ч у к

Дык што ж вы маўчыце?! А пожык ёсць?

Л і п а в е ц

Што-што, а пожык знойдзецца.

Ц і м ч у к

Давай.

Ліпавец дастае захаваны пад нарамі пожык.

Сядайце, падсілкуйцеся крыху.

(Дастае з торбы хлеб і сала і частуе салдат.)

А я такі падбіўся у дарозе.

Вёрст трыццаць гналі, падлы, пехатою.

А перад гэтым быў у бітве.

Л і п а в е ц

З кім?

Ц і м ч у к

Ты разумееш... Я вось раскажу.
Мы, значыць, дабіваліся зямлі.
Ну, па загаду Леніна прыдбалі,
Засеялі. Аж тут прыйшоў Карпілаў
І повы выдае загад — забраць.
Прыслалі войска і забралі... Чуеш?
Я, доўга не чакаючы, за торбу
І ў Мінск, каб ехаць проста ў Петраград.
А ў Мінску б'юць Карпілава якраз,
Вінтоўкі раздаюць каля вакзала.
Я за вінтоўку... Трэба ж ратавацца!
Узяў і думаю: а што далей?
А тут якраз ідзе таварыш Фрунзе.
У Петраград, гаворыць, марна ехаць:
Калі ваш камітэт зямлі не возьме,
Дык Керанскі яе не дасць ніколі.
Я бачу, чалавек гаворыць праўду.
Што ж тут гадаць? Я торбу на плячо,
Вінтоўку пад бравэрку і — дахаты.

Б а р а в ы

З вінтоўкаю?

Ц і м ч у к

А як жа, брат, іначай?

Прыходжу да сваіх і гавару:
Бярыце стрэльбы і паедзем жаць.
Паехалі. А тут на нас казакі.
Яны за стрэльбы — мы за стрэльбы... Чуеш?
Пачаўся бой. Вядома, сіла іх,
Нас разагналі. А назаўтра рана
Мяне падпялі з ложка і сюды.

Л і п а в е ц

Відаць, вы слаба біліся.

Ц і м ч у к

Чаму!

Карпілава такі перамаглі.

У калідоры з'яўляецца В а р а н о в і ч з павязкай «Чыр-
вонага крыжа» на рукаве.

В а р а н о в і ч

Дзяжурны!

Макарэвіч
(выходзячы з канцылярыі.)
Слухаю.

Вараповіч
Чырвоны крыж.

Макарэвіч
Прашу, прашу, таварыш Вараповіч.
(Упускае Вараповіч у камеру.)

Баравы
Адна?

Вараповіч
Адна.

Баравы
А ты ж пам абяцала,
Што і таварыш Фрунзе будзе сёння.

Вараповіч
Таварыш Фрунзе выехаў ад нас.
ЦК паслаў яго ў другую вобласць.
Ён наказаў вам кланяцца, вітаць
І перадаць, што блізіцца пара
Вялікай барацьбы. Патрэбна будзе
На заклік партыі падняцца ўсім.
Ажыццявім яго наказ?

Ліпавец

Ажыццявім.

Вараповіч
А гэтая пара ўжо недалёка.
Народ рашуча заявіў: даволі!
Далоў вайну! Далоў капіталістаў!
Прэч Керанскага і яго урад!

Мелех

Ох ты, дачушка, што ж ты так і паліш?
Ты нам скажы намёкамі. Напрыклад...
Як, Баравы, завецца гэта штука,
Што ты круціў тут перад памі?

Б а р а в ы

Глобус.

М е л е х

Ты нам, напрыклад, так і гавары:
Далоў, таварышы, пракляты глобус!
А мы ўжо самі будзем разумець,
Што да чаго.

В а р а н о в і ч
(смяецца).

Ну, добра, дзядзька Мелех.
Дык вось, таварышы, стаіць задача,
Каб скавырнуць пракляты гэты...

М е л е х

Глобус.

В а р а н о в і ч

Зноў у парадак дня пастаўлен лозунг:
«Улада ўся Саветам!» Трэба помніць,
Што зараз гэта— заклік да паўстання.
У вас... спакойна тут?

Б а р а в ы

Было спакойна.

В а р а н о в і ч

Да нас пагутарыць аб тым аб сім
Прыехаў прадстаўнік ад Петраграда.
Я зараз прывяду яго сюды. (Выходзіць.)

Б а р а в ы

Вы чулі? Прадстаўнік ад Петраграда!
Не, не забыўся Петраград пра нас.

М е л е х

Напэўна, гэта Ленін нас успомніў.

В а р а н о в і ч
(у калідоры).

Дзяжурны!

Макарэвіч
(*выходзячы з канцылярыі*).

Зараз.

Варановіч
Трэба прапусціць
Прадстаўніка ад Петраграда.

Макарэвіч
Не магу,
Начальнік тут.

Варановіч
Ёсць афіцыйны пропуск.

Макарэвіч
А, справа іншая. Я далажу.
Пап капітан, тут просяць прапусціць...

Даўнарскі
(*выходзячы з канцылярыі*).
Ізноў? Ніякіх пропускаў! Даволі!

Варановіч
На гэта ёсць дазвол ад каменданта.
(*Падае паперу.*)

Даўнарскі
(*прагледзейшы паперу*).
Ідзіце, Макарэвіч, правядзіце іх.

Макарэвіч выходзіць.
Прытулак для сірот, а не турма:
Чырвоны крыж, пасылкі, школы, глупствы...

Варановіч
А вы б хацелі так, як пры цары?

Даўнарскі
Не горш было і пры Кераанскім нядаўна.
З'яўляецца Макарэвіч, а за ім Азорыч
і Высокаў.

Варановіч
Прашу, таварышы, у шосты нумар,
Тут пераважна ўсё франтавікі.

Даўнарскі
Франтавікі... Злачышцы! Дэзерціры!
Ім не пасылак бы, а добрых розаг.

А з о р ы ч
Не ваша справа.

Даўнарскі
Гэта і бяда.

А я парадачкі б навёў!.. Ідзіце.

А з о р ы ч, В ы с о к а ў, В а р а п о в і ч і М а к а р э-
в і ч заходзяць у камеру. Даўнарскі прышлік да дзвярэй
і прыслухаўся.

В ы с о к а ў
Дзень добры.

Г а л а с ы
Добры дзень.

Б а р а в ы
Высокаў!

В ы с о к а ў
Грыша!

А з о р ы ч
Вось і свае знаёмыя знайшліся.

В ы с о к а ў
За што ж цябе?

Б а р а в ы
За што?

М е л е х
За гэту штуку.

(Паказвае на глобус.)

Арыштаванья смяюцца.

В ы с о к а ў
Не разумею, хлончыкі.

В а р а п о в і ч
За глобус.

Л і п а в е ц
Ды гэта ж Керанскі! Не зразумелі?
І зноў усе смяюцца.

В ы с о к а ў
Вы гэта добра выдумалі — глобус!
А я да вас. Рабочы Петраград
Шле прывітанне і гасцінец вам.
Гасцінец невялікі, выбачайце,
А прывітанне шчырае. Прыміце.
Хто тут у вас старэйшы?

М е л е х

Баравы.

В ы с о к а ў
Вазьмі, Грыгоры, ды раздай хлапцам.
(*Перадае пасылкі.*)

Б а р а в ы
Мы шчыра дзякуем, ад сэрца шчыра...

В ы с о к а ў
(*дастаючы з кішэні пісьмо*).
А гэта вось маленькая пасылка...
Ад Леніна...

Б а р а в ы
Таварышы!..

В ы с о к а ў
Чакай.

Усе бальшавікі?

Ц і м ч у к
(*аглядаючыся і нясмела*).
Бальшавікі...

Ты што так на мяне глядзіш?

М е л е х
А ты?

Я, праўда, без білета...

Ц і м ч у к
Дык і я ж!..
Але я сэрцам ей жа ей партыйшы.

Б а р а в ы
Спакойным можаш быць, Ігнат Кузьміч,
Усе свае.

В ы с о к а ў
Свае яно свае,
Аднак жа тут чытаць пісьмо нязручна.

А з о р ы ч
Ігнат Кузьміч расказа змест пісьма.

В ы с о к а ў
Таварыш Ленін піша так, сябры:
«Большавікі павінны ўзяць уладу».
А як узяць — Ільіч гаворыць: мірна
Улады пельга ўжо цяпер узяць.
Выходзіць, трэба рыхтавацца к бою.
Дык вось я і хацеў ад вас дазнацца,
Як вы рыхтуецеся?

Л і п а в е ц
Мы гатовы.

Ц і м ч у к
Вінтоўку адабралі, ліха ім,
А з качаргой на пана не палезеш.

А з о р ы ч
Вінтоўка, дзядзька, справа нажытная.
А як у вас з васнай падрыхтоўкай?

В а р а н о в і ч
Расказвай, Баравы.

В ы с о к а ў
І надрабязна.

Б а р а в ы
Нас у турме бадай што цэлы полк.
Мы выбралі надзейных камандзіраў,
Разбілі ўсіх па ротам і па ўзводах,
Вядзем заняткі з імі.

В ы с о к а ў
Гэта добра.
Нам трэба быць гатовым кожны момант.

Пятро Глебка. 1965 г.

З Петрусём Броўкам каля будынка
рэдакцыі газеты «Чырвоная Полаччына»
ў горадзе Полацку, 1967 г.

А з о р ы ч

Дазвольце мне ад вашага імя
Запэўніць тут рабочы Петраград,
Што мы яго заўсёды падтрымаем.

Л і п а в е ц

Абавязкова.

В ы с о к а ў

Дзякую. Бывайце.

Ц і м ч у к

Шчасліва.

М е л е х

Дзякуем за падарункі.

Усе, апрача арыштаваных, выходзяць у калідор. Даўнарскі адскаквае ад дзвярэй камеры і заступае Высокаву дарогу.

Д а ў н а р с к і

Хвілінку, грамадзяне. Я павінен
Пры выхадзе з турмы праверыць вас.

В ы с о к а ў

Мяне?

А з о р ы ч

А хто вам даў на гэта права?

Д а ў н а р с к і

Камандуючы фронтам загадаў.
Сюды прыносяць шкодныя лістоўкі,
Выносяць пісьмы розныя, адозвы...
Эй, Макарэвіч, абшукаць яго!

В а р а н о в і ч

Тарас Іванавіч, пісьмо, пісьмо!..

М а к а р э в і ч

А вы не бойцеся, я далікатна.
(Абмацуе кішэні Высокава.)
Пан капітан, у іх ніякай зброі...

Даўнарскі

Дурніца! Порах ёсць! Пісьмо. Канвой!

А з о р ы ч

Таварышы, на выручку! Сюды!

(Ён адным махам расчыняе дзверы ў камеру. Арыштаваныя выбягаюць у калідор.)

Канвой не выпускае нас з турмы.

Б а р а в ы

А ну, пастараіцеся!

Л і п а в е ц

Сябры,

Давайце ў кабінет яго, сюды!

Арыштаваныя ўпіхаюць Даўнарскага ў канцылярыю
замыкаюць дзверы.

В ы с о к а ў

Вы сапраўды гатовы падтрымаць.

Вялікі дзякуй вам, вялікі дзякуй.

А з о р ы ч

Пайшлі, таварышы.

В ы с о к а ў

Бывайце, хлопцы.

Л і п а в е ц

Перадавайце наша прывітанне

Рабочым і салдатам Петраграда.

Ц і м ч у к

А Леніну — паклон за падарунак.

Малюнак шосты

Пакой Рабініна ў доме пані Вайніловіч. Уважваючы н абсталяванне пакоя, можна меркаваць, што гэта был даволі багатая панская гасціная. Тут усё амаль так і засталася без усялякіх змен, калі не лічыць прынесены сюды нядаўна некаторых прадметаў практычнага абыходку: пісьмовага стала з ваеннай картай на ім, палявога тэлефона, афіцэрскай шаблі на раялі і інш.

У пакоі Рабініна і Людміла.

Л ю д м і л а
(гарэзліва ківаючы пальцам).
Не, не, Антон Міхайлавіч, няможна...

Р а б і н і н
Чаму няможна?

Л ю д м і л а
А таму, што вы
Паклікалі мяне не для забавы...
Іначай я адзелася б не так.

Р а б і н і н
А вы сядайце да мяне бліжэй,
І будзем гаварыць аб нашай справе.
(Бярэ Людмілу за руку і садзіць поруч з сабой.)

Р а б і н і н
Людміла Арыстархаўна!..

Л ю д м і л а
О божа,
Як гэта здрава гучыць! Маўчу.

Р а б і н і н
Па ўсёй Расіі створаны цяпер
Жаночыя фарміраванні, войска.
Іх называюць — батальёны смерці.

Л ю д м і л а
Ох, страх адзін! На фронт? Ніколі! Што вы?!

Р а б і н і н
Чаму на фронт? Работа ёсць і тут...

Л ю д м і л а
А нам і форму выдадуць?

Р а б і н і н
А як жа.

Л ю д м і л а
Дык гэта ж можна быць шыкарна! Праўда?

Р а б і н і н
Дамовіліся, значыць?

Л ю д м і л а

Безумоўна.

Р а б і н і н

Цяпер я дам вам першае заданне.
У Мінскім бальшавіцкім камітэце
Ёсць важнае сакрэтнае пісьмо.
Пісьмо ад Лепіна... Вы зразумелі?
О, калі б вы маглі яго дастаць
Ці хоць даведацца, аб чым там пішуць!

Л ю д м і л а

Не, гэта немагчыма.

Р а б і н і н

Паспрабуйце.
Там ёсць у іх Агата Міранок.
Працуе прыбіральшчыцай. Жанчына
Дайшла да роспачы, ледзь-ледзь жыве.
Пагаварыце, дайце, колькі скажа,
Мы за цану стаяць не будзем.

Л ю д м і л а

Добра.
Я пастараюся. А што мне будзе?

Р а б і н і н

Усё. Вы будзеце, нібы царыца,
Хадзіць у золаце, купацца ў вінах...

Л ю д м і л а

Канец, дагаварыліся! Дарэчы,
Якое вы п'яце віно?

Р а б і н і н

Чаму?

Л ю д м і л а

Я вам магу параіць, дзе дастаць.

Р а б і н і н

На керапкі?

Л ю д м і л а

На кацярышкі, што вы!

Р а б і н і н

А на карнілаўкі, напрыклад?

Л ю д м і л а

Што?

А гэта што яшчэ за грошы?

Р а б і н і н

(уздыхнуўшы).

Грошы,

Якія я цяно вышэй за ўсё.

Л ю д м і л а

А што вы можаце купіць за іх?

Р а б і н і н

(з пафасам).

Усё, увесь мой дабрабыт і шчасце:
Маёнтак, фабрыку, партфель міністра,
Цябе, напрыклад, Люсік, ці другую...

Л ю д м і л а

Што, што!.. Не смейце мне купляць другой!

Р а б і н і н

Няможна? Добра, я куплю цябе.

Л ю д м і л а

Цалуйце рукі, гадкі вы хлапчук!
Хіба ж я прадаюся? Што я — лялька?
Я — вольны чалавек. Цалуйце рукі.

Р а б і н і н

З вялікай асалодай. Вашы рукі
Заўсёды пахнуць... булкамі.

Л ю д м і л а

Нягодны!

А вы іх любіце?

Р а б і н і н

Што? Булкі?

Л ю д м і л а

Рукі!

Стук у дзверы.

Л ю д м і л а

Ой, божа мой!

Р а б і н і н

Заходзьце, калі ласка!

Уваходзіць З в а н с к а я.

З в а н с к а я

Я вам не перашкодзіла?

Р а б і н і н

(збянтэжана).

Не, не...

Мы тут займаліся адною справай.

Вось так... Вы можаце ісці, Людміла.

Л ю д м і л а

Займацца больш не будзем?

Р а б і н і н

Адкладзём.

Л ю д м і л а

З другой займацца будзеце?

Р а б і н і н

Людміла!

Л ю д м і л а

Бывайце! Не зважаючы на ўсё,

Я выканаю ваша даручэнне. (Выходзіць.)

З в а н с к а я

Мне цёмна. Уключыце электрычнасць.

Р а б і н і н

Аксеня Паўлаўна, даю вам слова...

З в а н с к а я

Мяне пачуцці вашы не цікавяць.

Я на правах старой знаёмай вашай

Прыйшла пагаварыць начыстату.
Калі вы скончыце свае інтрыгі?

Р а б і н і н

А што пад гэтым трэба разумець?

З в а н с к а я

Згаворы вашы розныя, якія
Народ аплачвае сваёй крывёю.
Вы топчаце бязлітасна нагамі
Людзей, свабоду, іх жаданні, думкі...
Дзеля чаго?

Р а б і н і н

Каб ратаваць Расію.

З в а н с к а я

У гэта вы не верыце і самі.

Р а б і н і н

Ну, не Расію, дык сябе і вас.

З в а н с к а я

Мы з вамі не Расія... Ёсць народ.
Ён хоча іншага, чым я, напрыклад.
Пасля карнілаўскіх падзей у Мінску
Я доўга думала. І мне цікава:
А з кім жа вы, Рабінін, за каго?

Р а б і н і н

А для чаго вам гэта трэба ведаць?

З в а н с к а я

Каб ведаць, дзе і з кім стаяць самой.

Р а б і н і н

Аксеня Паўлаўна, наверце мне...

Уваходзіць Д а ў н а р с к і.

Д а ў н а р с к і

Камандуючы генерал Балугеў.

Р а б і н і н

Праці. Прабачце, у мяне нарада.

(Прачыніўшы дзверы ў другі пакой.)
Ядвіга Карлаўна, у нас тут госці.

В а й н і л о в і ч
(за дзвярыма).

А хто?

Р а б і н і н
Ідзіце паглядзіце.

В а й н і л о в і ч
Зараз. (Уваходзіць.)

Аксеня Паўлаўна! Якая радасць!
Дзе ж вы прапалі?.. Божа, генерал!

Уваходзіць Б а л у е ў.

Б а л у е ў
Ядвіга Карлаўна, лічу за гонар...

В а й н і л о в і ч
Сядайце, генерал, і раскажыце,
Што новага. Павесяць скоро нас?

Б а л у е ў
Ратуй вас бог!

В а й н і л о в і ч
Да гэтага ідзе.
Пад Мінскам у маім адным маёнтку
Паміж салдатамі і мужыкамі
Ішоў сапраўдны бой.

Б а л у е ў
Выпадкі ёсць,
Але пакуль яшчэ улада наша.

В а й н і л о в і ч
Я жабраваць пайду, кашулю скіну...

Б а л у е ў
Ядвіга Карлаўна, навошта ж гэта?

В а й н і л о в і ч
Ліпшыю канейку вам аддам,
Абы вы толькі навялі парадак.

Б а л у е ў
Не клапаціцеся, парадак будзе.
Уваходзіць Д а ў н а р с к і.
Д а ў н а р с к і
Прадстаўнікі дэмакратычных партый.

Р а б і н і н
Адну хвіліначку.

В а й н і л о в і ч
У вас парада?
Аксеня Паўлаўна, прашу ка мне.
В а й н і л о в і ч і З в а н с к а я выходзяць.

Р а б і н і н
Хачу вас папярэдзіць, генерал,
Ніякіх больш хістанняў быць не можа.

Б а л у е ў
Ах, божа мой, аб чым ідзе размова?
Ці ж я не разумею, што Расія
У прорву коціцца? Я разумею.
Але ў мяне старая ўжо хвароба:
Перад магчымай зменаю улады,
Я прызнаюся, у мяне заўсёды
І галава баліць і сэрца ные.

Р а б і н і н
Аб ліквідацыі Саветаў перад імі
Не трэба гаварыць. Прасіць?
(Ківае на дзверы.)

Б а л у е ў
Прасіце.

Р а б і н і н
(прачыніўшы дзверы).
Прашу, панове.

В і с к а в а т ы
Можна, генерал?

Б а л у е ў
Заходзьце і сядайце, грамадзяне.

Уваходзяць Віскаваты, Яноўскі, Кацман і
Лешчыц.

Балуеў
Я вас пазваў...

Рабінін
Дазвольце, генерал?
Нарада наша склікана, панове,
Неафіцыйна і сугуба тайна.

Лешчыц
Ды гэта, пане мой, нам зразумела.

Рабінін
Прашу вас, генерал.

Балуеў
Я вас паклікаў,
Каб напярэдзіць новае паўстанне.
Пасля карнілаўскіх падзей у Мінску
Саветы сталі цэнтрам небяспекі.
У іх сістэматычна і няспынна
Павагу трацяць партыі парадку,
А набываюць моц бальшавікі.
Адну ім канферэнцыю сарвалі,
Яны цяпер наладзілі другую.
Замест «Звязды» пачаў выходзіць «Молат»,
Які з'яўляецца, як сам ён піша,
Працягам той жа шкодніцкай газеты.
Вось пачытайце толькі, што ён піша.
(Перадае газету Віскаватаму.)
Ён падрывае ўсякае давер'е
Да нашага каманднага саставу
І армію вядзе да разлажэння.

Віскаваты
Жахліва! Паглядзіце толькі — страх!
(Перадае газету Яноўскаму.)

Балуеў
Ён абвясціў вайну зможным класам
І заклікае скінуць наш урад.

Яноўскі

На Керанскага пішуць! А?! Скажыце!
(*Перадае газету Лешчыцу.*)

Лешчыц

Я, пане мой, не буду і чытаць.
(*Перадае газету Кацман.*)

Балуеў

Бальшавікі даюць рабочым зброю,
Арганізуюць скрозь свае атрады,
Штодзень праводзяць абучэнне іх
І пагражаюць выгнаць нас усіх.
І гэта можа здарыцца сягоння.
Ад Леніна, як стала нам вядома,
У Мінскі камітэт прыйшло пісьмо.
Пісьмо ад Леніна! Вы зразумелі,
Якая падрыўная гэта сіла?!

Яноўскі

Няхай бальшавікі нам выбачаюць,
Але мы возьмемся за іх іначай.

Лешчыц

А вы ж туліліся пад іх крыло.

Віскаваты

Калі?

Лешчыц

А пры Карнілаве.

Яноўскі

Успомніў!
Тады і вам было таксама страшна.
(*З апаскаю паглядзеў на Рабініна.*)

Рабінін

Даруйце мне, Яноўскі, я тады
Пагарачыўся.

Яноўскі

Правільна рабілі.

Лешчыц

Калі б мы не былі тады аслы...

К а ц м а н

Вы намякаеце ўжо на асобы!

Л е ш ч ы ц

Я не на вас, бо вы яшчэ — каза...

Аслы — яны.

К а ц м а н

Абраза! Чусце?

Я н о ў с к і

А вы падкідыш Скірмунта!

Л е ш ч ы ц

А ты!..

Р а б і н і н

Панове!

В і с к а в а т ы

Грамадзяне!

Р а б і н і н

Як не сорам!

В і с к а в а т ы

Прызнаемся, што мы былі аслы,
І мы за гэта досыць пакараны!

Л е ш ч ы ц

Калі б Карнілаву тады дапамаглі,
Ён нас прывёў бы на Ўстаноўчы сход,
І нам бы не было чаго сварыцца.

Р а б і н і н

Памылку выправіць яшчэ не позна.
Якія ў Мінску сілы, генерал?

Б а л у е ў

За нас адзін Георгіеўскі полк.
А на баку бальшавікоў — турма,
Дзе тысяч дзве салдат-бальшавікоў,
Атрады гвардыі і гарнізон.
Мы, праўда, маем на Заходнім фронце

Вялікі лік ударных батальёнаў.
Стварасца таксама польскі корпус,
І генерал Мусніцкі лёгка зможа
Адрэзаць Беларусь ад Петраграда.
Ізаляваць патрэбна толькі Мінск.

Р а б і н і н

Для гэтага сцягнуць належыць войска,
Каб горад акружыць з усіх бакоў.
І генерал Балугеў просіць санкцыі.
Прадстаўнікі ад партыі згодны з гэтым?

Л е ш ч ы ц

Што за пытанне, пане дабрадзею!
Я заяўляю цвёрда: мы гатовы
Ахвяраваць нацыянальнай справай,
Абы уратаваць айчыну нашу
Ад бальшавіцкай пошасці і ганьбы.
Любая ўлада, толькі не Саветы.

К а ц м а н

Я з гэтым цалкам згодна: нам патрэбна
Стварыць спачатку моцную Расію,
А потым марыць аб ажыццяўленні
Задач нацыянальных.

Р а б і н і н

Ваша слова?

В і с к а в а т ы

Маё? Як мы, Яноўскі?

Я н о ў с к і

Я лічу,

Такі Савет не грэх і разгнаць.

Б а л у г е ў

Тады я не затрымліваю вас.
Камандаванне знойдзе досыць сіл,
Каб вашы пажаданні і намеры
Ажыццявіць. Бывайце, грамадзяне.
Прадстаўнікі кланяюцца і выходзяць.
Вы аб Савеце раілі маўчаць,
А дэмакраты кажуць — разгнаць.

Р а б і н і н
І гэта трэба здзейсніць неадкладна.
Паклікаць ад'ютанта, генерал?

Б а л у е ў
Як загадаеце.

Р а б і н і н
Бог з вамі! Што вы?!
(Звоніць.)

З'яўляецца Д а ў н а р с к і.

Д а ў н а р с к і
Што загадаеце, пан генерал?

Б а л у е ў
Распарадзіцеся казацкі полк,
Ударны полк і батальёны смерці
Накіраваць паходным маршам к Мінску.
Загад падпішам заўтра. Гэта раз.
Другое. Вышліце нарад казакаў
І ліквідуйце «Молат».

Д а ў н а р с к і
Што?

Р а б і н і н
Газету.

Д а ў н а р с к і
А, зразумела. Слухаю.

Р а б і н і н
Пры гэтым
Нядрэнна б затрымаць і Мяснікова.

Б а л у е ў
Выконвайце. Загад падпішам заўтра.

Д а ў н а р с к і выходзіць.

Р а б і н і н
А як жа нам з Карнілавым звязацца?

Б а л у е ў
Я заўтра ў Быхаў вышлю афіцэра.
Бывайце, друг.

Р а б і н і н
Шчасліва, генерал!

Б а л у е ў выходзіць. З суседняга пакоя выходзіць
З в а н с к а я .

Р а б і н і н
Ну вось, Аксеня Паўлаўна, цяпер
Прадоўжым нашу размову.

З в а н с к а я
Позна.

Р а б і н і н
Ды дзе там позна, восьмая гадзіна.

З в а н с к а я
Наогул позна.

Р а б і н і н
Як вас разумець?

З в а н с к а я
Я чула вашу гутарку.

Р а б і н і н
Ах, вось!
І што ж вы можаце сказаць пра гэта?

З в а н с к а я
Я думаю, што вы ад вашых планаў
Адмовіцеся.

Р а б і н і н
А чаму?

З в а н с к а я
Ды гэта ж...
Карнілаўшчына новая!

Р а б і н і н
І што ж?

З в а н с к а я
Я гавару ўсур'ёз: вам давядзецца
Адмовіцца ад вашых планаў.

Р а б і н і н Не.

З в а н с к а я
А вы не дапускаеце, Рабінін,
Што я магу сказаць большавікам?

Р а б і н і н
Вы гэтага не зробіце.

З в а н с к а я Чаму?

Р а б і н і н
Данос і вы?.. Не вяжацца ніяк!

З в а н с к а я
Не, гэта не данос, і я зраблю.

Р а б і н і н
Тады я вас не выпушчу адгэтуль.

З в а н с к а я
Пусціце мне руку, баліць... Вар'ят!
Ядвіга Карлаўна!

Уваходзіць В а й н і л о в і ч.

В а й н і л о в і ч А я ўжо тут...

Што ў вас такое?

З в а н с к а я Мне пара дамоў.
Вы можаце мяне правесці?

Р а б і н і н Я?

Вы што — жартуеце?

З в а н с к а я Эх вы, палітык!
Не разумеце, калі жартуюць.

Р а б і н і н

Аксеня Паўлаўна, такія жарты...

З в а н с к а я

Павінны быць навучаю для вас.

Як можна гаварыць аб важных справах,
Не забяспечыўшы іх поўнай тайны?!

Ну добра, што пачула гэта я.

А што, калі б другі?

В а й н і л о в і ч

Аб чым размова?

З в а н с к а я

Вучу, Ядвіга Карлаўна, мужчын:

Ніяк не ўмеюць тайны берагчы.

В а й н і л о в і ч

Ого, ім пахваліцца — гэта ўсё!

З в а н с к а я

Ну што ж, Антон Міхайлавіч, пайшлі?

Р а б і н і н

З прыемнасцю... І дзякуй за навучу.

З в а н с к а я

Ядвіга Карлаўна, спакойнай ночы!

В а й н і л о в і ч

Дабранач, любая! Не забывайце...

Малюнак сёмы

Мінскі Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў. Гэта той жа пакой, які мы ўжо бачылі ў другім малюнку. Розніца толькі ў атмасферы і святле: тады ў яго ліліся патокі вяспеняга сонца і пад вокнамі цвіў бэз; цяпер у пакоі асепні падвячорак, а пад акном залацістымі агнямі гарыць клён, асветлены захадам сонца. У пакоі даволі многа людзей — дэлегатаў Другой абласной канферэнцыі бальшавікоў Беларусі і Заходняга фронту. У адзенні пераважае рабочая вопратка і салдацкія шынялі. Сярод прысутных мы заўважаем Варапановіч, Валоньна, Петрашэўскую і іншых знаёмых нам людзей.

В а р а н о в і ч
Цішэй, таварышы! Хто з дэлегатаў.
Не атрымаў яшчэ літаратуры?

В а л о ш ы н
Я сам не помню — атрымаў ці не.
Марына, глянь у спісак, дарагая.

П е т р а ш э ў с к а я
Магу сказаць не гледзячы, Валашын:
Ты падыходзіш сёння пяты раз.
Табе не кнігі, а Марына трэба.

В а л о ш ы н
Паклёп, бажуся богам, што паклёп...

В а р а н о в і ч
Валашын, не дурыся, адпраўляйся.

В а л о ш ы н
Ёсць адпраўляцца, камандзір. Пайшлі.
Бывайце, дарагія. Што ты зробіш,
Салдата некаму пашкадаваць. *(Сур'ёзна.)*
Калі якія здарацца падзеі,
Адразу ж пакажыце нам, Марына.

В а р а н о в і ч
Не бойся, будзем вас трымаць у курсе.
Ды ты яшчэ не раз у Мінску будзеш.

В а л о ш ы н
Хто ведае, калі настане дзень,
Якога мы чакаем. Да спаткання!
Ваенныя дэлегаты канферэнцыі выходзяць.

В а р а н о в і ч
Ну, я пайшла на фабрыку, Яніна.

П е т р а ш э ў с к а я
І мне пара таксама.

М а к е й ч ы к
А мяне
Пакінеце, сарокі, аднаго?

П е т р а ш э ў с к а я

А ў нас жа Міранок, якраз вам пара.

*(Адчыняе дзверы
і на парозе сустракае Людмілу.)*

Ох ты, куды там цётка Міранок!
Тут вунь да вас якая прыгажуня.

М а к е й ч ы к

Ох, у цябе ж і язычок, Яніна!..

П е т р а ш э ў с к а я

Як шыла, дзядзечка.

В а р а н о в і ч

Пайшлі, Яніна.

П е т р а ш э ў с к а я і В а р а н о в і ч выходзяць.

М а к е й ч ы к

А вам каго, таварышка? Чакай!
Дык гэта ж я цябе сюды прыводзіў?!

Л ю д м і л а

Мне трэба бачыць цётку Міранок.

М а к е й ч ы к

Яна вам што — знаёмая?

Л ю д м і л а

Ага.

М а к е й ч ы к

Я зараз запытаю, пачакайце.

Выходзіць, а праз момант уваходзіць М і р а н о к.

М і р а н о к

Дзень добры, пані. Гэта вы пыталі?

Л ю д м і л а

Вы нетутэйшая?

М і р а н о к

З-пад Навагрудка.

Л ю д м і л а

А я вас ведаю.

М і р а н о к

Дык дзіва што!

Мы ж каля вашай крамы начавалі,
Пакуль дзяўчаты, дай ім бог здароўя,
Мяне сюды не ўзялі, у Савет.

Л ю д м і л а

У вас маленькая дачушка Таня.

М і р а н о к

Ляжыць цяпер, пакутніца, хварэе.

Л ю д м і л а

Дык вось мяне да вас паслалі людзі
Данамагчы вам.

М і р а н о к

Дай ім бог здароўя.

Л ю д м і л а

Яны вам грошай могуць даць, адзетку...

М і р а н о к

А хто ж яны такія? Вы сядайце.

Л ю д м і л а

Яны асобы важныя...

М і р а н о к

Ага.

А за якую ж гэта ласку?

Л ю д м і л а

Так.

Вы, праўда, можаце і адплаціць.
Паперы перадаць якія часам...

М і р а н о к

Чаму ж не перадаць, паперы ёсць.

Л ю д м і л а

Яны хацелі б вельмі пачытаць
Пісьмо... ад Леніна.

М і р а н о к

Ага, пісьмо...

Дык Ленін жа цяпер не піша, кажуць.

Л ю д м і л а

Ды піша, піша!.. Ёсць пісьмо такое,
Што за яго цябе азалацілі б.

М і р а н о к

А дзе ж яго дастаць?

Л ю д м і л а

У Мяснікова...

Або ў Азорыча.

М і р а н о к

А як узяць?

Л ю д м і л а

Яны начуюць тут ці па кватэрах?

М і р а н о к

Усяк бывае, хлопцы маладыя...
Вы б самі падкаціліся да іх.

Л ю д м і л а

А выгарыць?

М і р а н о к

Чаму ж.

Л ю д м і л а

Наўрад, не выйдзе.

М і р а н о к

Вось бачыце, дык як жа я дастаю?

Л ю д м і л а

Ты толькі мне паведамі аб тым,
Калі яны бываюць поччу тут.

М і р а н о к

Не, боязна...

Л ю д м і л а

Чаго табе баяцца?

М і р а н о к
Мяне ж Савет за гэта арыштуе.

Л ю д м і л а
Які Савет! Савета больш не будзе.

М і р а н о к
А дзе ж ён дзенецца?

Л ю д м і л а
Разгоняць.

М і р а н о к
Праўда?

Л ю д м і л а
Для гэтага над Мінск ідзе ўжо войска.
Ты разумееш?

М і р а н о к
Трохі разумею.
Цябе не цяжка зразумець, паскуда.
Марш зараз жа адгэтуль! Марш, паганка,
Каб і нагі тваёй тут не было!

Л ю д м і л а выбягае, як апантаная. На крык уваходзіць М а к е й ч ы к.

М а к е й ч ы к
Чаго ты раскрычалася, Агата?

М і р а н о к
Ты чуў, Язэп, чаго яна была?
Яе лісты ад Леніна цікавяць!

Уваходзіць М я с н і к о ў.

М я с н і к о ў
Каго яе?

М а к е й ч ы к
Кучынскага дачку.

М я с н і к о ў
Не так яе цікавяць, як другіх.
А што яна казалася вам яшчэ?

М і р а н о к

Пра вас і пра Азорыча пытала.
Вы сёння, хлонцы, не начуіце тут.

М я с н і к о ў

Нічога, будзем жывы.

М і р а н о к

Не кажыце,
Яна казалася, што Савет разгоняць,
Ужо нібы на Мінск ідзе і войска.

М я с н і к о ў

Яны б то разагналі, каб маглі,
Ды рукі ў іх кароткія на гэта.
Аднак нам трэба быць нападзатове,
Паведамленні грозныя, Макейчык.
Паклічце, цётка, Гольмана сюды.

М і р а н о к

Ён у друкарні?

М я с н і к о ў

Недзе там.

М і р а н о к

Паклічу. (*Выходзіць.*)

М я с н і к о ў

А вы ўсё маўчыце, Язэп Макейчык?

М а к е й ч ы к

У кожнага характар, што паробіш.

М я с н і к о ў

А мне якраз маўклівы і патрэбен.
Злавіў на слове, а?

М а к е й ч ы к

Якая ж справа?

М я с н і к о ў

З Бабруйска трэба перавезці зброю.

М а к е й ч ы к

А з кім звязацца там?

Мяснікоў

Я дам запіску. (Піша.)

Вось чалавек і адрас.

Макейчык

Добра, зробім.

Мяснікоў

А як вы гэта зробіце, Макейчык?

Макейчык

На паравоз. У вугаль. Прывязём.

Мяснікоў

Часць гэтай зброі вашаму атраду,

А часць патрэбна будзе захаваць.

Вы месца знойдзеце?

Макейчык

Знайду.

Мяснікоў

Ну, добра,

Жадаю поспеху.

Макейчык

Бывайце жывы.

Прашу вас вельмі, будзьце асцярожны.

Макейчык выходзіць. Мяснікоў стаіць і доўга глядзіць яму ўслед, нібы бачыць яго за сценамі пакоя. Затым ён наварочваецца, глыбока ўзрушаны і ўсхваляваны.

Мяснікоў

Якія волаты! Якія людзі!

Я, здэцца, іх і ведаю, і кожны раз

Гляджу ізноў шырокімі вачыма

Па іх высакародныя учынкi.

Агата Міранок, Язэп Макейчык,

Андрэй Цімчук і тысячы другіх,

Апранутых у лахманы, у зрэб'е,

Узнятых рэвалюцыяй з глыбінь

Нязведаных прастораў Беларусі,

Гатовых засланіць уласным сэрцам

Ад грознай небяспекі сэрца друга.

Арменія, мой родны край бацькоўскі,
Як шмат іх у мяне такіх сяброў!
Пад іх аховаю на сэрцы безмяцежна
Пашу пісьмо, якога так шукаюць,
Пісьмо ад Леніна. Вось, вось яно!
Чытайце, людзі, слухайце яго!
(Дастае з кішэні і перачытвае пісьмо.)
«Адкіньце дробную на час работу
І ўсю увагу вашу аддайце
Ваеннай падрыхтоўцы да паўстання.
Складзіце план, стварыце камітэт,
Збярыце падрабязнейшыя весткі
Аб размяшчэнні войск, аб іх саставе.
У плане улічыць абавязкова
Захоп важнейшых пунктаў: тэлеграф,а,
Чыгуначных вакзалаў, тэлефона...»
Мы гэта зробім, зробім неадкладна!
(Садзіцца за стол і пачынае пісаць.)

Уваходзіць Мее р Гольман.

Гольман
Ну? Новае задашце?

Мяснікоў
Адгадалі.
Набраць брашуру трэба. Вельмі спешна.

Гольман
Я так рабіць не ўмею! Ноч, апоўнач...

Мяснікоў
(спакойна, не звяртаючы ўвагі).
Я зараз дам вам матэрыял.

Гольман
Цяпер?
А хто ж газету?

Мяснікоў
І газету вы.

Гольман
Скажыце ж мне, таварыш Мяснікоў,
Я колькі маю рук: чатыры? восем?

Мяснікоў
Здаецца, дзве.

Гольман

Дык як жа мне рабіць?

Мяснікоў
Падумайце.

Гольман

Вам лёгка гаварыць:
Брашуру набіраць павінен я,
Газету друкаваць павінен я,
І думаць я. Не, гэтага не будзе. *(Садзіцца.)*

Мяснікоў
А што вы прапануеце другое?

Гольман

Нічога я не прапаную вам.
Што, нельга ўжо і наспрачацца?

Мяснікоў

Нельга.

Брашура Леніна, таварыш Гольман.

Гольман

Дык вы адразу так бы і сказалі.
І гэта вельмі спешна?

Мяснікоў

Вельмі. Мінск

Акружаны казацкімі часцямі.
Штодзень ідуць якіясь перамовы
Між франтавымі штабамі і Стаўкай.
Усё шырэй супроць большавікоў
Вядзецца агітацыя ў часцях.
Такія факты сведчаць аб адным:
Контррэвалюцыя ізноў збірае сілы
І награжае разагнаць Саветы.
«Ўся будучыня рускай рэвалюцыі
Пастаўлена на карту», — піша Ленін.
І словы Леніна патрэбна спешна
Данесці да рабочых і салдат.

Г о л ь м а н

Ну, калі спешна — зробім, рукі знойдзем.

М я с н і к о ў

Вазьміце матэрыялы для брашуры,
А потым я прышлю перадавы.

Г о л ь м а н

І на падборку семдзесят радкоў.

Уваходзіць А з о р ы ч.

М я с н і к о ў

А на падборку дасць Азорыч.

А з о р ы ч

Што ты?!

Г о л ь м а н

Напішаце, нічога. Я пайшоў. (*Выходзіць.*)

А з о р ы ч

Ох, замарыўся! Цётка Міранок!
Чайку там можна?

М і р а н о к

Зараз прынясу.
(*Уваходзіць з чайнікам у руках.*)
Ізноў на цэлу ноч пісаць?

М я с н і к о ў

Ізноў.

М і р а н о к

Загубіце вы, хлопчыкі, сябе.
Вам тут няможна сёння быць.
Яны ж вас схопяць, як рудых мышэй.

А з о р ы ч

А варта?

М і р а н о к

Варта...

М я с н і к о ў

Цётка Міранок!..

М і р а н о к

Няма каму вас, хлопцы, ушчуваць.
(Выходзіць.)

М я с н і к о ў

Як у палку сустрэлі? Не пабілі?

А з о р ы ч

Салдаты, брат, стаяць за пас гарой.
І рэвалюцыю прынялі нашу.

М я с н і к о ў

Дык вось і папішы ў газету.

А з о р ы ч

Ох, і пакута ж для мяне пісанне!

М я с н і к о ў

Не разумею, марыць ты ахвотнік,
А як пісаць — табе цяжкая справа.

А з о р ы ч

А хіба можна папісаць аб тым,
Як уяўляеш ты наступны свет?
Падай мне, калі ласка, чайнік. Дзякуй.
Вось прачытаў я ленінскі наказ:
«Большавікі павінны ўзяць уладу».
Я дзень пры дні пытаюся: калі?
Калі ён грымне, жыватворчы гром?
Я ведаю, паперадзе змаганне,
І смерць, і цяжкасці, і горы працы.
Але перада мною паўстаюць
Жывыя вобразы людскога шчасця:
Народ не будзе паміраць на войнах,
Не будзе ў лахманах дрыжкаць ад сцюжы,
Не будзе галадаць і жабраваць.

М я с н і к о ў

Не, рэвалюцыя не толькі ў гэтым.
Вялікая для чалавека справа хлеб,
Але змаганне дасць нам і другое.
У барацьбе за шчасце чалавек
Знаходзіць ісціннае прызначэнне.
Жыццё яго скалечыла і змяла.

Ён падымаецца і праяўляе
Сапраўдную сваю людскую сутнасць,
Становіцца руплівым хадаком
У заўтрашні вялікі дзень жыцця.

Уваходзіць Г о л ь м а н.

Г о л ь м а н
Чаёк п'яце?!

М я с н і к о ў
А ты ізноў сварыцца?

Г о л ь м а н
Сварыцца? Не! Зямлю пад вамі рваць!

М я с н і к о ў
Што здарылася?

Г о л ь м а н
Арышт! Арышт!

А з о р ы ч
Што?

Г о л ь м а н
Газету нашу зноў арыштавалі.

М я с н і к о ў
Газету нашу?

А з о р ы ч
«Молат»?

Г о л ь м а н
Не, кавадла!

М я с н і к о ў
І апячаталі?

Г о л ь м а н
Пакуль што не.
Яшчэ ўсё порудца ў паперах розных.

М я с н і к о ў
А можна зараз вывезці набор?

Мяснікоў
Ды гэта нам зусім не навіна:
Супроць бальшавікоў заўсёды змова.

Званская
Вы разумееце мяне не так.
У Мінск дамовіліся вызваць войска
І разagnaць Савет.

Мяснікоў
Хто вам сказаў?

Званская
Аб гэтым гаварылі на парадзе.

Мяснікоў
Была нарада?

Званская
Так.

Мяснікоў
Калі?

Званская
Учора.
Я не магла раней прыйсці... сачылі.

Мяснікоў
А хто ўдзельнічаў — вядома вам?

Званская
Балуеў, Віскаваты, Лешчыц, Кацман...

Мяснікоў
А хто яшчэ?

Званская
Рабінін і Яноўскі.

Мяснікоў
Паход контррэвалюцыі пачаўся.
Якія ж часці выклікаюць з фронту?

З в а н с к а я

Ударны полк, адзін казацкі полк
І батальёны смерці.

М я с н і к о ў

Што яшчэ?

Уваходзіць А з о р ы ч. Званскай ён не заўважае.

А з о р ы ч

Набор уратавалі, перавозяць.

М я с н і к о ў

Тут не ў адной газеце сэнс, Азорыч,
Контррэвалюцыя зрабіла змову,
Каб разagnaць Савет.

А з о р ы ч

А хто сказаў?

М я с н і к о ў

Таварыш Званская паведамляе.

З в а н с к а я

Яны абодвух арыштуюць вас.

М я с н і к о ў

Становішча сур'ёзнае, Тарас,
Я зараз пазваню ў камітэт...

А з о р ы ч

У франтавы? А ім аб гэтым скажуць?

М я с н і к о ў

Аднак звязацца з імі неабходна.

М я с н і к о ў выходзіць.

Званская рванулася да Азорыча.

З в а н с к а я

Тарас, даруй мне!.. Мілы мой, даруй!
Я горка памылілася.

А з о р ы ч

Аксея,

Цяпер не час пра гэта гаварыць.

З в а н с к а я
Я ведаю... Але мне вельмі цяжка.

А з о р ы ч
Забудзем, Ксеся.

З в а н с к а я
Мілы мой, ратуйся!
Я буду вечна дакараць сябе,
Калі вы трапіце да іх у рукі.

А з о р ы ч
Не бойся, Ксеся, гэтага не будзе!
За нас народ, увесь парод Расіі.
Уваходзіць Мяснікоў.

М я с н і к о ў
Заўважылі, які быў спорны дождж?

А з о р ы ч
Ну, што ты чуў?

М я с н і к о ў
У камітэце фронту
Не ведаюць нічога. Безумоўна,
Пан Віскаваты падпісаў загад
Употаікі ад членаў камітэта.

А з о р ы ч
Дык што ты прапапуеш?

М я с н і к о ў
Я мяркую,
Табе паехаць трэба ў Петраград.
У Мінску нас яны не лёгка возьмуць,
Але відаць, што заговор шырокі,
І трэба ўсё паведаміць ЦК.
Убягае Агата Мірапак.

М і р а п о к
Ой, хлопчыкі! Казакі!

З в а н с к а я
Уцякайце!
Мы затрымаем іх.

Мяснікоў

Пайшлі, Тарас.

Перадавай ЦК і Петраграду:

Мінск для змагання з ворагам — гатовы.

Мяснікоў і Лзорыч выбягаюць. У пакой урываюцца казакі на чале з Даўнарскім.

Даўнарскі

Няма і тут!

Званская

Спазніліся, панове!

Малюнак восьмы

Той жа прасторы пакой Мінскага Савета, што і ў другім малюнку. Але паколькі ў пакой пяма цяпер сонца, выглядае ён і цяснейшым і больш змрочным. Вокны яго завешаны газетамі. Скупое святло певялікай электрычнай лямпы на сталі заслонена аркушам паперы. Схіліўшыся над сталом, палажыўшы каля палявога тэлефона галаву на рукі, спіць Марына Варановіч. У парозе на табурэце, прыпёршыся да сцяны і паставіўшы паміж ног вінтоўку, сядзіць Ігнат Высокаў. Можна паказацца, што і ён дрэмле таксама, але гэта не так — ён думае і прыслухоўваецца. У пакой уваходзіць Язэп Макейчык.

Макейчык

Марозік на дварэ, і добры.

Высокаў

Рапа.

Макейчык

Сягоння дваццаць пятае?

Высокаў

Ага.

Макейчык

Дык што ты, брат, канчаецца кастрычнік, Марозіку пара.

Высокаў

У нас мякчэй.

М а к е й ч ы к

У Петраградзе? Можка. Там у вас
Ад фабрык тых адных гарачыня.

В ы с о к а ў

Паскардзіцца не можам: багацеям
Мы часта падсыпаем аганьку.

М а к е й ч ы к

Ад вашага агню святлей і пам.
Глядзі, Ігнат, які пагодны дзень!
*(Тушыць электрычнасць, здымае з акон газеты,
і ў пакой смела ўступае ясная,
асенняя раніца.)*

В ы с о к а ў

Марыну не пара будзіць?

М а к е й ч ы к

Шкада,
Каторы дзень не спіць.

В ы с о к а ў

Каб не празябла.
(Акрывае яе сваім пілжаком.)

М а к е й ч ы к

А я вось не магу шяк заснуць.
Усё трывожуся, калі ж пачпецца:
Сягоння? Заўтра?

В ы с о к а ў

Можка, і сягоння...

Уваходзіць М я с н і к о ў

М я с н і к о ў

Не толькі «можка», а напэўна сёння!
Паўстане ў Петраградзе пачалося...

Усе ў адно вокамгненне нібы змярцвелі. І раптам вы-
бухае вялікая, бязмежная радасць.

Г а л а с ы

Ура! Няхай жыве таварыш Ленін!

На гоман у пакой прыбгаюць П е т р а ш э ў с к а я, М і-
р а н о к, Т а н я і д р у г і я.

Мяснікоў
Спакой, таварышы, спакой і яснасць.
Нам трэба дзейнічаць рашуча, смела,
Але абдуманна. І перш за ўсё
Патрэбна вызваліць арыштаваных.
Макейчык!

Макейчык
Слухаю.

Мяснікоў
Высокаў!

Высокаў
Я.

Мяснікоў
Вазьміце зараз жа сваіх гвардзейцаў
І вызвальце арыштаваных.

Высокаў
Ясна.

Мяснікоў
Узброіўшы людзей, збірацца тут.

Макейчык і Высокаў выходзяць.

Мяснікоў
Марына, Гольмана!

Гольман
(уваходзячы ў пакой).
А Гольман тут.

Мяснікоў
Азорыч вам панёс загад рэўкома.
Надрукаваць яго за паўгадзіны.

Гольман
Ого! Вы чулі?

Мяснікоў
Гольман!

Г о л ь м а н

Што вам Гольман?
Загад не запрашэне на банкет.
Такія рэчы трэба друкаваць...
За пяць хвілін! Вазьмі, чытай, Марына!

Падае Марыне аддрукаваны ўжо «Загад Мінскага Выканаўчага Камітэта Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў».

М я с н і к о ў

Ох ты! І цяжка ж мне з табою, Гольман.

Г о л ь м а н

А мне, вы думаеце, з вамі лёгка?

В а р а н о в і ч

(чытае загад).

Жыхарству Мінска і яго аколіц.
Загад. Таварышы! У Петраградзе
Уладу ў рукі ўзяў Савет рабочых,
Салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў.
Балтыйскі флот і войскі гарнізона
Прызналі новы лад адзінадушна.
У сувязі з падзеямі ў сталіцы
Улада ў Мінску і яго раёне
Таксама пераходзіць да Саветаў
Рабочых і салдацкіх дэпутатаў.
Даводзячы да ведама аб гэтым,
Савет паведамляе грамадзян,
Што ім прыняты меры для аховы
Рэвалюцыйнага правапарадку
І ўстанаўлення цвёрдай дысцыпліны.

М я с н і к о ў

Загад патрэбна зараз жа расклеіць.

Г о л ь м а н

Пайшлі, Яніна!

П е т р а ш э ў с к а я

Цётка Міранок!

Т а н я

Ой, дзядзечка, і я!

Мяснікоў

Давай, Таюша.

Гольман, Петрашэўская, Міранок і Та-
ня бяруць лістоўкі і пакіроўваюцца да выхада. Ува-
ходзяць Азорыч і Баравы.

Азорыч

Са святам вас, таварышы, са святам!

Петрашэўская

І вас таксама.

Міранок

Дзякуем.

Баравы

Са святам!

Мяснікоў

Ну, як, усё ў парадку, Баравы?

Баравы

Рэвалюцыйны Першы Мінскі полк
Гатоў службыць.

Мяснікоў

Узброены?

Азорыч

Не ўсе.

Мяснікоў

Заняць артылерыйскі склад
І ўзяць вінтоўкі там і кулямёты.
Узброеных па дваццаць чалавек
Даць у распараджэнне камісараў.
А камісарамі рэўкома раю:
Цябе, Тарас Іванавіч, у штаб,
На тэлеграф і пошту — Варановіч,
Макейчыка — на станцыю і вузел,
Высокава — у Гарадскую думу.
Пярэчаніяў няма?

Азорыч

Няма.

М я с н і к о ў

Патрэбна

Заняць у горадзе ўсе каравулы
І ў першую чаргу — усе пасты
У вызначаных мною устаповах.
Задачы ясныя? Тады за справу.

А з о р ы ч

Пайшлі, таварышы.

М я с н і к о ў

Жадаю ўдачы.

Усе, апрача Мяснікова, выходзяць. Мяснікоў падыходзіць да тэлефона і пачынае накручваць ручку.

М я с н і к о ў

Ало! Што за хвароба! Сувязь! Сувязь!

Уваходзіць Ц і м ч у к.

Ц і м ч у к

Ну, вось і я! Дзень добры вам у хату!
Пазнаеце, таварыш Мяснікоў?

М я с н і к о ў

Як быццам пазнаю: Цімчук, ці што?

Ц і м ч у к

Цімчук, таварыш Мяснікоў, Цімчук.
Адседзеўся, хачу цяпер прайсціся.

М я с н і к о ў

Куды?

Ц і м ч у к

Пайду, куды вы скажаце.

М я с н і к о ў

У вёску трэба, падымаць сялян.

Ц і м ч у к

Ды гэта мы за мілую душу...

Убягае Т а н я.

Я п о ў с к і
Падпісаны без ведама Савета?

М я с н і к о ў
Падпісан Выканаўчым Камітэтам.

К а ц м а н
Вы нагла карыстаецеся тым,
Што Выканаўчы Камітэт за вас.
Але ў Савеце ёсць яшчэ і мы,
І мы адсюль не выйдзем. Грамадзяне,
Прашу, сядайце!

М я с н і к о ў
Пасядзіце, што ж!
А я не маю часу на размовы.

Уваходзіць Рабінін у суправаджэнні некалькіх ка-
з а к а ў і д р у ж ы н н і ц жаночага батальёна на чале
з Людмілай Кучынскай.

Р а б і н і н
І вы не выйдзеце адсюль таксама!

Л ю д м і л а
І це скандальце, грамадзянін! Ясна?!

Ц і м ч у к
Таварыш Мяснікоў, махнуць?

М я с н і к о ў
Не трэба,
Я вас прашу пакінуць нас адных.

Ц і м ч у к
Шкада, я паказаў бы гэтай кралі!
(Выходзіць.)

М я с н і к о ў
Дык хто ж стаіць за вамі, Віскаваты?
Рабінін, значыць. І, відаць, Балугеў?
А я ўсё думаю і не рашу:
Адкуль у вас такі напор узяўся?

Л е ш ч ы ц
Вы не жартуйце, пане дабрадзею.

К а ц м а н

Вы узурпатары, вы самазванцы!

М я с н і к о ў

Чаго ж вы хочаце, панове «дэмакраты»?

В і с к а в а т ы

Вы захапілі ўладу пезаконна.

Р а б і н і н

І вы павінны адмяніць загад.

М я с н і к о ў

Не будзе так!

Убягае В а р а п о в і ч.

В а р а п о в і ч

Таварыш Мяснікоў,
Здымаюць нашы каравулы.

М я с н і к о ў

Хто?

(Кідаецца да тэлефона.)

Р а б і н і н

Не клапаціся, провад перарэзан,
І горад у маіх руках. Мяркую,
Што вы цяпер адменіце загад?

В і с к а в а т ы

Я патрабую гэтага!

М я с н і к о ў

Дарэмна:

Мы нашага загаду не адменім.

Р а б і н і н

Адменіце.

Убягае А з о р ы ч.

А з о р ы ч

Таварыш Мяснікоў,
У горадзе з'явіліся казакі,
На плошчы выстаўлены батарэі...

Р а б і н і н

Калі загад не будзе скасаваны,
Я разнясу не толькі ваш Савет...

А з о р ы ч
А зорыч цяпер толькі заўважыў усіх прысутных і зразумеў становішча. У голасе яго з'ўляецца горкая і злая іронія.

А з о р ы ч

А, гэта вы, Рабінін! Нават з войскам?!
Вы любіце з такімі ваяваць!..

В і с к а в а т ы

Начальнікам над войскам буду я.

А з о р ы ч

Які з цябе начальнік, баязлівец!
Табе каб хутарок, курэй выводзіць...
Эх, сволачы! Прадажныя найміты!
Тапчыце, подленькія вашы душы,
Тапчыце рэвалюцыю, казяўкі!

В і с к а в а т ы

Ну, ведаеце, гэта ўжо залішне!..
Апошні раз: мы патрабуем здацца!

А з о р ы ч

Рэвалюцыійны Мінск не можа здацца!

В і с к а в а т ы

Мінск рэвалюцыі не вырашае,
А вырашаюць Піцер і Масква.

Р а б і н і н

І калі вы не пойдзеце на здачу,
Я рушу войска на Маскву і Піцер.

М я с н і к о ў

Якія ж ставяцца умовы здачы?

В і с к а в а т ы

Зняць неадкладна вашы каравулы,
Рэвалюцыійны Мінскі полк раззброіць
І цалкам перадаць уладу нам.

М я с н і к о ў

Це, мы гатовы весці з вамі перамовы,
Калі і Камітэт выратавання
Не будзе пасылаць і прапускаць
Часцей на Петраград і на Маскву.

Р а б і н і н

На гэтыя умовы мы не згодны.

М я с н і к о ў

Ну, што ж, мы вымушаны будзем біцца.

В і с к а в а т ы

Таварышы, да згоды. Мне здаецца,
Што папярэдне можна пункт прыняць...
З умоваю, што і Савет таксама
Не будзе з фронту выклікаць часцей.

М я с н і к о ў

Ну, што ж, мы на такіх умовах можам
Паслаць два чалавекі ад Савета
Для падпісання канчатковай згоды.

Р а б і н і н

І мы даем на гэта вам гадзіну.

В і с к а в а т ы

Размовы нашы скончаны на гэтым.
Прашу за мною, члены камітэта.
Прадстаўпікі камітэта выходзяць.

А з о р ы ч

Алёша, як жа так?

М я с н і к о ў

А што ж рабіць?

А з о р ы ч

Здавацца? Ім? І ты сур'ёзна?

М я с н і к о ў

Так.

Ідзі, Марына, перадай людзям,
Няхай снакойна здымуць каравулы.

В а р а н о в і ч

Я не пайду, таварыш Мяснікоў,
Калі б не вы казалі, я лічыла б,
Што гэта здрада.

А з о р ы ч

Гэта горш яшчэ!
Ты прапануеш мірна здаць уладу,
Заваяваную крывёй народа.
І здаць каму? — Буржуям і панам!
Такім памешчыкам, як сам Рабіцін,
Або такім падпанкам, як Яноўскі.
Не, я з табой не згодны.

В а р а н о в і ч

Я таксама.

М я с н і к о ў

А што ж вы прапануеце рабіць?

А з о р ы ч

Змагацца да апошняга байца!
За намі фронт...

М я с н і к о ў

За намі, ды далёка.

Пакуль адтуль паспее дапамога,
Мінск разаб'юць, падымуць часці
І рушаць на Маскву і Петраград.
Ты разумееш? Трэба ратаваць
У першую чаргу Маскву і Петраград.

А з о р ы ч

Няшчасны лёс, няшчасны мой народ!

М я с н і к о ў

Ідзі, Марына.

В а р а н о в і ч

Добра, я пайду. *(Выходзіць.)*

М я с н і к о ў

А па дарозе Званскую пакліч.
Пакуль мы будзем весці перамовы,

Патрэбна тайна выехаць на фронт,
Узняць рэвалюцыйныя палкі
І, перш за ўсё, прыслаць бронецягнік.

А з о р ы ч

Дык што ты на мяне глядзіш пыталына?

М я с н і к о ў

Заданне вельмі труднае, Тарас.

А з о р ы ч

Заданне партыі не можа быць
Ні трудным, ні цяжкім, Алёша.

М я с н і к о ў

Я ведаю, але цяпер яно
Амаль што раўназначна смерці.
Калі ты пападзешся ў рукі контры,
Мы заступіцца за цябе не зможам.
Ты дзейнічаеш сам і за сябе.

А з о р ы ч

Не бойся, я ім поваду не дам,
Каб затапіць крывёй народа Мінск.

Уваходзіць З в а н с к а я.

З в а н с к а я

Дазволіце зайсці?

М я с н і к о ў

Прашу, прашу.

З в а н с к а я

Вы клікалі?

М я с н і к о ў

У нас ёсць просьба.

У земстве рамантуюцца машыны.

Вы можаце паслаць адну на фронт?

З в а н с к а я

Я дакументы выпісаць магу...

М я с н і к о ў

А болей нам нічога і не трэба.

Шафёра мы свайго аформім, самі...

Вы пасядзіце тут, я зараз буду.
(Выходзіць.)

З в а н с к а я
Тарас, а хто з машынай едзе?

А з о р ы ч
Я.

З в а н с к а я
І гэта небяспечна?

А з о р ы ч
Не!.. Не вельмі.

З в а н с к а я
Ты мне піколі не гаворыш праўды.

А з о р ы ч
Бо ты яе ўжо ведаеш.

З в а н с к а я
Аб чым?

А з о р ы ч
Аб тым, што я люблю цябе, люблю!
І гэтай праўдай, вечнай і нязменнай,
Я жыў, жыву і з ёю і памру.

З в а н с к а я
Каханы мой, не гавары пра смерць.
Калі ты будзеш верыць у жыццё
І будзеш помніць, што цябе чакаюць...
Ты вернешся...

Уваходзіць Мяснікоў.

Мяснікоў
Ну вось, усё гатова.
Бяры дакумент і бывай, мой друг.

А з о р ы ч
Бывай, Алёша. Да спаткання, Ксеня.

З в а н с к а я
Бывай і помні, што цябе чакаюць.

М я с н і к о ў

Ад поспехаў тваіх залежыць лёс
Не толькі горада, а ўсёй краіны.
Калі Масква і Піцер перамогуць,
Дык пераможа й Мінск. Святло з усходу
Залье сваім праменнем цэлы свет.

Малюнак дзевяты

Пасажырская зала першага класа на Віленскім вакзале ў Мінску. Проста перад гледачом на перон выходзяць два паўкруглыя высокія акны, а злева ад іх такія ж паўкруглыя і пачалову шклянныя дзверы. Другія дзверы, у правай сцяпе залы, вядуць у пакой дзяжурнага на станцыі, а трэція, у левай сцяпе,— у вестыбюль вакзала. Зала абсталявана па-вакзальнаму казённа. Але ў прасторным кутку, паміж дзвярыма на перон і дзвярыма ў пакой дзяжурнага, простая цвёрдая мэбля і пара мяккіх крэслаў расстаўлены так, што яны ўтвараюць даволі ўтульную, асобную ад усёй залы мясціну. У зале пуста і ціха. Толькі каля дзвярэй на перон сядзіць адзінокі дзядзька Хораш, ды за сцяной, у пакой дзяжурнага, бесперапынку стукоча тэлеграф.

Х о р а ш

Крычалі, плакалі, раўлі, і вось —
Як вымерла! Адно без перапынку
І дзень і ноч стукоча тэлеграф.
Нядобрым скончыцца такая ціш...
*(Падыходзіць да дзвярэй дзяжурнага пакоя.
Прыслухоўваецца да работы апарата і
ўголас чытае па тэлеграфнай азбуцы.)*
Э-ша-эл-о-эн-ы... Э-ша-ло-ны...
Эм-эс-ка-вэ... Ма-скве... Чэ-тэ-вэ-тэ.
Чэ-тэ-вэ-тэ?... Не разумею. Глух.
Не чую ўжо. А пекалі ў салдатах
Нядрэнны быў тэлеграфіст. А-дэ...

Уваходзіць З в а н с к а я.

Х о р а ш

А вам куды, паненка?

З в а н с к а я

На перон.

Х о р а ш

Няможна, забаронена.

З в а н с к а я
Скажыце,
А з фронту будуць цягнікі сягоння?

Х о р а ш
Хто ведае, цяпер няма раскладу.

З в а н с к а я
(садзіцца ў задуме на лаўку).
Хоць бы якая вестка ад яго!

Уваходзяць Мяснікоў і Высокаў. Званская
кінулася да Мяснікова.

Таварыш Мяснікоў!

М я с н і к о ў
Вы тут ізноў?
Ідзіце, вам не месца тут. Ідзіце...

Праводзіць Званскую да выхада.

В ы с о к а ў
Дзе Баравы?

Х о р а ш
З Язэпам.

В ы с о к а ў
Пазавіце.

Х о р а ш выходзіць на перон і вяртаецца адтуль з
Баравым і Макейчыкам.

В ы с о к а ў
Ну, што чуваць?

Б а р а в ы
Усё ў парадку.

Піводзін эшалон на гэты час
Не быў адпраўлены.

М я с н і к о ў
А тыя два?

М а к е й ч ы к
Затрыманы абодва сёння ў Оршы.

М я с н і к о ў

Трымайцеся, таварышы. Ад нас
Залежыць вельмі шмат.

В ы с о к а ў

Калі стрымаем,
Не пусцім на Маскву і Петраград
Часцей контррэвалюцыі адгэтуль,
Аўксенцьевы і Гоцы задыхпуцца,
Мы скруцім Камітэт выратавання.

М я с н і к о ў

А мы пакуль што будзем і далей
Зацягваць з імі перамовы
І падымаць на іх Заходні фронт.
Час перамогі блізка. Гарнізон
Штодзень становіцца на бок Саветаў.
Калі ж мы атрымаем помач з фронту —
Рабініным і Віскаватым смерць.
Трымайцеся.

М а к е й ч ы к

Таварыш Мяснікоў,
Рабочыя чыгункі не здадуцца.

Б а р а в ы

І першы Мінскі полк таксама.

М я с н і к о ў

Дзякуй.

Калі якія здарацца падзеі,
Паведамляйце неадкладна.

Б а р а в ы

Добра.

Мяснікоў і Высокаў выходзяць.

М а к е й ч ы к

Ты, Хораш, чуў? Глядзі, суседзе мой.

Х о р а ш

Не бойся, я гляджу, Язэп, гляджу.

М а к е й ч ы к

Пайшлі, таварыш Баравы.

Б а р а в ы

Пайшли.

Макейчык і Баравы выходзяць.

Х о р а ш

Чацвёрты дзень на лініі застоі.

От нехрысці, няма на іх кашца!

Уваходзяць Віскаваты і Рабінін у суправа-
джэнні дружыніці на чале з Кучынскай.

Р а б і н і н

Любой цаной саставы трэба рушыць.

Бяснечнасць ваша можа загубіць.

Найболей верныя палкі і тыя

Становяцца на бок большавікоў.

В і с к а в а т ы

Я пакажу ім, сукіны сыны!..

З пакоя дзяжурнага выбягае з тэлеграмай Яноўскі.

Я н о ў с к і

Іван Ігнатавіч, дэпеша з Стаўкі.

В і с к а в а т ы

Чытай! *(Садзіцца ў крэсла.)*

Я н о ў с к і

(чытае).

Усерасійскі Камітэт

Выратаванню бацькаўшчыны нашай

Звяртаецца да арміі і просіць

Прыслаць хоць па адным палку пяхоты.

Любымі сродкамі і неадкладна

Даставіць часці ў Гатчыну і Лугу.

Уся адказнасць за невыкананне

Падзе на вас.

В і с к а в а т ы

А хто падпісан там?

Я н о ў с к і

Падпісан Керанскі, Аўкселцьеў, Гоц.

В і с к а в а т ы

Пара настала. Дзейнічай, Рабінін.

Бяры адданных, верных нам салдат
І — з богам!

Р а б і н і н

Слухаю. (*Выходзіць.*)

В і с к а в а т ы

А ты, Яноўскі...

Што там за гоман?

Л ю д м і л а

Прозяцца да вас.

В і с к а в а т ы

Пусці!

Уваходзяць пані Вайпіловіч,
Лешчыц, Кацман.

В а й п і л о в і ч

Шапоўны пане Віскаваты!

Я выязджаю з горада, і я
Прашу дазволіць мне сказаць два словы.
У гэты грозны час выпрабаванняў
Расія ўся глядзіць на вас з надзеяй.
Няхай жа вам дапамагае бог
У вашым подзвігу ў імя Радзімы.

В і с к а в а т ы

Як некалі вядомы князь Пажарскі,
Я на сябе бяру цяжар улады
Не для ўзвышэння самаго сябе.
Але за нажаданні вашы, пані,
Я шчыра дзякую.

Уваходзяць Балусеў і Даўнарскі.

Б а л у с е ў

Што тут за мітынг?

В і с к а в а т ы

Даруйце, генерал!

Б а л у с е ў

Рабінін тут?

Паклічце.

В і с к а в а т ы
Ёсць! Рабінін!

Р а б і н і н

Я.

(Выходзіць з дзяжурнага пакоя.)

Б а л у е ў

Антон Міхайлавіч, ратуйце справу.
З раз'езда Хвосва ў кірунку Мінска
Ідзе бронецягнік.

Р а б і н і н

Не можа быць!

Там нашы афіцэры.

Б а л у е ў

Афіцэры

І машыніст арыштаваны.

В і с к а в а т ы

Жах!

Б а л у е ў

Цягнік вядзе фельдфебель-бальшавік.

В а й н і л о в і ч

Ой, божа мой! Ён зараз будзе тут.
(Выбягае.)

Р а б і н і н

Без панікёрства! Члены камітэта,
Насустрач трэба выслаць дэлегатаў
І што б там ні было цягнік спыніць.
Хто згодзен выехаць?

Я н о ў с к і

Я не прамоўца.

В і с к а в а т ы

Няма такіх? Тады, як старшыня,
Я буду прызначаць. Вінцэнты Лешчыц...

Л е ш ч ы ц

Чаму, мой пане дабрадзею, я?
З бальшавікамі трэба гаварыць

Не словам, пане мой, а кулямётам.
Але, калі патрэбна, я паеду.

В і с к а в а т ы
Таварыш Кацман? Вы?

К а ц м а н
Калі паедуць...

В і с к а в а т ы
Ну, вось і добра. Возьмеце яшчэ
Двух-трох ваенных членаў і — айда.

Р а б і н і н
Япоўскі, дайце ім дразіну.

Я п о ў с к і
Добра.

Я п о ў с к і, Л е ш ч ы ц і К а ц м а н в ы х о д з я ц ь.

Р а б і н і н
Надзеі мала... Эх, ваяка вы!
Праз вас!

В і с к а в а т ы
Яшчэ не позна. Генерал,
Прашу вас падтрымаць мяне..

Б а л у е ў
А чым?

Калі ў цябе няма падзейных войск,
Дык у мяне тым болей іх няма.
Нядаўна ў штаб з'явіліся салдаты
І нада мной паставілі кантроль.
Я генерал без арміі.

В і с к а в а т ы
Няпраўда!
За намі пойдучь тысячы салдат.
Мяне па ўсім Заходнім фронце знаюць.

Уваходзіць Я п о ў с к і.

Я п о ў с к і
А ў Мінскім гарнізоне — ні адзін.
Пасланых намі зараз дэлегатаў

Арыштавалі нашыя ж салдаты.
Цягнік мінае Фаніпаль.

Р а б і н і н

Ну, вось!

Я н о ў с к і

Цяпер патрэбна цвёрдая рука,
І нават не Аўксенцьева, а Гоца.

Р а б і н і н

Не! К чорту ваша згодніцтва з Саветам!
Дазвольце мне машыну, генерал!

Б а л у е ў

Прашу вас, пан Рабінін, калі ласка.

Л ю д м і л а

Куды, старая качарга? Назад!

Але пакуль Кучынская падбегла да дзвярэй, Хораш
ужо быў на пероне.

Р а б і н і н

Мы выскачым з Даўнарскім па раз'езд,
Развернем рэйкі, узарвём масты
І брапяпоезд пусцім пад адкос.

З перона ўбягаюць Званская і Хораш.

З в а п с к а я

Шалёны вырадак!

Р а б і н і н

А, гэта вы?!

Пазнаеце мяне? Якая радасць

Напісана цяпер на вашым твары!

Прашу, не пакрыўдуйце толькі:

Я разлічуся з вамі да астачы!

За мной, дружыніцы! За мной, казакі!

Мы прыйдзем з перамогаю. За мной!

Усе, апрача Званскай і Хораша, выходзяць. Праз мо-
мант на вуліцы пачулася сірэна машыны, а яшчэ праз
момант пачалася страляніна.

З в а п с к а я

Павезлі смерць і вынішчэнне. Божа!

Няўжо ж цяпер усё?

Х о р а ш

Не галасі.

Я паказаў праз хлопца Мяснікову.
Ён дасць ратунак нейкі, быць не можа!
Пастой... Паслухай вухам маладым:
Ці я не чую, ці стральба заціхла?

З в а н с к а я

Заціхла.

Х о р а ш

То-та ж што, а ты галосіш!
Шкада глядзець на вас, па далікатных.

Уваходзяць Мяснікоў і Ліпавец.

М я с н і к о ў

Ну, як, таварыш Ліпавец?

Л і п а в е ц

Парадак.

Машына загадала доўга жыць.

М я с н і к о ў

А як там у Высокава?

Л і п а в е ц

Няважна.

Казакі не здаюцца.

М я с н і к о ў

Гэта горш.

Ну, што ж, паклічце камандзіраў.

Л і п а в е ц

Ёсць. *(Выходзіць.)*

Х о р а ш

(да Званскай).

Вось бачыш, я ж казаў, паслаў хлопца.

Уваходзяць Мелех, Макарэвіч, Ліпавец і
Варановіч.

М а к а р э в і ч

З'явіліся на вашаму загаду.

М я с н і к о ў

Таварышы, казакі не здаюцца.
Каб забяспечыць цягніку пуці,
Заваяваць іх трэба сілай зброі.
Ты, Макарэвіч, з ротай зоймеш пляц,
Абараняючы вакзал з фасада.
Вы чуць правей, таварыш Мелех.

М е л е х

Ясна.

М я с н і к о ў

А ты, таварыш Вараповіч, злева.
Пайшлі, сябры.

З в а н с к а я

Таварыш Мяснікоў,
Дазвольце мне таксама ўзяць віштоўку.

М я с н і к о ў

Таварыш Мелех, выдаць Званскай зброю!

Усе, апрача Хораша, выходзяць за Мясніковым.

Х о р а ш

А я ізноў адзіл на ўвесь вакзал.
Ані званкоў табе, ані білетаў...
Чакай! Ці апарат, ці страляшкіна?
Не, апарат... І што ён там дзяўбе?

Накіроўваецца ў пакой дзяжурнага, але раптоўна блізкі
стрэл перапыняе яго на паўдарозе.

Цьфу ты, каб ты аглух! Такі ж страляюць.

Рассыпаецца доўгая кулямётная чарга, і ўсё ізноў за-
ціхае, толькі ўсё гэтак жа аднастайна стукае тэлеграф-
ны апарат.

Х о р а ш

Ну, вось і ўсё. А ён дзяўбе, як дзяцел.
А ну-тка гляну, што ты там друкуеш.

Ідзе ў пакой дзяжурнага і праз нейкі момант варочаец-
ца з тэлеграфнай стужкай. Дастае акульяры, сядлае імі
нос і чытае.

«Тэлеграфуем з першага раз'езда.
Бронецягнік ідзе на Мінск. Азорыч».
Пяць кіламетраў засталася. Чулі?

А пу-тка, дзядзька Хораш, дай званок.
Ды зазвані, як не званіў піколі.
Ты абвяшчаеш людзям перамогу.

Выходзіць на перон. Зноў пачынаецца — і вельмі блізка — страляніна. У залу ўбягаюць Віскаваты і Яноўскі.

Віскаваты

Канец!.. Канец, Яноўскі, паным марам!
Давай у горад, тут нам небяспечна.

На пероне чуецца часты і моцны званок. Адначасова з ім у залу ўрываюцца Цімчук, Макарэвіч, Мелех і інш.

Яноўскі

Я гаварыў, што Гоц і толькі Гоц...

Цімчук

Не пераскочыў — не кажы і гоц!

Віскаваты

Назад, Яноўскі! На перон! Сюды!

Кідаюцца да дзвярэй на перон, але адтуль у залу ўрываюцца Баравы, Макейчык і іншыя.

Баравы

А ну, здавайся, контра!

Віскаваты

Паміраю.

(Падае непрытомны ў крэсла.)

Баравы

Эх, і слабыя ж первы ў небаракі.

Уваходзіць Мяспікоў.

Раззброіць іх і вывесці адгэтуль.

Убягае Званская.

Званская

Таварышы, бронцягнік!

Усе

Ура!

У зале збіраюцца рабочыя, салдаты, жанчыны — усе, хто сваім словам і справай каваў перамогу. Людзі кідаюцца да акон і дзвярэй і шырока расчыняюць іх на перон. Увіты зелянінаю і чырвонымі палотнішчамі, цяжка грукаючы коламі, прыходзіць бронецягнік. А з орыч проста цераз акно кідаецца ў абдымкі Мяснікова, Званскай, Высокава — усіх, хто яму трапляецца. Салдаты і рабочыя абдымаюцца і цалуюцца. Высокаў паціскае руку Валашыну.

В ы с о к а ў

Вялікі дзякуй вам, вялікі дзякуй!

М я с н і к о ў .

Таварышы рабочыя й салдаты!

Вы праявілі ў барацьбе за волю

Яшчэ небачаны ніколі гераізм,

І рэвалюцыя перамагла.

Ад гэтых дзён для вольнай Беларусі,

Як і для ўсёй Расіі, наступае

Вялікая эпоха камунізма.

Яе, па шчасце нам і пакаленням,

Адкрыла партыя бальшавікоў,

Вялікі сын і правадыр народа

Таварыш Ленін.

1946—1957 гг.

ЛЯСНОЕ ВОДГУЛЛЕ

Лібрэта оперы ў пяці карцінах

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Андрэй Касцюня.

Ася.

Чапля.

Сашка.

Дзядзька Мядок.

Іван Прыгода.

Насця.

Рэйнаў.

Герман Штэкер.

Эльза.

Нагель.

Прыбында.

Рабочыя, партызаны, калгаснікі.

Нямецкія афіцэры, салдаты, жанчыны.

Дзея адбываецца ў першыя гады

Вялікай Айчынай вайны.

У С Т У П

Светлаю марай і працай стараннай
Ў сэрцах і ў сёлах залечаны раны.
Там, дзе гулі навальніцы вайною,
Нівы сягоння шумяць збажыною,
Пазарасталі травой паляны,
Дзе ваявалі калісь партызаны.
Толькі ўсё рэха яшчэ над лясамі
Скрозь адклікаецца іх галасамі.
Крыкне дзяўчынка ад радасці: — Квет-ка!
Голас адказвае знекуль: — Разведка...
— Што за разведчыкі? Дайце ж вы рады!
Зноў жа тут голас той: — З трэцяй брыгады!
— З трэцяй брыгады? Дык дайце а-рэ-хаў!
Тут прызнаецца, што ён — толькі рэха.
Не замаўкае яно над лясамі,
Гутарыць нам партызан галасамі.
Кажуць, што гэтае водгулле ў пушчы
Кіпуў калісьці камбрыг неўмірушчы.
Я раскажу вам аб гэтай прыгодзе
Так вось, як сам я пачуў у народзе.

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

Прасторныя пакоі з адкрытай верандай у сад. Вечар зала-
той восені. На веранду адчынены дзверы. У змроку каля
веранды час ад часу з'яўляецца постаць вартавога немца.
У пакоях балююць нямецкія афіцэры і жанчыны.

Х о р н е м ц а ў

Ад поўначы на поўдзень,
Ад захаду на ўсход
Мы ўсю Еўропу пройдзем,
Мы пройдзем свет за год.

Кліч арыўца просты:
Кроч няспынна далей!
Дранг нах Вэстэн,
Дранг нах Остэн,
Дэйтшлянд юбер алле!

Мы — выбраная раса
Для ўцех і барацьбы,
Мы ўсёй зямлі акраса,
А іншыя — рабы.

Кліч арыўца просты:
Бі, знішчай, як хваля!
Дранг нах Вэстэн,
Дранг нах Остэн,
Дэйтшлянд юбер алле!

Нам суджана прыродай
Над светам панаваць,
А іншыя народы
Павінны працаваць.

Кліч арыўца просты:
Цвёрды будзь без жалю!
Дранг нах Вэстэн,
Дранг нах Остэн,
Дэйтшлянд юбер алле!

Р э й н а ў
Цудоўна! Добра! Вельмі гут!
Не чуў такіх я сневаў тут.
Цяпер бы, Эльза, штось такое,
Вясёлае і маладое.

Э л ь з а
Наш мілы Штэкер, пан Рэйнаў,
Адну такую песню склаў.

Р э й н а ў
Прашу, паслухаю з ахвотай.

Х о р н е м ц а ў
Падайце поты, дайце поты!

Ш т э к е р
Як мы былі ў Афінах,
Я меў для адначынку
Тапклявую,
Чарпявую,
Вясёлую дзяўчынку.

Яе ў мяне аднойчы
Адбіў пачальнік бравы:
Дурэючы,
Шалеючы,
Застрэліў для забавы.

Навучаны бядою,
Я ў Празе ўзяў другую:
Маўклівую,
Жахлівую,
Панурую такую.

Яе ў мяне праз месяц
Салдаты надчанілі:
Смуткуючы,
Сумуючы,
На дрэве задавілі.

Прыйшлі мы у Расію,
Я думаю, гадаю:
Дзябёлую
Ці кволую
Ў Расіі накахаю.

Не жыць, відаць, мне ў шчасці,
Хоць будзе іх і дзесяць:
І шумную,
І сумную —
Усіх іх тут павесяць.

Р э й н а ў
Дасціпна! Весела як след!
Як там апошні ў вас куплет?
А ну, давайце грывнем хорам.

Х о р п е м ц а ў
Прыйшлі мы у Расію,
Я думаю, гадаю:
Дзябёлую
Ці кволую
Ў Расіі накахаю.

Не жыць, відаць, мне ў шчасці,
Хоць будзе іх і дзесяць:

І шумную,
І сумную —
Усіх іх тут павесяць.

Р э й н а ў
Калі б такое весялосці
Паддалі мне у маладосці,—
Я нежывы пайшоў бы ў скокі.

Э л ь з а
О шэф, мой валадар высокі!
А што, як Эльза заспявае,
Што шэф і зараз не ўтрывае?

Р э й н а ў
Тады ён з Эльзаю танцуе.
Спрабуйце, Эльза.

Э л ь з а
Паспрабую.
Што такое бліц-вайна —
Вам усім вядома:
Муж на фронце, я адна
Засталася дома.

І ці вернецца, ці не
Гаснадар дахаты,
Абавязак мой з мяне
Ўсё адно не зняты.

Покуль мілы будзе біць
Ворага заўзята,
Я павінна нарадзіць
Новага салдата.

Хто ж паможа мне, сябры,
Маладой салдатцы,
Калі кожны, як стары,
Будзе адмаўляцца?

Мне здаецца, на вайне
Найстарэйшы ў чыне
Мусіць першы і ўдвайне
Намагаць жанчыне.

І мой шэф павінен сам
Маладым даць прыклад.
Я не думаю, што вам
Гэта будзе прыкра.

Ды нашто гадаць цяпер,
Як там справа будзе?!
Вас за добры ваш намер
Строга не асудзяць.

Р э й н а ў
Што ж, калі так — дык я для вас
Танцюю абяцаны вальс.

Немцы танцуюць. Пад канец танцаў уваходзіць На-
гель і штосьці паціху дакладвае Штэкеру. Штэ-
кер шпарка падыходзіць да Рэйнаў.

Ш т э к е р
Да вас з'явіўся інжынер Касценя.
Яго патрэбна зараз жа прыняць.

Р э й н а ў
Прыйшоў? Вядзіце, Нагель, я гатоў.
Прашу, панове, у другі пакой.

Г о с ц і выходзяць. З другіх дзвярэй уваходзіць Ка-
сценя. Праз увесь час яго размовы з Рэйнаў за сцэ-
наю чуваць песні палонных дзяўчат.

Х о р п а л о н н ы х д з я ў ч а т
Сталі над краем цёмных пачы.
Горкі і страшны лёс наш дзявочы.

Гвалтам забраўшы светлую долю,
Ворагі гоцяць нас у п'яволю.

Скончаны нашы спевы, гулялкі,
Мы — палапялкі, мы — катаржанкі.

Марна штовечар маці старая
Нас на вячэру дома чакае.

Цяжка ступаем мы па тасцінцы,
Следам за намі крочаць чужыніцы.

Звязаны рукі, зрэзаны ногі,
Нам не вярнуцца з дальняй дарогі.

Толькі ніколі ў сэрцы не згіне
Памяць аб нашай любай краіне.

Мы не забудзем роднае вёскі,
Нашага неба, нашай бярозкі.

Вобраз радзімы днямі й начамі
Будзе заўсёды перад вачамі.

К а с ц е н я

Вітаю, пане шэф! М'яне да вас
Прыслалі вашы людзі з біржы працы.
Я — інжынер Касценя. Быў раней
Начальнікам тутэйшага дэпо.
Зусім нядаўна я уцёк з-пад Вязьмы,
Куды мяне пры вашым наступленні
Загналі бальшавіцкія салдаты.

Р э й н а ў

А сам вы не былі бальшавіком?

К а с ц е н я

Я — толькі інжынер, а не палітык.

Р э й н а ў

Чаму ж вы памагалі ім вывозіць
Станкі, абсталяванне і маёмасць?

К а с ц е н я

Я змушан быў выконваць іх загад,
Іначай бы мяне арыштавалі,
І я не змог вярнуцца б у дэпо.

Р э й н а ў

Чаго ж вы хочаце цяпер ад нас?

К а с ц е н я

Хачу мець працу там, дзе болей плацяць.
Мяркую, вы ацэніце мяне
І будзеце плаціць мне па заслугах.

Уваходзіць Э л ь з а.

Э л ь з а

Даруйце, пане шэф, я на хвілінку.
Без вас у зале страшная нуда,

А ў вашым лагеры спяваюць дзеўкі,
Распарадзіцца прывесці іх сюды.

Рэйнаў

Што за цікавасць вам да нудных спеваў?

Эльза

Я загадаю пець ім весялей.

Рэйнаў

Нічога тут вясёлага няма.

Усё папурае, як хмарны дзень,—

І людзі, і зямля, і нават спевы...

Агідны край! Вы згодны, інжынер?

Касценя

Дзе чалавек радзіўся, там і міла.

Эльза

А вы таксама мілы. Праўда, шэф?

І я з такімі мілымі людзьмі

Гатова палюбіць і нудны край.

Рэйнаў

Пакіньце, Эльза, жартаваць!

Эльза

Не злуйце.

Пайдзіце загадайце вашым слугам

Прывесці з лагера дзяўчат, і я

Пакіну вас з прыгожым інжынерам.

Рэйнаў

Мы вас разбалавалі, Эльза. Пойдзем,

А вы мяне хвілінку пачакайце.

Рэйнаў і Эльза выходзяць.

Касценя

Якая жудасная песня! Стогны,

І слёзы матчыны, і крык дзяцей,

І кроў ахвяр я чую ў гэтай песні,

А ім, цямецкім вылюдкам і злыдням,

Яна — пустая забаўка, гульня...

О, калі б мне далі каця і шаблю,
Як радасна я сек бы ім галовы!..
Але мне іншая прыпала доля,
І я павінен лашчыцца, цярпець,
Маўкліва зносіць крыўду і абразу.

Ну, што ж!

Усё сцярплю — пагарду і знявагу,
Дзеля цябе, мой родны край!
Калі ж, не дасягнуўшы мэты, злягу —
Бязлітасна не дакарай.

Я бачыў скрозь уласнымі вачыма
Тваю няволю, боль і гнеў,
І я, краса мая, мая Радзіма,
Не вытрываў і не сцярпеў.

Я сам прыйшоў да іх, у кут звярыны,
Каб люта помсціць за цябе,
За кожную тваю дачку і сына,
За любую і за сябе.

Мне ў твар плююць, як подламу сабаку,
Я шчыльна зубы сашчаплю
І выцерплю, пакуль ім у «падзяку»
Усё, што здумаў, не зраблю.

Я вынесу пагарду і знявагу
Дзеля цябе, мой родны край!
Калі ж, не дасягнуўшы мэты, злягу —
Бязлітасна не дакарай.

Уваходзіць Рэіпаў.

Рэіпаў

Ітак — вы хочаце да нас на працу?
Ну, што ж, магу пакуль прызначыць вас
Начальнікам над рускаю брыгадай.
Прымусяце рабочых працаваць,
І я праз тыдзень дам вам павышэнне.
Калі ж за вамі дрэннае заўважу —
Вы ад мяне спагады не чакайце.
Размова скончана. Ідзіце. Нагель!
Вядзі сюды дзяўчат і кліч гасцей.

Касця

А колькі будуць мне плаціць за гэта?

Рэйнаў

На першы раз дадзім вам марак дзвесце.

Касценя

Я думаю, што гэта ў тыдзень.

Рэйнаў

Што?!

Вы хочаце мець восемсот у месяц?

Не, мой шапоўны, гэта многавата.

Але калі вы будзеце старацца,

Праз нейкі час дадзім вам трыста марак.

З суседняга пакоя выходзяць госці. Праз другія дзверы салдаты ўганяюць патоўп зняволеных дзяўчат.

Касценя

Да пабачэння, пане шэф!

Рэйнаў

Бывайце!

Эльза

Вы не застаецеся? О, нядобры!

Калі ж мы з вамі ўбачымся ізноў?

Я так цікаўлюся усім тутэйшым,

Што мне патрэбна бачыцца часцей.

Касценя

Я вас запэўніваю, ффрау Эльза,

Што мы... сустрэнемся!

Эльза

Да пабачэння!

Падносіць для нацалунка руку. Касценя цалусе, накіроўваецца да дзвярэй. Пры выхадзе ён твар у твар сустракаецца з Асяй.

Ася

Андрэй?! Чаго ты тут?

Касценя

Нічога... Так...

Ася

Не, ты скажы.

К а с ц е н я

А вам якая справа?
Дазвольце выйсці!
(*Выходзіць.*)

А с я

Божа, што я чую?
Ах, баязлівец! Кланяцца прыходзіў!
Руку лізаў паганай гэтаі дзеўцы!

Р э й н а ў

Ну, маладзіцы, заспявайце песню.

Э л ь з а

Але вясёлую — я сумных не люблю.

А с я

У нас няма прычыні для весялосці.

Э л ь з а

Нічога не паробіце — вайна,
Даводзіцца быць лютым і суровым.

Н а с ц я (*з дзіцем*).

А чым жа вінавата гэтае дзіця,
Што вы яго марнуеце таксама?
Якую крыўду вам яно зрабіла,
Няшчаснае малое немаўлятка?
О божа, божа, злітуйся над ім!
Не шчасця я ў цябе яму прашу,
А я прашу хутчэйшай толькі смерці.

Э л ь з а

Якія пудныя папевы! Слухай,
Цябе мы з дзіцем можам адпусціць.
Але няхай тады твае сяброўкі
Спяваюць мне, пакуль я не засну.

А с я

А вы адпусціце?

Э л ь з а

Адпусцім. Праўда, шэф?

Х о р д з я ў ч а т

Ах, адпусціце, пане, адпусціце!
Што хочаце рабіце з намі ўсімі,
Не мучце толькі бедную жанчыну,
Дазвольце выратаваць ёй дзіця.

Р э й н а ў

Эй, Пагель! Выведзі жанчыну вон!

П а с ц я

Сястрыцы, Ася, дзякуй вам за ласку.
Бывайце, любыя, бывайце жывы!

П а г е л ь в ы в о д з і ц ь П а с ц ю.

Ш т э к е р

Ну, вось вам, Эльза, прыклад іх падзякі,
Не нам, а ім яна яе сказала.
Не даспадобы мне такі парадак.

Р э й н а ў

Пан Штэкер кажа праўду, Эльза.
Я думаю, нара і пачынаць.

Э л ь з а

Ну, што ж вы маўчыце? Спявайце! Чуеш?

А с я

Вы што? Вы думаеце і напраўду,
Што мы сабраліся спяваць вам песні?
Што станем перад вамі на калені
І папаўзём, як інжынер Касценя?!

Р э й н а ў

Ого! А ты, дзяўчына, з аганьком!

А с я

Вы заняволілі наш родны край,
Вы знішчылі багацце і красу,
Вы закавалі нас у ланцугі.
Цяпер вам хочацца залезці ў сэрца
І растаптаць яго таксама? Не!

Ш т э к е р

Даволі! Змоўкні!

Р э й н а ў

Пачакайце, Штэкер.
Няхай гаворыць. Ну, кажы далей!

А с я

Мы вольнымі радзіліся,
Мы вольнымі памром,
А вольнаму не боязна
Развітвацца з жыццём.

Над нашымі магіламі
Не вырасце драсён,
Не будзе сны дзявочыя
Душыць людскі праклён.

Спагадлівымі словамі
Успомняць людзі нас,
Што мы душой свабодныя
Былі і ў смертны час.

Р э й н а ў

Цяпер нам ясна, хто ты ёсць такая...
Узяць яе!

Э л ь з а

Узяць і закаваць!

А с я

О, не! Мяне жывою вам не ўзяць!

Кідаецца на веранду і знікае ў садзе. Вартавы страляе.

Р э й н а ў

Злавіць!

Э л ь з а

Злавіць!

Н е м ц ы

Павесіць!

Ш т э к е р

Спакайней!

Ад Штэкера піводная дзяўчына
Яшчэ ніколі не ўцякала. Пагэль!

Дзяўчыну зараз жа злавіць і заўтра
Прывесці рана да мяне на допыт.

Рэйнаў

А гэтых — вон! У карак выгнаць! Вон!..

Дзяўчат выганяюць.

Рэйнаў

О, д'ябальскае племя!

Эльза

Пане шэф,

Навошта вам дарэмна хвалявацца.

Давайце будзем піць і тапчаваць.

Іграе музыка. Немцы танцуюць.

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Праз паўгода пасля падзей першай карціны. Ранняя вясна. Пляцоўка перад чыгуначным дэпо. У будынак шырока адчынены дзверы. Навокал тунаюць нямецкія вартавыя. Сашка, тулячыся ад іх, кагосьці выглядае.

Сашка

От чортавы нямецкія спрунжыны,

Так акуратна ходзяць, як гадзіннік!

Ну, як кажа тут пагутарыць з Касцenenем?

Ша! Нехта быццам бы ідзе. Здаецца — ён.

Уваходзіць Касцененя. Сашка, аглянуўшыся, падлятае да яго.

Сашка

Дазвольце далажыць, пан інжынер?

Касцененя

Не месца, Саша.

Сашка

Вельмі пільна трэба.

Касцененя

Што сталася? Не выканаў задання?

С а ш к а

Заданне выканалі: эшалон
Да фронту не дайшоў.

К а с ц е н я

У чым жа справа?

С а ш к а

Учора ў горадзе хадзіла Ася.

К а с ц е н я

Ізноў? Што за бяспечная натура!
Яе ж чакае верная пагібель!

С а ш к а

Вам трэба з ёю пейк пагаварыць.

К а с ц е н я

Ты ведаеш, што гэта немагчыма:
Пра Асю немцы помняць і дагэтуль;
Калі мяне заўважаць разам з ёю,
На нас падзе таксама падазронасць.
Ты чуеш, Сашка?

С а ш к а

Чую, камандзір.

К а с ц е н я

Дык вось: зрабі ўсё, што толькі можна,
І выпраў Асю зараз жа за горад.

С а ш к а

Я настаяюся...

К а с ц е н я

Ціпэй! Ідуць...

Паказваецца Нагель; уваходзяць рабочыя: Чан-
ля, Мядок, Прыгода і іншыя. Касценя пры-
кідваецца сярдзітым і разгневаным.

К а с ц е н я

Я прывучу вас да нямецкага парадку!
На лініі штодзень ірвуцца паравозы,
Дэно не наспявае іх рамантаваць,
А вы мне жарты строіце. Маўчаць!

На крык надбягае Нагелъ.

Нагелъ
Цурык Цурык!

Касценя

Прабачце, пане Нагелъ,
Я хлонцу аддаю загад, а дурань
Піак не зразумее.

Нагелъ

Бітэ! Гут!

Касценя і Нагелъ выходзяць.

Дзядзька Мядок
Во, брат, граза!
А злосці — поўны косці!

Чапля

А як ім не злавацца,
Як немцам добрым быць —
Чыгунак шмат, а войска
Пяма на чым вазіць!

І рэйкі ёсць, і шпалы,
Хапае і калёс,
Ды ўшыліся бацылы
У кожны паравоз.

І што з імі такое, —
Ніхто не разбярэ:
Ляціць, шыпіць і раптам —
Калёсы задзярэ.

Над паўшым без прычыны,
Без славы, без пары —
Бядуюць і вядзьмараць
Нямецкія майстры.

Абмацаюць, правераць
І рэбры і путро,
На погі зноў паставяць,
Ды ўсё не на дабро.

Адзін адрамантуюць,
А гэтым часам пяць
За першым пераездам
Разбітыя ляжаць.

Дык як тут не злавацца,
Як немцам добрым быць —
Чыгунак шмат, а войска
Няма па чым вазіць!

М я д о к
Ах, малайчына, Чапля, маладзец!
Павесяліў перад работай добра.

П р ы г о д а
Не весяліцца нам, а плакаць трэба:
Касцепа ліжа подлым немцам рукі,
А паміж нас не знойдзецца нікога,
Хто плюнуў бы яму хоць раз у твар.

М я д о к
Хто ведае, што думае Касценя?
І ў яго можа сэрца збалела
За краіну сваю і народ.

П р ы г о д а
Не, няволя яму не да дзела,
Ён не ведае нашых нягод.

М я д о к
Хіба ён не між намі радзіўся,
А ці жыў не між намі ўвесь час?

П р ы г о д а
Ён з пагардай ад нас адступіўся,
Што яму, інжынеру, да нас!

М я д о к
Што ж, мяняюцца людзі часамі,
Ды Касценя не з гэтых хлапцоў,—
Быў заўсёды ён некалі з намі,
З намі будзе заўсёды ізноў.

П р ы г о д а
Так, мяняюцца людзі часамі,
І Касценя з такіх жа хлапцоў:

Можа, некалі быў ён і з намі,
Ды ніколі не будзе ізноў.

П е р ш ы х о р

Мядок гаворыць вельмі слухна:
З Касцёнем можна жыць нам дружна.

Д р у г і х о р

Прыгода кажа вельмі слухна:
З Касцёнем нельга жыць нам дружна.

Д в а х о р ы р а з а м

Даволі спрэчак, час пакажа:
Ці ваша праўда, а ці паша.

Уваходзяць Рэйнаў і Касцёня.

Р э й н а ў

Вы лішне бесклапотны, гер Касцёня,
І мала іх ганяеце: рабочы
Павінен быць заўсёды пры станку.
Ну, што ж вы стаіце. Арбайтэн шнэль!
На працу! Марш на працу, донпэрвэтар!

Салдаты заганяюць рабочых у дэпо.

Р э й н а ў

Чатыры паравозы, гер Касцёня,
Павінны быць гатовы неадкладна.
Я не магу праз вас цярпець вымовы.

К а с ц ё н я

Я вас яшчэ ніколі не падводзіў,
Не падвяду і сёння, пане шэф.

Р э й н а ў

Прашу вас вельмі, гер Касцёня, бітэ.

Выходзіць.

К а с ц ё н я

Відаць, не ведае пра новы выбух.
Дазнаецца — такі падыме лямант,
Які заўсёды мне гучыць, як песня.
Гэй, адлучыся, Чапля, на хвілінку!
Падызем зараз жа з табой на склад.

Касценя і Чапля выходзяць. Павольна і мерна
абходзіць дэпо нямецкі вартавы. Калі ён знікае за бу-
дынкам, баязліва аглядаючыся, уваходзіць Ася.

Ася

Знаёмыя і родныя сцяжынкі...
Як часта я хадзіла тут з Андрэем!
О, дні шчаслівага кахання!
Вы ўсталі зноў перада мной:
Я помню нашыя спатканні
Над ціхай цёмнаю ракой.

У ёй на дне гарэлі зоры,
Драмалі дрэвы ўглыбіні,
А за ракою на прасторы
Спявалі травы ў цішыні.

Ён гаварыў мне словы ласкі,
І мне здавалася парой,
Што ён прыйшоў з прыгожай казкі,
Прышоў пагутарыць са мной.

Яго размовы, быццам чары,
Мне павявалі дзіўны сон;
Мяне на крыллях неслі мары
Да радасных, шчаслівых дзён.

Не дачакалася я шчасця,
Мае жаданае вясны:
Прышлі нягоды і напасці,
Дзявочыя разбілі сны.

Не радасць я ў жыцці пазнала,
А здраду чорную і зло.
Няхай жа гіне пад навалай
Усё, што некалі было.

Канец лятункам і надзеям,
І шчасцю нашаму канец!
Мяне разлучыць з ліхадзеям
Калі не сэрца, дык свінец.

З дэпо выходзіць Сашка і заўважае Асю.

Сашка

Ася? Зноў прыйшла? Чаго ты ходзіш?
Цябе ж і ўдзень і ўночы сочаць немцы.

А с я

Мне ўсё адно. Я не баюся смерці,
Каб толькі мне забіць яго...

С а ш к а

Каго?

А с я

Нямецкага прыслужніка Касценю.

С а ш к а

Ты што? Ты, мабыць, звар'яцела, Ася?
Ці хіба ты не ведаеш Касцені?

А с я

Не ведала, хоць і любіла шчыра,
Але цяпер пазнала вельмі добра.
Я бачыла яго ў пакоях шэфэ,
Ён баляваў, з паненкай іх смяўся,
Смяўся з нас. О, подлы паслугач!
Я паклялася помсціцца да смерці,
І я прысягу даную стрымаю.

С а ш к а

Эх, неразумная твая галоўка!
Ты сапраўды не ведаеш Андрэя.
Ён дзеля нас усіх, як родны брат,
Ён дапаможа кожнаму ў бядзе,
Суцешыць абяздоленага ў горы,
А для дабра краіны і народа
Не панкадуе нават і жыцця.
Я мог бы шмат табе аб ім сказаць,
Ды ён саб'е мяне на горкі яблык.
У добры час ён сам табе раскажа.

А с я

Чаму ж паверыць мне: сваім вачам,
А ці тваім такім прыемным словам?

С а ш к а

Вер, Ася, мне і зараз жа ідзі,
Ратуй сваё жыццё.

А с я

Не, Саша, не.
Я з ім хачу пагаварыць сама,
Алюшні раз хачу праверыць сэрца.

С а ш к а

Не трэба, Ася, слухайся мяне:
Ідзі адгэтуль! Зараз жа ідзі!
Глядзі, сюды ідуць. Хадзем, хадзем!

С а ш к а амаль сілаю выводзіць А с ю. Праходзіць
вартавы, на момант прыслухоўваецца да песні, якая
пачулася з дэпо, і пасля зноў мерна крочыць далей.

Х о р р а б о ч ы х

Ад першай заранкі да почы
Пры горнах стаяць кавалі.
Пот выеў блакітныя вочы,
Пакрылі далонь мазалі.

Не праца іх плечы згінае,
Забраўшы і сон і снакой,
А горкая дума ліхая
Аб долі-няволі сваёй.

Яна ім судзіла благое:
Куюць без спачынку яны
Не шчасце сваё залатое,
А самі сабе кайданы.

Закутаных у моцныя путы,
У хмарны бязрадасны дзень,
Дарогамі страшнай пакуты
Іх вораг на смерць навядзе.

Пагаснуць вясёлыя горны,
Не ўстануць з магіл кавалі,
І цемра глухая агорне
Прастор паднявольнай зямлі.

Устаньце ж, таварышы, дбала
Знінчайце няволю і зло,
Каб чорная знікла навала,
Каб сонца над намі ўзышло.

Над канец песні ўваходзяць К а с ц е н я і Ч а п л я.

К а с ц е н я

Пастой, паслухаем хвілінку, Чапля,
Цудоўную спяваюць людзі песню.

Касценя і Чапля спыняюцца і слухаюць. Убягае з с а л-
д а т а м і Р э й н а ў.

Р э й н а ў

Вы песні слухаеце? Добра! Гут..
Я вас у лагер! У турму! Павешу!

К а с ц е н я

Не разумею, пане шэф...

Р э й н а ў

За ноч

Зноў узарваліся два паравозы.
Папэўна, у дэпо ёсць партызаны.

К а с ц е н я

Пры чым жа я?

Р э й н а ў

Прытым, што паравозы

Павійны неадкладна стаць на ногі.
Ганіце ўсіх рабочых на аўрал.

К а с ц е н я

Вось гэта іншая зусім размова.
Склікайце, Чапля, зараз жа людзей!

Ч а п л я

Гэй, хлопцы, на аўрал, аўрал, аўрал!

Песня рабочых абрываецца; з дэпо высынаюць лю-
д з і; немцы іх гоняць на аўрал.

Х о р н е м ц а ў

Гэй, нох айн маль, гэй, нох айн маль,
Марш на аўраль, марш на аўраль!

Х о р р а б о ч ы х

Калі сталі дубам шпалы,
Не памогуць і аўралы,
Для пямецкае калейкі
Не падходзяць нашы рэйкі.

Х о р н е м ц а ў
Не размаўляй, не размаўляй!
Марш на аўраль! Марш на аўраль!

КАРЦІНА ТРЭЦЯЯ

Падзеі адбываюцца пад вечар таго ж самага дня, што і ў другой карціне. Сонца стаіць на захадзе. Вясна ўбіраецца ў сілу. Але ціха на ўскраіннай вуліцы разбуранага горада. Касценя адзін у сваёй невясёлай кватэры.

К а с ц е н я

Заходзіць сонца. Вечарэе.
На брук кладзецца доўгі цень.
Закончыцца турботны дзень,
І ўсё навокал заняме.

Замоўкнучь птушкі за ракою,
Задрэмлюць дрэвы ў лёгкім сне,
Кусты і травы. Толькі мне
Няма ніколі супакою.

Цягну я дні і ночы гора,
Без таварыства і сяброў,
А на мяне з усіх бакоў
Глядзяць з пагардай і дакорам.

І ты, мая краса і слава,
Што верыла заўсёды мне,
Не можаш зразумець мяне,
А я сказаць не маю права.

Пачуў жа, друг, як я кахаю,
Свае сумненні разгані.
Я почы цэлыя і дні
Заву цябе і заклікаю.

І за маўклівасць, і за словы,
І за дакорны погляд твой —
Я найвялікшаю цаной,
Цаной жыцця плаціць гатовы.

Але і ты мяне зраклася
Пабыць са мною, пагаварыць,
Маю самоту падзяліць
Не прыйдзеш ты, не прыйдзеш, Ася.

Заходзіць сонца. Вечарэе.
На брук кладзецца доўгі цень.
Закончыцца турботны дзень,
І ўсё навокал занямае.

Замоўкнуць птушкі за ракою,
Задрэмлюць дрэвы ў лёгкім сне,
Кусты і травы. Толькі мне
Няма ніколі супакою.

Да кватэры Касцёні падыходзяць Штэкер і ге-
стапаўцы.

Штэкер

Ты сам, Прыблында, заставайся тут
І не паказвайся людзям на вочы.
А вы пільнуйце ля дзвярэй і вокан.

Гестапаўцы становяцца пад вокнамі і дзвярыма; Штэ-
кер з некалькімі немцамі ўрываюцца да Касцёні.

Штэкер

Папаўся?! Стой! Ні з месца! Сволач! Хам!
Ты ведаеш, што я з табой зраблю?
Сагну ў дугу! Згнаю ў турме! Застрэлю!
Павешу на асіне! Вырву жылы!
Спалю! Жывога загаплю ў зямлю!

Немцы

Я, я, застрэліць! Рыхтык, вырваць жылы.
Яволь, яволь, жывога закапаць!

Касцёня (*гнеўна*).

Даволі! Змоўкніце! Чаго вам трэба?

Штэкер

Я вам не пан Рэйлаў і не паверу,
Што паравозы рвуцца без прычыны.
Ты падрываеш нашы паравозы!..

Касцёня

Вы глупства кажаце, пан Штэкер.
Я вам паправіў сотню паравозаў...

Ш т э к е р
А падарвалі восемдзесят пяць.

К а с ц е н я
На жаль, я паравозаў не ваджу!

Ш т э к е р
Не вы іх водзіце, дык вашы людзі:
Вы — камандзір атрада партызан.

К а с ц е н я
Чым вы дакажаце?

Ш т э к е р
Мінулай поччу
У час нападу рускіх самалётаў
Вы падавалі ім з дэпо сігналы.
Папаліся?

К а с ц е н я
Няпраўда, пры налёце
Я з панам шэфам быў у падзямеллі.

Ш т э к е р
О, д'ябал! Ведаю, што ты злачынца,
А падлавіць на справе не магу.
Але я ўсё ж такі цябе спаймаю.

К а с ц е н я
І атрымаеце пятнаццаць тысяч марак?

Ш т э к е р
А вы не хочаце іх атрымаць?

К а с ц е н я
Чаму ж не зарабіць, калі даюць?

Ш т э к е р
Дапамажыце мне злавіць злачынца.
Я вас азалачу. Вы згодны?

К а с ц е н я
Згодзен.
Я ўсё зраблю, што толькі будзе можна.

Ш т э к е р

Упэўнены, што з вашай дапамогай
Мы іх падловім вельмі скора.
Бывайце, гер Касценя. (*Выходзіць.*)

К а с ц е н я

Да спаткання.
Хваробу ты каго падловіш, гіцаль!

Ш т э к е р

(*На вуліцы да Прыблынды.*)

Сачы за гэтым домам дзень і ноч.
Усіх запісвай, хто сюды прыходзіць.
А выйдзе ён, ідзі за ім услед
І з горада не выпускай нікуды.
Ты зразумеў?

П р ы б л ы н д а

Так. Зразумеў.

Ш т э к е р

За мной!

Ш т э к е р і г е с т а п а ў ц ы выходзяць. Прыблында
як зачарованы глядзіць ім услед. У гэты час у дом не-
прыкметна прыходзіць Ася і стукаецца да Касцені.

К а с ц е н я

Хто там яшчэ? Заходзьце, калі ласка...

Уваходзіць Ася.

К а с ц е н я

Дзяўчынка!..

А с я

Любы!..

К а с ц е н я

Ася!..

А с я

Андрэй!..

К а с ц е н я

Ці гэта ў сне?!
Прыйшла?.. Не адраклася?..

А с я
А ты?.. А ты мяне?..

К а с ц е н я
Краса мая і слава!

А с я
Пядобры, мілы мой!

К а с ц е н я
Ці гэта сон, ці ява,
Што ты ізноў са мной?
Не, скончыліся мукі
І наш пакутны шлях:
Твае малыя рукі
Зноў у маіх руках.
Я чую ўсёй душою
Жывое іх цяпло;
Я бачу над сабою
Тваіх вачэй святло;
Я слухаю бяskonца
Ласкавы голас твой,—
І мне здаецца, сонца
Усходзіць нада мной.

А с я
Ці гэта сон, ці ява,
Што я ізноў з табой?

Не, скончыліся мукі
І наш пакутны шлях:
Мае малыя рукі
Зноў у тваіх руках.

Я чую ўсёй душою
Жывое іх цяпло;
Я бачу над сабою
Тваіх вачэй святло;

Я слухаю бяskonца
Ласкавы голас твой,—
І мне здаецца, сонца
Усходзіць нада мной.

К а с ц е н я і А с я
Як радасна на сэрцы,
Як светла на зямлі!
Нашто ж у паняверцы
Дагэтуль мы жылі?

У нас адны дарогі
І думы ў нас адны.
Мы пойдзем без трывогі
Праз полымя вайны.

Мы пойдзем цесным кругам —
Уся наша сям'я.
Тваім найлепшым другам
Навекі буду я.

А с я
Андрэй, мы не павінны траціць часу.
Я звязана з атрадам партызан,
І трэба сёння ж выбірацца ў лес.

К а с ц е н я
Я не магу пайсці з табою, Ася.

А с я
Це можаш? Як жа так? Ты ж гаварыў,
Ты ж толькі што пакляўся мне ў каханні?

К а с ц е н я
Я звязаны тут вельмі важнай справай.

А с я
Якою справай? Службай немцам?! Так!

К а с ц е н я
У гэтай хаце сцены маюць вушы,
Я не магу сказаць.

А с я
Якое ашуканства!
Я знаю, што цябе трымае — пемка!..

К а с ц е н я
Паслухай жа!..

А с я

Я слухала нямала,
І сёння я хачу начуць адно:
Ты пойдзеш зараз жа са мной ці не?

К а с ц е н я
Я не магу...

А с я

Падлец жа ты! Падлец!
Няхай цябе сустрэне наша куля! (*Выбягае.*)

К а с ц е н я

Я растлумачу... Слухай, Ася... Ася!..

Кідаецца за Асяй на вуліцу. Заўважае, што ў твар Асі асцярожна і дапытліва зазірнуў Прыблында і стаў штосьці запісваць. К а с ц е н я шпарка вяртаецца ў пакой.

К а с ц е н я

За мною сочаць. О, ліхая доля,
Ты адабрала шчасце і падзею
І ты ж самому мне рыхтуеш смерць!
Стук у дзверы.

К а с ц е н я

Не, я не здамся вам! Заходзьце, можна...
Уваходзіць Ч а п л я.

К а с ц е н я

Ты не заўважыў, Чапля, там нічога?

Ч а п л я

За намі сочаць. Выстаўлена варта,
І з горада нікога не пускаюць.

К а с ц е н я

А як жа Ася, як жа пройдзе Ася?

Ч а п л я

Якая Ася?

К а с ц е н я

Ты не знаеш, Чапля,
Я загубіў нявінная жыццё.

Ч а п л я
Падумаі аб сабе.

К а с ц е н я
А што мне смерць?

Ч а п л я
Ты кіраўнік, і ты павінен жыць.
Перапранайся зараз жа ў маё адзенне,
На беразе чакаюць з лодкай хлопцы.

К а с ц е н я
Ты пранануеш ратавацца мне
Цаной уласнага твайго жыцця?

Ч а п л я
Ёсць большая цана,— цана вялікай справы.
А на чале яе пастаўлен ты.

К а с ц е н я
Ты кажаш праўду: трэба ратаваць
Даручаную справу і людзей.

Шпарка пераапранаецца ў вопратку Чаплі.

К а с ц е н я
Бывай, мой дарагі, мой добры Чапля.

Ч а п л я
Усё яшчэ наперадзе. Бывай.

К а с ц е н я выходзіць. На вуліцы, цікуючы за ім, паказваецца Прыблында.

П р ы б л ы н д а
Не той, зусім не той. Аднак запішам:
Прыйшоў увечары, пабыў і выйшаў.
Ах, якое гэта шчасце,
Што ўдалося мне напасці
На бальшавіка.
Тут яму ўжо не схавацца,
Бо ў мяне, калі прызнацца,
Цвёрдая рука.
Палажу снакойна лапу,
Адвяду яго ў гестапу:
— Стаўце, шэф, барыш.

Мне дадуць узнагароду,
Марак цэлы мех, як лёду,
І жалезны крыж.
Закуплю сабе фальварак,
Загадую тоўсты карак,
Проста заблішчыць.
Буду смачна піць і есці,
З самім шэфам дружбу весці,
Буду панам жыць.

Выходзіць Ч а п л я.
Прыблында набліжаецца да яго.

П р ы б л ы н д а
Увага! Ён. Ды што такое?
Зусім жа непадобны тварам...

Кідаецца і глядзіць праз акно ў кватэру.

Ах, ашуканцы! Падвялі!
Прапаў мой крыж і мой фальварак.
Цяпер за ўсё адкажа карак.

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

Пачатак лета. Лясы партызанскі лагер. На пярэднім плане — в а р т а в ы. Углыбіні — зямляккі і шалашы. Каля аднаго з іх Н а с ц я калыша дзіця; І в а н П р ы - года і яшчэ некалькі партызан чысцяць зброю. З'яўляюцца К а с ц е н я, Ч а п л я і С а ш к а.

Ч а п л я

Цана на галаву тваю расце.

К а с ц е н я

А колькі ўжо даюць?

Ч а п л я

А вось пабач:

За труп Касцені — паўтараста тысяч,

А за жывога — дзвесце тысяч марак.

Перадае Касценю нямецкую лістоўку.

К а с ц е н я

Пан Штэкер скупаваты, а скупы

Два разы траціць. За маё жыццё

Я патрабую тысячу нямецкіх.

П а р т ы з а н ы

Занадта мала, мала, камандзір!

К а с ц е н я

Нямецкі гарнізон у Стайках

Нам трэба разграміць нашчэпт.

Ніводзін эшалон на тым участку

Дайсці да фронту цэлым не павінен.

Іван Прыгода!

П р ы г о д а

Я.

К а с ц е н я

Бываў у Стайках?

П р ы г о д а

Я там узрос, таварыш камандзір.

К а с ц е н я

Бяры людзей і пойдзеш з імі ў Стайкі.

Задача ваша — ціхенька, без бою

Разведаць аб усім, адзначыць доты,

Прыкінуць, колькі войска.

П р ы г о д а

Зразумела.

К а с ц е н я

А стрэнецца надзейны чалавек —

Спытаеце пра Асю.

П р ы г о д а

Зразумела.

Дазволіце ісці?

К а с ц е н я

У добры час.

Жадаю поспеху. Бывайце жывы.

Іван Прыгода і некалькі партызан
выходзяць.

Ч а п л я

А ты ўсё думаеш аб той дзяўчыне?

К а с ц е н я

Яе жыццё разбіта праз мяне,

І я пра гэта буду помніць век.

С а ш к а

А я упэўнены, што Ася жыва.

К а с ц е н я

Пакінем гаварыць. Нам зараз трэба
Пад'ехаць у дванаццаты атрад.
Налёт прызначым на бліжэйшы дзень.
Гатовы коні?

С а ш к а

Так, гатовы.

К а с ц е н я

Едзем.

Касценя, Чапля і Сашка выходзяць.

Н а с ц я

Няма спачынку хлопцам ні хвіліны.
А навакол такое хараство!

У небе воблакі плывуць у дальні край;
Бяжыць, гамонячы, спяшаецца ручай.

Над ім схіліліся бярозы,
Свае зялёныя парасплятаўшы косы.

Шуміць вяршалінай стары, высокі бор;
Жыццё ўслаўляючы, пье птушыны хор.

А з ім у лад гудуць чмялі і пчалы,
Аж лес увесь звініць, зялёны і вясёлы.

О, пушча цёмная, пявучы сіні гай!
О, родная зямля, мой добры, шчодры край!

Як многа ты даеш мне радасці і шчасця
Не толькі ў светлы час, але і ў час папасці.

Як шумна і весела ў тваёй лясной цішы,
Так радасна ў мяне сягоння на душы.

Ні болю, ні тугі яна цяпер не чуе,
Адно краса твая хвалюе і чаруе.

І я, шчаслівая, імкліва, як дзіця,
Ірвуся ўсёй душой да сонца і жыцця.

В а р т а в ы
Стой! Хто ідзе?

М я д о к
Салодкі.

В а р т а в ы
Хто?

М я д о к
Мядок.

В а р т а в ы
Пароль?

М я д о к
Змаганне.

В а р т а в ы
Пропуск?

М я д о к
Перамога.

В а р т а в ы
Як поспехі, таварыш нарыхтоўшчык?

М я д о к
А неблагія, пальчыкі абліжаш.

Н а с ц я
Што ж вы прынеслі? Дзядзечка Мядок,
Саколiк мой!..

М я д о к
Ага, затапавала!
Я задком, перадком
Перад дзядзькам Мядком.
Даскачу да дзядзiнца,
Дзядзька дасць мне гасцiнца.

Дзядзька быў у садку,
Ён прынёс мне мядку.

Век салдацкі кароткі,
Хай жа будзе салодкі.

Глядзі, якая важная здабыча.

Н а с ц я
Пчаліны мёд, сапраўдны чысты мёд!

М я д о к
Хваліцца не люблю. Але падзяку
Ад камандзіра буду мець напэўна.

Уваходзяць К а с ц е н я і С а ш к а.

К а с ц е н я
Адразу ж шчыра дзякую, Мядок.

М я д о к
Браточак мой, дзеля брыгады
Мядок служыць заўсёды рады.
Дзе возьме сам, а дзе напросіць,
А ўсё што-небудзь ды прыносіць:
То бульбы мех, то бохан хлеба,—
Усё ж у гаспадарцы трэба.
У камандзіра — бойкі, слава,
А пакарміць — Мядкова справа.
Я так, мой браце, разважаю
І з тым падзяку і прымаю.

К а с ц е н я
А ты забыў, што я аддаў загад
Нічога ад пасельніцтва не браць?

М я д о к
Я сам не браў, я толькі папытаў:
А ці няма ў вас ад прастуды мёду?
Мне і наклалі цэлую каробку.

К а с ц е н я
Дык вось: пакуль ты цэлы і здаровы,
Бяры свой мёд і занясі назад.

М я д о к

Таварыш камандзір, вы гэта — жартам?

К а с ц е н я

Баец Мядок, выконвайце загад!

М я д о к

Ёсць выканаць загад! Ото няшчасце,
Убілі гвалтам людзі ў рукі мёд,
А мне цяпер нясі яго назад. (*Выходзіць.*)

К а с ц е н я

Сапраўды, горкае жыццё ў Мядка.
А ты чаго такі маркотны, Сашка?

С а ш к а

Засумаваў.

К а с ц е н я

Што, закахаўся? А?
А хто ж яна, твая красуня?

С а ш к а

Хочаш?

Я заспяваю песню пра яе.

Ёсць на Случчыне хаціна
З белым бэзам пад акном.
Там жыве мая кручына
З белакурым хлапчанём.

Лебядзіная паходка,
Цёмна-русая каса...
Вось якая ў той малодкі
Небяспечная краса.

Ды ні станам, ні хадюю
І ні русаю касой,—
Заўладала яна мною
Шчырай вернасцю сваёй.

Кожны вечар, кожны ранак
Паглядае на шляхі,
Ці не з'явіцца каханы,
Ці не прыйдзе дарагі.

Не пыліць пiдзе дарога,
Пад палямі цішыня.
А жанчына ля парога
Ўсё чакае нас штодня.

К а с ц е н я

А вось мяне ніхто ўжо не чакае.
Ах, Ася, Ася! Як жа недарэчна,
Як дзіка разышліся нашы сцэжкі!
Дзе ты цяпер і што з табою стала? —
Мне гэта думка не дае жыцця.

С а л і к а

Эге, таварыш камандзір! Ды вы
Таксама ўслед за мной засумавалі.
А ну, ударым трошкі весялей!

Стаіць Грыц на вуліцы і, стоячы, плача.

Марфа ў Грыца пытаецца:

— Чаго, Грыцу, плачаш?

— Ой, плачу я, плачу — у сенечкі хочу.

Марфа Грыца спалюбіла, у сенечкі упусціла:

— Ой, цыц, Грыцу, цыц, чаго, Грыцу, плачаш?

Плача Грыцу, плача, у сенечках стоячы.

Марфа ў Грыца пытаецца:

— Чаго, Грыцу, плачаш?

— Ой, плачу я, плачу — у хатачку хочу.

Марфа Грыца спалюбіла, у хатачку запрасіла:

— Ой, цыц, Грыцу, цыц, чаго, Грыцу, плачаш?

Плача Грыцу, плача, у хатачцы стоячы.

Марфа ў Грыца пытаецца:

— Чаго, Грыцу, плачаш?

— Ой, плачу я, плачу — на лавачку хочу.

Марфа Грыца спалюбіла, на лавачку пасадзіла:

— Ой, цыц, Грыцу, цыц, чаго, Грыцу, плачаш?

Плача Грыцу, плача, на лавачцы седзячы.

Марфа ў Грыца пытаецца:

— Чаго, Грыцу, плачаш?

— Ой, плачу я, плачу — за столічак хочу.

Марфа Грыца спалюбіла, за столічак пасадзіла:

— Ой, цыц, Грыцу, цыц, чаго, Грыцу, плачаш?

В а р т а в ы
Стой! Хто ідзе?

П р ы г о д а
Разведчыкі, свае...

В а р т а в ы
Пароль?

П р ы г о д а
Змаганне.

В а р т а в ы
Пропуск?

П р ы г о д а
Перамога.

Уваходзяць п а р т ы з а н ы-р а з в е д ч ы к і.

К а с ц е н я
Ну, як паводзілася, хлопцы?

П р ы г о д а
Блага.

Даведаліся, праўда, аб усім,
Ды невясёлыя навіны: Ася...

К а с ц е н я
Арыштавана?

П р ы г о д а
Так, арыштавана...

К а с ц е н я
О, час бязлітаснай напасці!

Н а с ц я
Пракляты дзень!

С а ш к а
Здрадлівы лёс!

К а с ц е н я, Н а с ц я і С а ш к а
Якое страшнае няшчасце
Ты печакана нам прынёс!

Яна, што ўсіх аберагала,
Усім уцехаю была,
Усіх з пяволі ратавала, —
Сама сябе не ўсцерагла.

К а с ц е н я
Жыццё маё, мая падзея!

Н а с ц я
Маленства друг!

С а ш к а
Таварыш мой!

К а с ц е н я, Н а с ц я і С а ш к а
Якую кару ліхадзеі
Цяпер учыняць пад табой?
Закута моцна твая воля,
І крылі скручаны пятлёй,
І, можа быць, ужо ніколі
Мы не сустрэнемся з табой.

К а с ц е н я
Мужайся, сокал мой бяскрылы!

Н а с ц я
Мужайся, Ася!

С а ш к а
Вер, мой друг!

К а с ц е н я, Н а с ц я і С а ш к а
Растуць, мацнеюць нашы сілы,
Да помсты кліч ідзе наўкруг.
І ў час трывог, і ў час змагання
Мы не забудзем аб табе:
Мы здзейснім наша абяцанне —
Адпомсцім люта за цябе.

К а с ц е н я
Так, рубанём! Склікайце партызан.
На бой! На бой!

П р ы г о д а
Таварыш камандзір,
Яшчэ не ўсё. Гестана абвясціла,

Што, калі мы адважымся папасці,
Яны замучаць Асю.

К а с ц е н я

О, злачынцы!
О, злыя вылюдкі! Яны мяркуюць,
Што гэта сныніць нашу расплату.
Пяхай жа кроў нявіннае ахвяры
Падзе на іх галовы лютай карай!

Ч а п л я

Пастой, Касценя, трэба перадумаць.

К а с ц е н я

Няма, няма другога выйсця, Чапля!
Ніводзін эшалон на тым участку
Дайсці да фронту цэлым не павінен.
Такі наказ нам дадзены з Масквы,
І мы свой абавязак здзейснім свята.
Дзеся жыцця і радасці радзімы
Я вырву сэрца ўласнае з грудзей,
Я растапчу сваё жыццё і шчасце
І цераз іх прайду да перамогі.
За мной, таварышы, на бой, на бой!
Не згінучь, хлопцы, нашы сілы
Ані ў агні, ані ў вадзе.
Дзе нас нядоля не насіла,
Дзе смерць навальна не касіла —
Мы не згіналіся падзе.

Х о р

Дзе нас нядоля не насіла,
Дзе смерць навальна не касіла —
Мы не згіналіся падзе.

К а с ц е н я

І перад новаю навалай
Не схілім мы сваіх галоў.
А ці ж у нас адвагі мала,
Ці сіл людскіх забракавала,
Ці смелых не стае байцоў?

Х о р

О, не, адвагі ў нас нямала,
Ніколі сіл не бракавала,
І смелых досыць ёсць байцоў.

К а с ц е н я

Гэй, уставайце ж на трывогу
Адзіпай дружнаю сям'ёй!
За нашу радасць-перамогу
Смялей у цяжкую дарогу,
Смялей у грозны, люты бой!

Х о р

За нашу радасць-перамогу
Смялей у цяжкую дарогу,
Смялей у грозны, люты бой!

КАРЦІНА ПЯТАЯ

Зарослы пустазеллем калгасны дзядзінец. Справа ад яго — сад, злева — абгарэлыя дрэвы і хаты. За вёскаю ідзе бой. Чуваць кулямётная і вінтовачная страляніна. Прыгода з групай партызан вядуць знябытую Асю.

П р ы г о д а

Вось тут, у гэтым садзе, адпачнём.

А с я

Не, не, я не стамілася. Вядзі,
Хоць перад смерцю дай яго пабачыць:
Я вінавата перад ім. Вядзі.

П р ы г о д а

Куды ж я павяду? Каго мы знойдзем,
Калі навокал бой? Сядай. Спачні.

Ён праводзіць Асю ў сад і садзіць на траву.

А с я

Якія вы нядобрыя усе!
Ой, цяжка мне!

П р ы г о д а

Прыляж і адпачні.
Ну вось, ужо й забылася, заснула.

Прыгода пакрывае Асю сваім шынялём. Пад гэты час бой заціхае. Здалёку пачулася і набліжаецца пераможная песня. На вуліцу выходзяць калгаснікі — м у ж ч ы н ы і ж а н ч ы н ы.

Х о р п а р т ы з а н
На світанні рана-рана
Згуртаванай грамадой
Выйшлі з пушчы партызаны
З лютым ворагам у боі.

— За сваю краіну шчыра
Пастаім мы тут і там.
Слава нашым камандзірам,
Слава храбрацам!

Затрашчалі аўтаматы,
Мінамёты зараўлі.
Больш піколі немцы-каты
Не падымуцца з зямлі.

— За сваю краіну шчыра
Пастаім мы тут і там.
Слава нашым камандзірам,
Слава храбрацам!

Партызаны павяртаюць
З перамогай у лясы.
Партызаны запяваюць
На чатыры галасы:

— За сваю краіну шчыра
Пастаім мы тут і там.
Слава нашым камандзірам,
Слава храбрацам!

Уваходзяць партызаны. Капвой вядзе палон-
ных немцаў. Сярод іх — Штэкер, Рэйнаў, Эль-
за і іншыя.

Ш т э к е р
О, майн гот! О, майн гот!
Які няўдалы наш паход!

Э л ь з а
Што нас цяпер чакае тут?

Р э й н а ў
Капут усім. Усім капут.

Х о р н е м ц а ў
О, майн гот! О, майн гот!
Які няўдалы наш паход!
Не прычакаць нам свежых сіл,
Разбіта наша войска ў пыл,
Не вызваліць яно ўжо нас,
Прыходзіць наш смяротны час.
Зэр шлехт, зэр шлехт нам будзе тут:
Капут усім, усім капут.

Уваходзяць Чапля, Сашка і Мядок.

М я д о к
Чаго скуголіце? А, пан Рэйнаў!
А як жа гэта пан сюды папаў?

Р э й н а ў
Рабочы! Мой рабочы! Пане, слухай...

С а ш к а
Вось зараз я табе як дам у вуха!

Ч а п л я
Стрымайся, Сашка!

Р э й н а ў
Чапля!

Э л ь з а
Пане Чапля!

Ч а п л я
Адвесці іх пакуль што ў лес, у лагер.

Н е м ц а ў выводзяць.

Х о р н е м ц а ў
О, майн гот! О, майн гот!
Які няўдалы наш паход!
Зэр шлехт, зэр шлехт нам будзе тут:
Капут усім, усім капут.

С а ш к а
Вось так, паплачце трохі, фрыцы!
А мы станцуем, маладзіцы.

І-эх! Ды калі ж я ў матулькі была,
Як вішанька у садочку цвіла.

Дасталася злomu немцу у палон,
Як ліпінку мяне высушыў ён.

Не ўдалося мяне немцу дасушыць,—
Паляцелі партызаны немца біць.

Як ударылі магутнай грамадой,
Разлучыўся немец з рыжай галавой.

Агульны таец. Уваходзіць **К а с ц е н я**.

К а с ц е н я

Цямнее, хлопцы. Досыць забаўляцца.
Паставіць трэба варту і дазоры.
Прыгода не вярнуўся?

С а ш к а

Не відаць.

П р ы г о д а

Я тут, таварыш камандзір.

К а с ц е н я

Ну, што?!

П р ы г о д а

Паспелі да турмы своєчасова
І вызвалілі ўсіх.

К а с ц е н я

Што з Асяй?

П р ы г о д а

Ёсць.

К а с ц е н я

Знайшлі? Жывая? Дзе яна?

П р ы г о д а

У садзе,

Нядужая надзвычай.

К а с ц е н я кідаецца ў сад.

К а с ц е н я

Ася!.. Ася..

П р ы г о д а
Цішэй, пабудзіце.

К а с ц е н я

Мая дзяўчынка,
Вось як мне вышала з табой спаткацца!
Я нават не магу цябе абняць
І прытуліць да сэрца. Сні, дзяўчынка.
Твой сон аберагаюць партызаны.
Таварыш Чапля!

Ч а п л я

Я.

К а с ц е н я

Вазьмі людзей,
Пастаў дзе трэба варту і дазоры.
Астатнія хай спачываюць тут.

Некалькі партызан на чале з Чаплем выходзяць. Іншыя ідуць у хаты. Каля Асі застаецца адзін Касценя. Ноч. У бліжэйшай хаце Насця пад акном калыша дзіця і спявае калыханку.

К а с ц е н я

Ну, вось — мы зноў адны з табою, Ася.
А ты маўчыш і слова мне не скажаш.
Сні, слаўная, пад гэту калыханку.
Няхай спачынак дасць табе здароўя.

Н а с ц я

Пайшоў каток пад масток,
Злавіў рыбку за хвосток.
Пабег коцік у сялібку,
Панёс коцік хлопцу рыбку.

На палаткі кот зайшоў,
Парабіў ён там слядоў.
— Не хадзі каток на лаўцы,
Будзем біць цябе на ланцы.

Узлез каток на шасток,
Горка плача галубок.

— Чаго, коцік, ты варкочаш,
Можка піць ці есці хочаш?

У шчарбатым чарапку
Пададзім табе мядку.
— Я за ежу не вазьмуся,
Мяне скрыўдзіла бабуся,

Хоча лапкі перабіць,
Чым жа рыбку мне лавіць?
— Ляж, каток, засні ля бабкі,
Зажывуць малыя лапкі.

Будзеш к мосціку хадзіць,
Будзеш рыбку зноў лавіць.
Спі, мой коцік, люлі-люлі,
Людзі ўжо даўно паспулі.

Убягае Ч а п л я.

Ч а п л я

Прачніся, камандзір! Устаньце, хлопцы!
Трывога: немцы акружаюць вёску.

Усхопліваецца Касценя. З хат выбягаюць п а р т ы -
з а н ы.

К а с ц е н я

Да зброі! Вырвемся, сябры! Да зброі!

Хапаюць зброю і выбягаюць. Прачынаецца Ася. З хат
выходзяць к а л г а с п і к і. Дзесьці блізка чуваць стра-
ляніна.

А с я

Што тут за гоман? Дзе я? Што са мной?

Н а с ц я

Не бойся. Ты паміж сваіх.

А с я

Насця?!

А дзе ж Касценя, Насця, дзе Андрэй?

Н а с ц я

Ён зараз прыйдзе, ты яго пабачыш.

А вось і ён...

Чапля і Сашка вядуць параненага Касценю. Ася
рванулася да яго.

А с я

Андрэй!.. Каханы мой!..
Я так перад табою вінавата.

К а с ц е н я

Даруй мне, Ася... Позна гаварыць,
Хто вінаваты з нас... Я... паміраю...

А с я

Ратуйце, людзі добрыя, ратуйце!..

К а с ц е н я

Будзь, Ася, мужаю. Не плач, не трэба...
Я вельмі гарача цябе любіў,
Але яшчэ мацней любіў радзіму
І для яе ахвяраваў усім.
І з любасцю маёю да цябе
Перадаю і любасць да радзімы...
Клянися мне... А дзе ж мой Чапля? Чапля!

Ч а п л я

Я тут, Андрэй, з табою.

К а с ц е н я

Слухай, Чапля.

Клянідзеся, што гэтая зямля
Ізноў шчаслівай будзе і свабоднай,
І я, спачыўшы ў цішыні халоднай,
Пачую голас з роднага Крамля.
Ты чуеш, Чапля?

Ч а п л я

Чую, камандзір.

К а с ц е н я

Клянешся?

Ч а п л я

Так, клянуся.

К а с ц е н я

Пахіліся

І нацалуй мяне ў знак вернай клятвы.
Бывай, мой друг!.. Бывайце, хлопцы!.. Ася!..

Падае на рукі Асі і памірае.

А с я

Андрэй?! Каханы мой!.. Андрэй!..
Навошта ж ты ізноў мяне пакінуў?
Адно, адно пакінуў назаўсёды.
Дахаты хлонцы вернуцца з паходаў,
Адно цябе ні дома, ні на полі
Не прычакаю я цяпер ніколі.
Андрэй!.. Каханы мой!.. Андрэй, Андрэй!..

Ч а п л я

Маўчы. Зацісні зубы і маўчы.
Хай ворагі не ведаюць, што ён
Пакінуў нас. Няхай яго імя
Грыміць і наганяе на іх жах.

Бывай, таварыш верны мой!
Не стрэцца болей нам.
І над магілаю тваёй
Табе я клятву дам.

Клянуся зорамі начэй,
І сонцам залатым,
І пчасцем родных мне дзяцей,
І будучым сваім.

Клянуся гэтым страшным днём
Быць верным барацьбе;
Клянуся смерцю і жыццём
Адпомсціць за цябе.

Клянуся верны карабін
Трымаць, нібы салдат,
Пакуль тут будзе хоць адзін
Хадзіць нямецкі кат.

Яшчэ табе клянуся я,
Што не скрыўлю твой шлях
І праясу тваё імя,
Як пераможны сцяг.

П а р т ы з а н ы

З табой клянецца ўся сям'я,
Што мы не скрывім шлях

І прапясём яго імя,
Як пераможны сцяг.

А г у л ь н ы х о р

Да зброі, таварыш! Над намі
Няволі грымяць кайдацы.
А жыць не прывыклі рабамі
Вялікай радзімы сыны.

Да зброі, таварыш, да зброі!
Устань і другіх заклікай.

Будзь сынам адданым,
З няволі кайданнай
Краіну сваю вызваляй!

Суровая паша дарога,
Ды веры не траціць салдат,
Што вернемся мы з перамогай
Да нашых разбураных хат.

Да зброі, таварыш, да зброі!
Устань і другіх заклікай.

Будзь сынам адданым,
З няволі кайданнай
Краіну сваю вызваляй!

Здабудзем свабоду радзіме,
Яна закрусе ізноў,
І маці з падзякай абдыме
Адважных дачок і сыноў.

Да зброі, таварыш, да зброі!
Устань і другіх заклікай.

Будзь сынам адданым,
З няволі кайданнай
Краіну сваю вызваляй!

24/XII.1945 г.

ЗАЇВАГІ

Над Бярозай-ракой (с. 5)

Упершыню — : «Полымя рэвалюцыі», 1940, № 7, с. 3—129.

Сёмая карціна п'есы друкавалася ў газеце «Звязда», 1933,
11 ліпеня.

Святло з Усходу (с. 159)

Упершыню — : «Полымя», 1957, № 11, с. 3—90.

Урывак п'есы змешчаны ў газеце «Чырвоная змена», 1957,
22 верасня.

Лясное водгулле (с. 284)

Упершыню — : у кн.: Глебка П. Збор твораў у 3-х т. Т. 3,
с. 399—454.

З М Е С Т

Над Бярозай-ракой. <i>Драматычная паэма</i>	5
Святло з Усходу. <i>Вершаваная драма</i>	159
Лясное водгулле. <i>Лібрэта оперы ў пяці карцінах</i> .	284
За ўвагі	333

Глебка П.

Г 53 Збор твораў: У 4-х т. Т. 3. Драматычныя творы.— Мн.: Маст. літ., 1985.— 334 с., 4 л. іл.

У пер.: 2 р. 10 к.

Трэці том склалі драматычныя творы: п'есы «Святло з Усходу», «Над Бярозай-ракой» і лібрэта оперы «Лясное водгулле».

Г $\frac{4702120200-119}{M 302(05)-85}$ 111-85

ББК 84Бел7
Бел2

Петр Федорович
Г Л Е Б К А

Собрание сочинений в 4-х томах

Т о м 3

Драматические произведения

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»

На белорусском языке

Рэдактар Хв. Д. Жычка. Мастак Л. Я. Прагін. Мастацкі рэдактар А. І. Труханова. Тэхнічны рэдактар Т. М. Сокал. Карэктар Т. В. Трубац.

ІБ № 2192

Здадзена ў набор 06.03.85. Падп. да друку 26.06.85. АТ 12242. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера друк. № 1. Гарнітура звычайная новая. Высокі друк. Ум. друк. арк. 17,64+0,42 укл. Ум. фарб.-адб. 20,16. Ул.-выд. арк. 16,30. Тыраж 5000 экз. Зак. 1244. Цана 2 р. 10 к.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю, 220600, Минск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВША імя Я. Коласа, 220005, Минск, Чырвоная, 23.